

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:

«ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ ΣΕ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ, ΑΡΧΕΙΑ, ΜΟΥΣΕΙΑ»

**ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑΤΩΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**DEPARTMENT OF ARCHIVAL, LIBRARY AND INFORMATION STUDIES
SCHOOL OF MANAGEMENT, ECONOMICS AND SOCIAL SCIENCES**

Διπλωματική Εργασία

**Οι απεικονίσεις μνημείων στην τομή δικαίου πνευματικής
ιδιοκτησίας και δικαίου πολιτιστικής κληρονομιάς**

**Συγγραφέας
Στέφανος Κεραμίδας (ΑΜ: 206732226442)**

Επιβλέπων: Δρ. Θεόδωρος Χίου

Αθήνα, Μάρτιος 2022

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΞΕΤΑΣΗΣ

1. Ονοματεπώνυμο: Καθηγήτρια Δάφνη Κυριάκη-Μάνεση
2. Ονοματεπώνυμο: Αναπληρωτής Καθηγητής Αλέξανδρος Κουλούρης
3. Ονοματεπώνυμο: Δρ. Θεόδωρος Χίου

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο κάτωθι υπογεγραμμένος Στέφανος Κεραμίδας του Εμμανουήλ, με αριθμό μητρώου 206732226442, φοιτητής του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Διαχείριση Πληροφοριών σε Βιβλιοθήκες, Αρχεία, Μουσεία» του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστήμων του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Ο Δηλών

Στέφανος Κεραμίδας

Ευχαριστίες – Αφιερώσεις

Η παρούσα πτυχιακή εργασία, στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Διαχείριση Πληροφοριών σε Βιβλιοθήκες, Αρχεία, Μουσεία» του Τμήματος Αρχαιονομίας, Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, είναι αποτέλεσμα της προσπάθειας ενός μη νομικού να αντεπεξέλθει στην ανάλυση ενός καθαρά νομικού θέματος, ειδικά δε ενός με ιδιαίτερο χαρακτήρα, αντιστίξεις και προεκτάσεις.

Η τελική μορφή που έλαβε η παρούσα εργασία δεν θα μπορούσε παρά να βασιστεί στις ουσιαστικές κατευθύνσεις του επιβλέποντα καθηγητή Δρ. Θεόδωρου Χίου, που ως βαθύς γνώστης του θέματος έθεσε την αφετηρία του και καθοδήγησε τον γράφοντα προς την επιδίωξη ενός μεστόυ, διαυγούς κειμένου που συμπυκνώνει τις προβλέψεις και την τομή του πλαισίου για την πνευματική ιδιοκτησία και την πολιτιστική κληρονομιά σε ό,τι αφορά στις απεικονίσεις μνημείων. Φυσικά, οι όποιες ελλείψεις, παρανοήσεις ή επικαλύψεις αποτελούν αποκλειστική ευθύνη του συγγραφέα.

Θερμές ευχαριστίες οφείλονται στη συνάδελφο και φίλη Ανδρομάχη Μαρούδα, που αποτέλεσε πολύτιμη συνοδοιπόρο κατά τη σύνθεση αυτού το πονήματος, με τις μακρές συζητήσεις μας για την ουσία της έρευνας αλλά και με την καίρια συναισθηματική της συνδρομή.

Η εργασία αφιερώνεται σε όλους εκείνους τους δημόσιους λειτουργούς που προσπαθούν υπό απαξίωση και δυσμενείς συνθήκες να συμβάλλουν στην ευημερία του πολίτη, υπηρετώντας και εφαρμόζοντας αποτελεσματικά το κατά περίπτωση δίκαιο.

Περίληψη στα ελληνικά

Πληθώρα ιστάμενων αρχιτεκτονημάτων ή σταθερών καταλοίπων, αρχαιοτήτων και ιστορικών κειμηλίων ευρίσκονται διάσπαρτα στην ελληνική επικράτεια, εκτίθενται ή παραμένουν αποθηκευμένα στα μουσεία της χώρας. Αποτελούν μαρτυρίες του πλούσιου πολιτιστικού κεφαλαίου της και προστατεύονται σύμφωνα με τις προβλέψεις του πρόσφατου Ν. 4858/2021, που κωδικοποίησε το Ν. 3028/2002 και τις λοιπές σχετικές διατάξεις του δικαίου προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς στη χώρα μας. Από το εκτενέστατο σύνολο των υλικών μαρτυριών, η παρούσα εργασία θα επικεντρωθεί σε εκείνες που χαρακτηρίζονται, αυτοδίκαια ή μετά τις προβλεπόμενες διαδικασίες, ως μνημεία. Και αυτό γιατί ο συγκεκριμένος χαρακτηρισμός είναι εκείνος που αποτελεί μία πρώτη, κύρια προϋπόθεση για τον έλεγχο της απεικόνισής τους, καθώς σύμφωνα με το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο η παραγωγή και χρήση απεικονίσεων μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο υπόκειται σε διαδικασία αδειοδότησης από τις Υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού. Βασική επιδίωξη είναι η ανάπτυξη και ανάλυση του ιστορικού της διαμόρφωσης αυτού του πλαισίου και κυρίως του περιεχομένου, των παραμέτρων και των διαδικασιών που έχουν από καιρό εις καιρό θεσπιστεί και έχουν πλέον παγιωθεί με τα προβλεπόμενα στο Ν. 4858/2021 και στα σχετικά κανονιστικά κείμενα.

Από την άλλη πλευρά, οι απεικονίσεις εν γένει δύνανται να περιληφθούν στις προβλέψεις του Ν. 2121/1993 για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον ως άυλες δημιουργίες πληρούν συγκεκριμένες παραμέτρους που ορίζει ο νόμος. Υπό αυτή τη διάσταση, θα εξεταστούν οι οικείες προβλέψεις και θα επιδιωχθεί η σκιαγράφηση των χαρακτηριστικών της απεικόνισης ως πνευματικού έργου καθώς και των πιθανών οριοθετήσεων που υφίστανται σχετικά.

Το κύριο ερώτημα εργασίας αφορά στην αντιμετώπιση των απεικονίσεων μνημείων υπό το πρίσμα των δύο δικαιικών κλάδων, εκείνου της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και αυτού της προστασίας της πνευματικής δημιουργίας. Υφίσταται ένα σημείο τομής που εγκολπώνει περιπτώσεις που άπτονται και των δύο πλαισίων ή, έστω, μπορεί το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας να αποτελέσει ένα ανανεωτικό πρίσμα για τον τρόπο που αντιμετωπίζονται οι απεικονίσεις μνημείων;

Λέξεις κλειδιά: πολιτιστική κληρονομιά, πνευματική ιδιοκτησία, μνημεία, απεικονίσεις, Ν. 4858/2021, Ν. 2121/1993

Περίληψη στα αγγλικά

A multitude of standing architectural monuments or fixed remains, antiquities, and historical relics are scattered throughout the Greek territory, exhibited or stored in the country's museums. They are testimonies to the rich cultural capital of the country and are protected in accordance with the provisions of the recent Law 4858/2021, which codified Law 3028/2002 and other relevant provisions. Of the extensive body of material evidence, this paper will focus on those that are designated, automatically or after the procedures provided for, as monuments.

This is because this designation is the one that constitutes a first, main condition for the control of their depiction, since according to the existing legal framework, the production and use of depictions of monuments belonging to the State is subject to a licensing procedure by the Services of the Ministry of Culture and Sports. The main objective is to develop and analyse the history of the formation of this framework and especially the content, parameters and procedures that have been established from time to time and have now been consolidated by the provisions of Law 4858/2021 and the relevant regulatory texts.

On the other hand, depictions in general may be included in the provisions of Law 2121/1993 on the protection of intellectual property, provided that, as intangible creations, they meet certain parameters defined by the law. From this perspective, the relevant provisions will be examined and an outline will be sought of the characteristics of the representation as an intellectual work, along with the possible delimitations that exist in this respect.

The main question of the paper concerns the treatment of depictions of monuments in the light of the two branches of law, that of the protection of cultural heritage and that of the protection of intellectual creation. Is there a point of intersection that encapsulates cases that touch on both frameworks or, at the very least, can intellectual property law provide a refreshing prism for the way in which depictions of monuments are treated?

Key words: cultural heritage, intellectual property, monuments, depictions, Law 4858/2021, Law 2121/1993

Πίνακας περιεχομένων

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ – ΑΦΙΕΡΩΣΕΙΣ	IV
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ	V
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ	VI
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	VII
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
1.1 ΠΛΑΙΣΙΟ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	1
1.2 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	3
1.3 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ.....	4
1.4 ΟΡΙΣΜΟΙ.....	6
Πολιτιστικά αγαθά και μνημεία.....	6
Κυριότητα μνημείων.....	8
Αρχαιολογικοί χώροι και ιστορικοί τόποι.....	9
Απεικόνιση μνημείου.....	10
Παραγωγή, αναπαραγωγή και χρήση απεικονίσεων μνημείων.....	12
Έργο και υλικός φορέας.....	12
1.5 ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΕΦΑΛΑΙΩΝ.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Ο Ν. 2121/1993 ΚΑΙ ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ	16
2.1 ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΩΣ ΥΛΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑΤΩΝ.....	16
2.1.1 Μνημεία χρονολογούμενα έως το 1830.....	18
2.1.2 Μνημεία χρονολογούμενα μετά το 1830.....	22
2.2. ΟΙ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΩΣ ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ.....	26
2.2.1 Έργα που αναπαράγουν μη πιστές απεικονίσεις μνημείων.....	27
2.2.2 Έργα που αναπαράγουν πιστές απεικονίσεις μνημείων.....	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΟΙ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΤΟ Ν. 4858/2021	35
3.1 ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΕΩΣ ΤΟ Ν. 3028/2002.....	35
3.1.1 Οι νομικές προβλέψεις για τις απεικονίσεις μνημείων κατά το 19 ^ο αιώνα.....	35
3.1.2 Οι νομικές προβλέψεις για τις απεικονίσεις μνημείων κατά τον 20 ^ο αιώνα.....	36
3.1.3 Το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων.....	41
3.2 ΟΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΟΥ Ν. 3028/2002 ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ, ΟΙ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΑΙ Ο Ν. 4858/2021.....	46
3.2.1 Το άρθρο 46 του Ν. 3028/2002 στην αρχική του διατύπωση.....	46
3.2.2 Οι μεταγενέστερες τροποποιήσεις του άρθρου 46 Ν. 3028/2002.....	50
3.2.3 Το άρθρο 46 στον Ν. 4858/2021.....	55
3.2.4 Οι κατ' εξουσιοδότηση του Ν. 3028/2002 εκτελεστικές Υπουργικές Αποφάσεις.....	56

Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199/12-9-2005 ΚΥΑ.....	57
Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΤ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/126463/28-12-2011 ΚΥΑ.....	58
Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ42/1020/62/10-04-2012 ΥΑ.....	60
Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 ΥΑ.....	61
3.3 Η ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΙΣ ΚΑΤ' ΕΞΟΥΣΙΟΔΟΤΗΣΗ ΤΟΥ Ν. 3028/2002	
ΥΠΟΥΡΓΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ	64
3.3.1 Η διοικητική διαδικασία σύμφωνα με την ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199/12-9-2005 ΚΥΑ.....	64
3.3.2 Η διοικητική διαδικασία σύμφωνα με τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις και συμπληρώσεις της ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199/12-9-2005 ΚΥΑ.....	67
3.3.3 Η ισχύουσα διοικητική διαδικασία, σύμφωνα με την ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 ΥΑ.....	69
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΙΚΑΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΙΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ.....	73
4.1 ΜΝΗΜΕΙΑ, ΕΡΓΑ ΚΑΙ Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΧΡΟΝΙΚΟΥ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑ.....	73
4.2 Η ΟΔΗΓΙΑ 2019/790 ΚΑΙ ΤΟ ΙΣΧΥΟΝ ΠΛΑΙΣΙΟ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ	77
4.3 Η ΛΟΓΙΚΗ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΩΝ ΩΣ ΚΟΙΝΟΣ ΠΑΡΟΝΟΜΑΣΤΗΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΥΝΟΛΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ.....	81
4.4 ΟΙ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΠΕΡΑΝ ΤΩΝ ΠΡΟΒΛΕΨΕΩΝ ΤΟΥ Ν. 4858/2021: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ...	86
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	92
ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ: ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ Η ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ;	92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	97
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΝΟΜΩΝ	101
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΥΠΟΥΡΓΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ, ΕΓΚΥΚΛΙΩΝ ΚΛΠ.....	104
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΑΦΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΔΗΓΙΩΝ, ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΚΛΠ.....	106

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Πλαίσιο, σκοπός και στόχοι της διπλωματικής εργασίας

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να περιγράψει τη θέση που κατέχουν οι απεικονίσεις μνημείων στο πλαίσιο των δύο δικαιοκλών κλάδων οι οποίοι ρυθμίζουν αφενός την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και αφετέρου την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Αν και θεωρητικά ασύνδετες, αυτές οι δύο ομάδες νομικών προβλέψεων φαίνεται πως έχουν κάποια σημεία επαφής που επηρεάζουν τον τρόπο που αντιμετωπίζονται οι απεικονίσεις μνημείων. Υπό αυτή την προσέγγιση προκύπτουν μία σειρά από ερωτήματα που θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε.

Το πρώτο ζητούμενο είναι η διερεύνηση των εννοιών που βρίσκονται στο επίκεντρο αυτής της έρευνας. Πώς ορίζεται στο οικείο νομικό πλαίσιο η έννοια του μνημείου και τι χαρακτηρίζεται ως απεικόνισή του; Η διερεύνηση της συλλογιστικής υπό την οποία ο Ν. 4858/2021 «Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΦΕΚ 220/Α/19-11-2021) κατηγοριοποιεί τα πολιτιστικά αγαθά, αποδίδοντάς τους τη διάσταση του μνημείου, αλλά και η συλλογιστική πίσω από την προστασία των απεικονίσεων τους θα αποτελέσει τη βάση μας. Παράλληλα, θα εξετάσουμε τις παραμέτρους που θέτει ο Ν. 2121/1993 «Πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα» (ΦΕΚ 25/Α/4-3-1993), ως κύριο νομικό κείμενο για την πνευματική ιδιοκτησία, ειδικά για εκείνες τις ομάδες έργων, κυρίως καλλιτεχνικής φύσης, διακριτικά χαρακτηριστικά των οποίων φέρει πληθώρα των οριζόμενων ως μνημείων. Από αυτή την αντιπαραβολή θα προκύψει η απάντηση στο ερώτημα της πιθανής διαπλοκής των δύο νόμων σε σχέση με το αντικείμενο των μνημείων και της συνακόλουθης επιρροής τους σε ό,τι αφορά στη διαχείριση της απεικόνισής τους.

Ακόμη περισσότερο αυτή η λύση θα οδηγήσει στο επόμενο επίπεδο της έρευνας, στην έννοια της απεικόνισης και του τρόπου που την εντάσσουν στις προβλέψεις τους τα εν λόγω νομικά κείμενα, αλλά και συνολικά οι δύο διαμορφωμένοι δικαιοκλοί κλάδοι. Υπάρχει σύγκρουση των δικαιωμάτων των δημιουργών που επιλέγουν να

χρησιμοποιήσουν αποτυπώσεις μνημείων στα έργα τους και του πλαισίου που έχει τεθεί για τη διαχείριση τους; Αυτή η αντιπαραβολή θα μας επιτρέψει να επισημάνουμε επικαλύψεις, αστοχίες ή υπερβάσεις, τόσο στο νομοθετική στοχοθεσία όσο και στη διαχειριστική πρακτική που εφαρμόζει το οικείο Υπουργείο.

Λαμβάνοντας δε υπόψη τις πρόσφατες ευρωπαϊκές διατάξεις αλλά και τις σύγχρονες, ανανεωτικές επιλογές πολιτιστικών οργανισμών που προκρίνουν την ελεύθερη διάθεση των απεικονίσεων, ο στόχος μας θα διαμορφωθεί στην κριτική του ίδιου του συστήματος αυτής της διαχείρισης. Υφίσταται μία προβληματική ουσίας που περιορίζει την ελευθερία της καλλιτεχνικής και επιστημονικής έκφρασης, χρησιμοποιώντας ορολογία και λογική που πηγάζει από την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, έχει νομική διάσταση ή είναι περισσότερο συνδεδεμένη με τον τρόπο που τη χειρίζονται οι αρμόδιες Υπηρεσίες; Και εν τέλει πως μπορεί αυτή η προβληματική να εξισορροπηθεί διασαφηνίζοντας τον διαφορετικό χαρακτήρα των δύο πλαισίων και εξυπηρετώντας την απρόσκοπτη πρόσβαση στα μνημεία πολιτιστικής κληρονομιάς, χωρίς να θίγεται η ακεραιότητα της συμβολής και της εικόνας τους;

1.2 Μεθοδολογία

Ο τρόπος που προσεγγίστηκε το θέμα αυτής της εργασίας υπήρξε μάλλον παραδοσιακός. Η απουσία εκτενούς βιβλιογραφίας για τη σχέση του νομικού πλαισίου της πολιτιστικής κληρονομιάς με εκείνο της πνευματικής ιδιοκτησίας, οριοθέτησε τη βιβλιογραφική επισκόπηση στην ανάλυση των διατάξεων και των γενικών αρχών των δύο νόμων και στην κατά περίπτωση απαραίτητη, σε συνάρτηση με τους στόχους μας, εξειδίκευσή τους.

Ωστόσο, το κύριο τμήμα αυτής της μελέτης βασίζεται στην πρωτότυπη ερμηνεία των κανονιστικών κειμένων. Νόμοι, υπουργικές αποφάσεις, εγκύκλιοι, ευρωπαϊκές οδηγίες μελετήθηκαν και προσεγγίστηκαν υπό το πλέγμα των στόχων που έχουν τεθεί στην παρούσα εργασία, καθώς και υπό το πρίσμα του σκοπού και των ποικίλων παραμέτρων υπό τις οποίες διαμορφώθηκαν, προκειμένου εν τέλει να μας καθοδηγήσουν στη σκιαγράφηση του συνόλου των κανόνων που καθορίζει τη διαχείριση και χρήση των απεικονίσεων μνημείων.

Μία μεθοδολογική λεπτομέρεια που θα πρέπει να σημειωθεί αφορά στην πρόσφατη κωδικοποίηση του Ν. 4858/2021 «Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΦΕΚ 220/Α/19-11-2021), βάση του οποίου αποτελεί ο Ν. 3028/2002, με την παράλληλη ενσωμάτωση των λοιπών ισχυουσών διατάξεων που εντοπίζονται σε λοιπά κανονιστικά κείμενα για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο κύριος όγκος της παρούσας εργασίας, ωστόσο, είχε διαμορφωθεί προ της πρόσφατης ψήφισης του Κώδικα. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, καταβλήθηκε προσπάθεια να αναπροσαρμοστεί το σύνολο του παρόντος πονήματος, παρακολουθώντας τη δομή του νέου νόμου και ενσωματώνοντας τυχόν διαφοροποιήσεις επί των προβλέψεων.

1.3 Περιορισμοί

Δύο είναι οι κύριες οριοθετήσεις που χαρακτήρισαν τη σύνθεση της παρούσας εργασίας. Πρωτίστως το θέμα της βιβλιογραφίας. Παρά το γεγονός ότι η πνευματική ιδιοκτησία είναι ένα θέμα που έχει διερευνηθεί σε βάθος, τόσο σε εθνικό όσο και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, και παραμένει ενεργό και εξελισσόμενο, το θέμα της πολιτιστικής κληρονομιάς σε αντιπαραβολή με το νομικό πλαίσιο για την πνευματική ιδιοκτησία έχει συγκριτικά διερευνηθεί λιγότερο τόσο στον ελλαδικό όσο και στον ευρωπαϊκό χώρο. Το γεγονός ότι το θέμα της εργασίας εντοπίζεται στο όριο δύο διαφορετικών πλαισίων που σημειακά διαπλέκονται, χρησιμοποιώντας κατά περίπτωση κοινή συλλογιστική και όρους, ίσως να υπήρξε ο κύριος λόγος για αυτή την πραγματικότητα. Επιπλέον, στο ελληνικό πλαίσιο για την πολιτιστική κληρονομιά, που επικεντρώνεται σχεδόν αποκλειστικά στην αρχαιότητα, τα θέματα νομικής φύσεως, όπως το αντικείμενο της παρούσας εργασίας, είναι απροσπέλαστα για τις ειδικότητες ανθρωπιστικών επιστημών που κατά κύριο λόγο απαρτίζουν το προσωπικό του ΥΠΠΟΑ, οπότε οι σχετικές μελέτες, από μία κατά τα άλλα ιδιαίτερα ενεργή ακαδημαϊκά ομάδα επιστημόνων, είναι επί της ουσίας ανύπαρκτες.

Ο δεύτερος άξιος λόγου περιορισμός είναι η ειδικότητα του γράφοντος. Χωρίς εκτενή ακαδημαϊκή γνώση του νομικού πεδίου είναι βέβαιο ότι η προσέγγιση που θα επιδιωχθεί να αναπτυχθεί παρακάτω για ένα θέμα καθαρά νομικής φύσεως πιθανώς να οριοθετείται ουσιαστικά. Ωστόσο, η πρότερη επαφή με το νομικό πλαίσιο της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας σε μεταπτυχιακό επίπεδο, η καίρια καθοδήγηση του επιβλέποντος της παρούσας εργασίας και η συμβολή της επαγγελματικής εμπειρίας μέσω της μακράς ενασχόλησης με ανάλογα θέματα στο ΥΠΠΟΑ, πιθανώς να συμβάλλουν εν τέλει σε ένα αποτέλεσμα που δεν θα φείδεται της απαραίτητης επιστημονικής, και νομικής, εγκυρότητας.

Θα πρέπει, τέλος, να σημειωθεί η τιθέμενη εξ αντικειμένου της εργασίας χωρική οριοθέτηση, επί της οποίας αυτή αναπτύχθηκε. Όπως είναι γνωστό, η επιδίωξη της ενοποίησης του ευρωπαϊκού νομικού πλαισίου για την πνευματική ιδιοκτησία υπήρξε από τη δεκαετία του 1980 αρκετά ισχυρή και εκφράστηκε με σειρά Οδηγιών, ένδεκα

στον αριθμό, αλλά και δύο Κανονισμούς¹. Παρά την προφανή κατεύθυνση προς ένα κοινό νομικό λεξιλόγιο πνευματικής ιδιοκτησίας, λαμβάνοντας πάντα υπόψη τις αναπόφευκτες οριοθετήσεις που θέτει η ενσωμάτωση και εφαρμογή του δευτερογενούς δικαίου της ΕΕ στα εθνικά δίκαια, και παρά την ενεργή και ουσιαστική συμβολή του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την διαμόρφωση και διασαφήνισή του (Lucas-Schloetter, 2021; Ramalho, 2021), η αποσπασματικότητα² παραμένει ακόμη ένα άξιο λόγου χαρακτηριστικό της ευρωπαϊκής νομοθεσίας για την πνευματική ιδιοκτησία.

Υπό αυτά τα δεδομένα, είναι σαφές ότι η εξέταση του ευρωπαϊκού πλαισίου ή/και η δικαιοσυγκριτική εξέταση σε αντιπαραβολή με το κανονιστικό πλαίσιο άλλων χωρών, θα μπορούσε να αποτελέσει μία ξεχωριστή, αυτόνομη και ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα μελέτη. Μολαταύτα, η ανάλυσή μας θα περιοριστεί στα ισχύοντα στο ελληνικό πλαίσιο και στην τομή των σχετικών κανονιστικών συνόλων, καθώς αυτή αποτελεί εκ των πραγμάτων μία περίπτωση που περικλείει ενδιαφέρον, είναι προσπελάσιμη από τον γράφοντα και μπορεί να διερευνηθεί ουσιαστικά σε ό,τι αφορά στο κομμάτι της εφαρμογής της. Αναπόφευκτα, και ως πολύτιμη *ad hoc* συμβολή στη συλλογιστική μας, σχετικά ευρωπαϊκά κείμενα, όπως για παράδειγμα η Οδηγία 2019/790, θα αποτελέσουν ουσιαστικό τμήμα αυτής της εργασίας.

¹ Για το ενωσιακό κεκτημένο στο πεδίο της πνευματικής ιδιοκτησίας βλ. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/copyright-legislation> (πρόσβαση 22-1-2022).

² Σε οποιαδήποτε περίπτωση, φαίνεται πως έχουν γίνει σημαντικά βήματα προς μία ομογενοποιημένη αντιμετώπιση των κρίσιμων θεμάτων ενώ η πρόθεση για διευθέτηση παραμένει ισχυρή για το μέλλον (Strowel 2021; Synodinou 2021; Torremans και Keosomphan 2021).

1.4 Ορισμοί

Στην πορεία της παρούσας μελέτης θα χρησιμοποιηθούν αρκετοί όροι που φέρουν ουσιαστική σημασία και περιεχόμενο για την κατανόηση του πλέγματος προστασίας που θα εξετάσουμε. Η πλειονότητά τους αναπτύσσεται στο Ν. 4858/2021 «Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΦΕΚ 220/Α/19-11-2021) και εδώ θα επιδιώξουμε να τους περιγράψουμε εν συντομία, καθώς αποτελούν τη βάση επί των οποίων αναπτύσσονται οι ποικίλες επιμέρους προβλέψεις.

Πολιτιστικά αγαθά και μνημεία

Στο άρθρο 2, περ. α του νόμου περιγράφεται η έννοια του **πολιτιστικού αγαθού** που, με την ευρύτητα της διατύπωσης που χρησιμοποιείται, συμπεριλαμβάνει το σύνολο των μαρτυριών της ανθρώπινης ύπαρξης και δραστηριότητας, ατομικής και συλλογικής, στην πορεία του χρόνου. Το **μνημείο** (άρθ. 2 περ. β του Ν. 4858/2021) εντάσσεται στην ευρεία κατηγορία του πολιτιστικού αγαθού αλλά το διακριτικό χαρακτηριστικό του έγκειται στην υλικότητά του. Αποτελεί κατ' αυτό τον τρόπο μία απτή υλική μαρτυρία που υπόκειται μάλιστα σε περαιτέρω κατηγοριοποίηση η οποία είναι διττή: είτε αφορά στο χρόνο δημιουργίας τους είτε προσδιορίζει τον υλικό τους χαρακτήρα. Υπό την πρώτη παράμετρο, τα μνημεία³ που χρονολογούνται πριν από την ίδρυση του ελληνικού κράτους, δηλ. το 1830, προσδιορίζονται ως **αρχαία μνημεία**⁴ (άρθ. 2 υποπερ. β' του Ν. 4858/2021). Τα μεταγενέστερα αυτού του χρονικού σημείου αποτελούν **νεότερα μνημεία**, εφόσον η ιστορική, καλλιτεχνική ή επιστημονική τους σημασία το επιτάσσει (άρθ. 2 υποπερ. ββ' του Ν. 4858/2021). Το διακριτικό της υλικής τους διάστασης που αποτελεί το δεύτερο διακριτικό χαρακτηριστικό ομαδοποίησης των μνημείων είναι η σταθερότητα της θέσης στην οποία ευρίσκονται. Ως **ακίνητα μνημεία** νοούνται εκείνα που υπήρξαν συνδεδεμένα

³ Η επιφύλαξη της διάταξης του άρθρου 20 του Ν. 4858/2021 που αναφέρεται εδώ αφορά σε συγκεκριμένων κατηγοριών κινητών μνημείων, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω.

⁴ Το απώτατο όριο της χρονολόγησης των αρχαίων μνημείων δεν τίθεται με συγκεκριμένο τρόπο αφού κάτι τέτοιο θα ήταν επιστημονικά αδύνατο. Η διάσταση της προϊστορίας θέτει ένα ευρύ πλαίσιο που μάλιστα περιλαμβάνει ακόμη και ενδείξεις σύνδεσης με την ανθρώπινη ύπαρξη σε ό,τι αφορά σε σπήλαια και παλαιοντολογικά κατάλοιπα, διαμορφώνοντας ένα εκτενέστατο χρονικά δίχτυ προστασίας.

με το έδαφος⁵ και παραμένουν σε αυτό⁶, συμπεριλαμβανομένων των στοιχείων που αποτελούν αναπόσπαστο στοιχείο τους αλλά και του περιβάλλοντα χώρου τους⁷ (άρθ. 2 υποπερ. βγ' του Ν. 4858/2021). Τα μνημεία που δεν εντάσσονται στην προηγούμενη κατηγορία χαρακτηρίζονται ως **κινητά μνημεία** (άρθ. 2 υποπερ. βδ' του Ν. 4858/2021).

Υπό αυτών των γενικών κατηγοριοποιήσεων υφίστανται κάποιες περαιτέρω ομαδοποιήσεις που οριοθετούν ή επεκτείνουν την απόδοση της έννοιας του μνημείου σε κινητά αντικείμενα ή σε ακίνητες κατασκευές. Ενώ ως μνημεία χαρακτηρίζονται αυτομάτως όλα τα αρχαία ακίνητα δημιουργήματα, προκειμένου να χαρακτηρισθούν ως νεότερα ακίνητα μνημεία αρχιτεκτονικά έργα μεταγενέστερα του 1830⁸, θα πρέπει να προηγηθεί Απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, κατόπιν γνώμης του αρμόδιου Συμβουλίου (άρθρο 6 παρ. 4 του Ν. 4858/2021). Ο χαρακτηρισμός κινητών αντικειμένων της πολιτιστικής κληρονομιάς ως μνημείων είναι περισσότερο σύνθετος, συνδεδεμένος τόσο με τη χρονολόγησή τους όσο και με την κατηγορία στην οποία εντάσσονται. Το σύνολο των τέχνηργων που χρονολογούνται έως το 1453 προσδιορίζονται εκ προοιμίου ως κινητά μνημεία (άρθρο 20 παρ. 1 περ. α' του Ν. 4858/2021) ενώ για το διάστημα μεταξύ 1453 και 1830 χαρακτηρίζονται αυτομάτως ως τέτοια τα ευρήματα αρχαιολογικών ανασκαφών και ερευνών, τέχνηργα που έχουν αποσπαστεί από ακίνητα μνημεία καθώς και οι θρησκευτικές εικόνες και τα λειτουργικά αντικείμενα (άρθρο 20 παρ. 1 περ. β' του Ν. 4858/2021). Τα λοιπά κινητά έργα που χρονολογούνται στην εν λόγω περίοδο μπορούν κατά περίπτωση να χαρακτηριστούν ως μνημεία «λόγω της ιδιαίτερης κοινωνικής, τεχνικής, λαογραφικής, εθνολογικής, καλλιτεχνικής, αρχιτεκτονικής, βιομηχανικής ή εν γένει ιστορικής ή επιστημονικής σημασίας τους» (άρθρο 20 παρ. 1 περ. γ του Ν. 4858/2021). Σε συγκεκριμένα, μεταγενέστερα του 1830 αντικείμενα της πολιτιστικής κληρονομιάς

⁵Κατ' αναλογία το ίδιο ισχύει και για τα μνημεία που ευρίσκονται στο βυθό της θάλασσας ή στον πυθμένα λιμνών και ποταμών.

⁶Εδώ συμπεριλαμβάνονται και τα μνημεία που ακόμη και αν δεν ήταν εξ αρχής τοποθετημένα στο σημείο στο οποίο ευρίσκονται η μετακίνησή τους θα συνεπαγόταν απώλεια της αξίας τους ως μαρτυριών.

⁷Βλ. σχετικά και άρθ. 6 παρ. 2 Ν. 4858/2021.

⁸Για έργα παλαιότερα των εκάστοτε προηγούμενων 100 ετών ο νομοθέτης προσδιορίζει ως λόγους χαρακτηρισμού ως μνημείου την αρχιτεκτονική, πολεοδομική, κοινωνική, εθνολογική, λαογραφική, τεχνική, βιομηχανική ή εν γένει ιστορική, καλλιτεχνική ή επιστημονική σημασία, η οποία για έργα των τελευταίων 100 ετών θα πρέπει επιπλέον να είναι ιδιαίτερη (άρθ. 6 παρ. 1 περ. β και γ Ν. 4858/2021).

μπορεί για τους ίδιους λόγους να αποδοθεί ο χαρακτηρισμός του μνημείου, με την απαίτηση η σημασία τους να είναι ιδιαίτερη εφόσον αυτά χρονολογούνται στα τελευταία 100 χρόνια (άρθρο 20 παρ. 1 περ. δ-ε). Για τις παραπάνω περιπτώσεις κινητών αντικειμένων που δεν νοούνται αυτόματα ως μνημεία, ως αποτέλεσμα της χρονολόγησης και της υλικής τους κατηγορίας, οφείλει να εκδοθεί σχετική Υπουργική Απόφαση κατόπιν γνωμοδότησης του αρμόδιου Συμβουλίου⁹ (άρθρο 20 παρ. 2 του Ν. 4858/2021).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, ως **μνημεία** νοούνται αυταπόδεικτα και χωρίς ανάγκη περαιτέρω διοικητικής πράξης, καθώς αποτελούν μαρτυρίες της ύπαρξης και της ατομικής και συλλογικής δραστηριότητας του ανθρώπου, όλα τα αρχαία ακίνητα, τα αρχαία κινητά τεκμήρια έως το 1453, καθώς και τα αρχαιολογικά ευρήματα, τα αποσπασμένα τμήματα ακίνητων μνημείων, οι θρησκευτικές εικόνες και τα λειτουργικά αντικείμενα που χρονολογούνται μεταξύ 1453 και 1830. Οι **νεότερες** ακίνητες και κινητές υλικές μαρτυρίες της πολιτιστικής κληρονομιάς καθώς και τα υπόλοιπα κινητά αντικείμενα που χρονολογούνται μεταξύ 1453 και 1830 δύναται να χαρακτηριστούν ως μνημεία κατόπιν σχετικής Υπουργικής Απόφασης, που δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης¹⁰.

Κυριότητα μνημείων

Πέραν της έννοιας του μνημείου ιδιαίτερα σημαντική είναι η διάσταση της εμπράγματης **κυριότητας** αυτών. Αν και θα ήταν ίσως αναμενόμενο όλα τα μνημεία, ακίνητα και κινητά να ανήκουν στο Δημόσιο, κάτι τέτοιο δεν προβλέπεται από το νόμο. Συγκεκριμένα, τα ακίνητα μνημεία που χρονολογούνται έως το 1453 ανήκουν κατά κυριότητα στο Δημόσιο, είναι αντικείμενα εκτός συναλλαγής και ανεπίδεκτα χρησικτησίας (άρθρο 7 παρ. 1 του Ν. 4858/2021)¹¹. Το ίδιο ισχύει και για τα αρχαία ακίνητα μνημεία που χρονολογούνται μεταξύ 1453-1830 τα οποία αποκαλύφθηκαν κατά τη διάρκεια ανασκαφής ή αρχαιολογικής έρευνας (άρθρο 7 παρ. 2 του Ν.

⁹ Κατ' αναλογία δύναται κατ' εξαίρεση να χαρακτηρίζονται ως κινητά μνημεία, μέσω της ίδιας διαδικασίας, ομοειδείς κατηγορίες αντικειμένων με ιδιαίτερη σημασία, σπανιότητα και λόγω πιθανότητας απώλειας ή καταστροφής τους (άρθρο 20 παρ. 6 του Ν. 4858/2021).

¹⁰ Βλ. Καζανάς (2010, 31) για μία χρήσιμη συγκέντρωση των παραπάνω σε μορφή πίνακα.

¹¹ Τα δικαιώματα κυριότητας επί αρχαίων ακίνητων μνημείων χρονολογούμενων προ του 1453, τα οποία διατηρούσαν κατά την έναρξη ισχύος του νόμου εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα ή άλλες ενώσεις προσώπων που εκπροσωπούν θρησκείες ή δόγματα εξακολουθούν να υφίστανται (άρθρο 73 παρ. 1 του Ν. 4858/2021).

4858/2021). Στα υπόλοιπα αρχαία μνημεία της αυτής περιόδου και τα νεότερα ακίνητα μνημεία δύναται η κυριότητα να ανήκει σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, πάντοτε υπό τη συνεχή εποπτεία του Υπουργείου Πολιτισμού (άρθρα 9-11 Ν. 4858/2021). Στα αρχαία κινητά μνημεία που χρονολογούνται έως το 1453 η κυριότητα ανήκει επίσης στο Δημόσιο¹², όπως και σε οποιοδήποτε αρχαίο κινητό μνημείο που αποτελεί προϊόν ανασκαφής ή αρχαιολογικής έρευνας (άρθρο 21 παρ. 1 και 3 του Ν. 4858/2021)¹³. Στα λοιπά αρχαία κινητά μνημεία καθώς και στα νεότερα, η κυριότητα μπορεί να ανήκει σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο, σε οποιαδήποτε όμως περίπτωση για τη μεταβίβαση της κυριότητας ή την πώλησή του θα πρέπει πρωτίστως να ενημερώνεται το Υπουργείο Πολιτισμού, το οποίο μπορεί να ασκήσει προτίμηση, κατά προτεραιότητα, για την αγορά του (άρθρο 28 παρ. 3-8 του Ν. 4858/2021).

Αρχαιολογικοί χώροι και ιστορικοί τόποι

Δύο ακόμη ορισμοί, που θα μας απασχολήσουν κατά την ανάλυση του άρθρου 46 του Ν. 4858/2021 και των προβλέψεων για τις απεικονίσεις μνημείων, είναι εκείνοι που αφορούν στους αρχαιολογικούς χώρους και τους ιστορικούς τόπους. Σύμφωνα με το άρθρο 2 περ. γ' του Ν. 4858/2021 ως **αρχαιολογικός χώρος** νοείται η χερσαία ή υποθαλάσσια, λιμναία ή ποτάμια περιοχή στην οποία ευρίσκονται ή ευρίσκονταν ακίνητα μνημεία ή αποτέλεσαν μνημειακά, οικιστικά ή ταφικά σύνολα που χρονολογούνται έως το 1830. Ακόμη και η ύπαρξη ενδείξεων για την ύπαρξη των παραπάνω υλικών μαρτυριών αποτελεί λόγω για το κήρυξη μίας έκτασης ως αρχαιολογικού χώρου, συμπεριλαμβανομένου του απαραίτητου περιβάλλοντος που συνθέτουν μία ιστορική, αισθητική και λειτουργική ενότητα. Κατ' αναλογία ως **ιστορικοί τόποι** περιγράφονται οι χώροι που περιλαμβάνουν νεότερα ακίνητα μνημεία ή ενδείξεις αυτών ή αποτελούν σύνθετα έργα του ανθρώπου και της φύσης ή περιοχές που συνδέονται με ιστορικά ή μυθικά γεγονότα και η προστασίας τους επιβάλλεται λόγω της πολυδιάστατης σημασίας τους (άρθρο 2 περ. δ' του Ν. 4858/2021).

¹²Η πρόβλεψη του άρθρ. 73 παρ. 1 του Ν. 4858/2021 που αφορά στην κατ' εξαίρεση κυριότητα επί αρχαίων μνημείων προ του 1453 από εκκλησιαστικά νομικά πρόσωπα συμπεριλαμβάνει και τα κινητά αρχαία μνημεία.

¹³Δύναται η κυριότητα σε αρχαίο κινητό μνημείο που εισάγεται στην Ελλάδα να ανήκει σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο εφόσον αυτό δεν έχει εξαχθεί σε χρόνο μικρότερο της πεντηκονταετίας και δεν έχει αποσπαστεί παράνομα από μνημείο ή μουσείο και δεν αποτελεί προϊόν λαθρανασκαφής, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ο χρόνος τέλεσης της παράνομης πράξης (άρθρο 33 παρ. 3 του Ν. 4858/2021).

Απεικόνιση μνημείου

Όπως είναι ευνόητο η έννοια της **απεικόνισης** είναι εξίσου σημαντική στην έρευνα μας. Στο άρθρο 46 παρ. 4Δ περίπτ. β' εδάφιο α' του Ν. 4858/2021 προσδιορίζεται, ήδη μετά την παρέλευση σχεδόν εικοσαετίας από την πρώτη αναφορά στο Ν. 3028/2002, η έννοια της απεικόνισης ως «πιστή αποτύπωση της υφιστάμενης εικόνας του μνημείου συνολικά ή τμηματικά, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο επί υλικού φορέα (ενδεικτικά επί εντύπων ή αντικειμένων) ή επί άυλου φορέα (ενδεικτικά οπτικοακουστικό υλικό, ηλεκτρονικές εκδόσεις, διαδίκτυο, ψηφιακές εφαρμογές)». Με αυτή τη διατύπωση προκύπτει με αρκετή σαφήνεια το περιεχόμενο και ο χαρακτήρας της απεικόνισης ενός μνημείου. Αρχικά η χρήση του επιθέτου "πιστός" δηλώνει την ανάγκη της πλήρους ταύτισης της αποτύπωσης με την εικόνα του κινητού ή ακίνητου αρχαίου. Επιπλέον, η έννοια της απεικόνισης συμπεριλαμβάνει εκ προοιμίου τη διάσταση της ακρίβειας ενώ η αναφορά στην υφιστάμενη κατάσταση του μνημείου διασυνδέει το εύρος του όρου της απεικόνισης με τα αναντίρρητα μορφολογικά δεδομένα του.

Κατ' αντιδιαστολή με τα παραπάνω, στο δεύτερο εδάφιο της περίπτωσης β' της παραγράφου 4Δ του άρθρου 46 του Ν. 4858/2021 ορίζεται ότι οι αποτυπώσεις που έχουν ως αφετηρία την εικόνα του μνημείου αλλά την παραλλάσσουν, υπό καλλιτεχνική, επιστημονική ή δημιουργική ανάγνωση, υπόκεινται σε διαδικασία αδειοδότησης για την παραγωγή και τη χρήση τους -αφού δεν εντάσσονται ευνοήτως στην έννοια της τυπικής απεικόνισης που περιγράφεται στο εδάφιο α' που μόλις είδαμε - μόνο στις περιπτώσεις της παραγράφου 4Α, όταν δηλ. το μνημείο παρουσιάζει ιδιαίτερη ευαισθησία ή χρησιμοποιείται ιδιαίτερος εξοπλισμός από τον ενδιαφερόμενο. Με αυτή την κανονιστική διατύπωση, το περιεχόμενο της απεικόνισης, όπως τέθηκε στο εδάφιο α', διασαφηνίζεται περαιτέρω καθώς γίνεται αποδεκτό ότι η έννοια της απεικόνισης δεν περιλαμβάνει τις μη πιστές αποτυπώσεις, όπως αυτές ορίζονται ίσως ενδεικτικά στο εδάφιο β'. Η συγκεκριμένη πρόβλεψη ήταν απαραίτητο να καταγραφεί σε ένα νομικό κείμενο παρόλο που έτσι κι αλλιώς η Διοίκηση αντιμετώπιζε ως χρήζοντα έγκρισης εκείνα τα αιτήματα που αφορούσαν σε «παραδοσιακές» αποτυπώσεις της εικόνας μνημείων και δεν περιόριζε τις συνθέσεις καλλιτεχνικού ή επιστημονικού χαρακτήρα που στηρίζονται ή εμπνέονται από την απεικόνιση ενός μνημείου.

Αρκετά επεξηγηματική, και μάλλον μαξιμαλιστική, ως προς την έννοια της απεικόνισης, είναι και η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 Υ.Α. «Όροι, προϋποθέσεις, διαδικασίες και καθορισμός των οργάνων χορήγησης άδειας παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης στο κοινό, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο, αντιγράφων και απεικονίσεων μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο» (ΦΕΚ 2812/Α/4-7-2019)¹⁴, η οποία εκδόθηκε σε συνέχεια των τροποποιήσεων (ειδικά αυτών που θεσπίστηκαν με τους Ν. 4447/2016 και Ν. 4598/2019, βλ. σχετικά και υποκεφάλαιο 3.2) και προβλέψεων του άρθρου 46 του Ν. 3028/2002. Σύμφωνα με την εν λόγω ΥΑ (άρθ. 1 παρ. 1), η δεξαμενή των απεικονίσεων μνημείων τις οποίες αφορά περιλαμβάνει στατικές εικόνες (π.χ. φωτογραφίες), πάσης φύσεως εγγραφές εικόνας ή ήχου και εικόνας για την παραγωγή οπτικοακουστικού έργου (π.χ. κινηματογραφήσεις) και εν γένει κάθε απεικόνιση μνημείου που παράγεται με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο, με χρήση συμβατικών αλλά και τεχνολογικά προηγμένων εφαρμογών. Σε αυτή την εκτενέστατη κατηγορία περιλαμβάνονται τόσο οι συνολικές αλλά και οι τμηματικές ψηφιακές αποδόσεις μνημείων όπως και οι ψηφιακές αναπλάσεις αυτών, σε μία διατύπωση που μάλλον υπερβαίνει τα προβλεπόμενα στο Ν. 4858/2021. Πέραν των παραπάνω, στην ευρύτερη έννοια των απεικονίσεων περιλαμβάνονται και οι τρισδιάστατες σαρώσεις αλλά και οι φωτογραμμετρικές αποτυπώσεις (άρθρο 2 παρ. 2), όπως άλλωστε προβλέπεται στην υποπερίπτωση ββ΄ της παρ. 4Α του άρθρου 46 του Ν. 4858/2021.

Περαιτέρω, αυτό που διαπιστώνουμε είναι ότι στην έννοια των απεικονίσεων διαφαίνονται δύο κατηγοριοποιήσεις, μία που περιλαμβάνει αυτές οι οποίες παράγονται με συμβατικά μέσα και συνήθως οδηγούν σε αποτυπώσεις επί κάποιου υλικού φορέα και εκείνες που καταγράφονται σε άυλη μορφή και, επιπλέον, κυκλοφορούν στο κοινό σε ανάλογο χαρακτήρα μέσα, όπως συμβαίνει για

¹⁴ Η εν λόγω ΥΑ τροποποιήθηκε με τη με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/8128/5924/141/76/9-1-2020 Υ.Α. «Μερική ανάκληση της αριθμ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 Υ.Α. “Όροι, προϋποθέσεις, διαδικασία και καθορισμός των οργάνων χορήγησης άδειας παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης στο κοινό, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο, αντιγράφων και απεικονίσεων μνημείων που ανήκουν στο δημόσιο” (Β 2812) της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, κατά το μέρος που αναφέρεται σε “αναπαραστάσεις μνημείων” κατόπιν της αριθμ. 227/2019 γνωμοδότησης του ΝΣΚ» (ΦΕΚ 221/Β/3-2-2021), η οποία απάλειψε από το περιεχόμενο της ΥΑ την αναφορά στην έννοια της αναπαραστάσεως.

παράδειγμα με το οπτικοακουστικό υλικό, τη χρήση στο διαδίκτυο και τις ψηφιακές εφαρμογές (άρθ. 46 παρ. 4Δ περ. β' Ν. 4858/2021). Προφανώς, απεικονίσεις που έχουν παραχθεί με συμβατικά μέσα, όπως λ.χ. παλαιότερες φωτογραφίες, μπορούν να αποκτήσουν άυλη μορφή και να χρησιμοποιηθούν σε σύγχρονα ψηφιακά μέσα. Θα πρέπει δε να σημειωθεί ότι η έννοια της απεικόνισης δεν περιορίζεται από τη στατικότητα ή μη που πιθανώς να τη διακρίνει. Τα οπτικοακουστικά έργα, οι ψηφιακές εφαρμογές κλπ., αποτελώντας έργα συνήθως σύνθετα και διαμορφωμένα από πληθώρα στοιχείων, μπορούν να περιλαμβάνουν αποτυπώσεις, κινούμενες ή μη, μνημείων και να αντιμετωπίζονται εξίσου ως φορείς απεικονίσεων.

Παραγωγή, αναπαραγωγή και χρήση απεικονίσεων μνημείων

Επιπλέον, τόσο στον οικείο νόμο όσο και στην προαναφερθείσα ΥΑ, ορίζονται δύο διαφορετικές διαδικασίες υπό τις οποίες προσεγγίζονται οι απεικονίσεις μνημείων. Η πρώτη είναι εκείνη της **παραγωγής/αναπαραγωγής** τους και η δεύτερη -αυτή δε με εξέχουσα σημασία- της **διάδοσής** τους στο κοινό, ουσιαστικά δηλ. της χρήσης των απεικονίσεων. Κύρια δε παράμετρος υπό την οποία εξετάζεται ένα αίτημα για την παραγωγή και χρήση απεικονίσεων μνημείων είναι ο σκοπός που το διέπει. Ο **κερδοσκοπικός χαρακτήρας** είναι βασικό κριτήριο κατά την αξιολόγηση των σχετικών αιτημάτων και σύμφωνα με το Ν. 4858/2021 μπορεί να καθορίσει την ελεύθερη ή μη παραγωγή και χρήση των αποτυπώσεων. Θα πρέπει, τέλος, να σημειωθεί ότι στην παρούσα μελέτη δεν θα εξεταστούν οι περιπτώσεις των **αντιγράφων μνημείων**, όπως αυτά ορίζονται στο άρθ. 46 παρ. 4Δ περίπτ. γ' του Ν. 4858/2021, καθώς διαφοροποιούνται από τις απεικονίσεις τόσο σύμφωνα με τη διατύπωση του νόμου όσο και εκ των πραγμάτων από τον απτό, τρισδιάστατο χαρακτήρα τους, που επί της ουσίας αποτελεί ομοίωμα και όχι εικόνα του μνημείου.

Έργο και υλικός φορέας

Σε ό,τι αφορά στις προβλέψεις του Ν. 2121/1993 είναι σημαντικό να αναφερθούμε στην έννοια του **έργου**, ως «κάθε πνευματικό δημιουργήμα λόγου τέχνης ή επιστήμης που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή» (παρ. 1 άρθρο 2). Το έργο αποτελεί άυλο αγαθό και δεν ταυτίζεται με τον **υλικό φορέα** επί του οποίου αποτυπώνεται, και ο οποίος δεν εντάσσεται στο πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι η μορφή του έργου δεν ταυτίζεται με τον υλικό φορέα,

και αποτελεί κύριο προστατευόμενο στοιχείο του έργου. Η πρωτοτυπία αποτελεί βασική προϋπόθεση υπό την οποία ένα έργο μπορεί να χαρακτηριστεί ως άξιο προστασίας και πηγάζει από την προσωπική συμβολή του δημιουργού που επιφορτίζει το έργο με τη διάσταση της ατομικότητας και του δημιουργικού ύψους (Καλλινίκου, 2000, σσ 20–26).

1.5 Οργάνωση κεφαλαίων

Η ανάπτυξη της παρούσας εργασίας ξεκινά, όπως είναι αναμενόμενο, με το κεφάλαιο της Εισαγωγής που περιλαμβάνει τις βασικές παραμέτρους επί της οποίας θα βασιστεί η ανάλυση που θα ακολουθήσει. Στο υποκεφάλαιο 1.1 αναπτύχθηκε το πλαίσιο, σε αυτή την περίπτωση νομικό και ειδικότερα σχετιζόμενο με τους δικαιοκούς κλάδους της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς και οι στόχοι που θα καθορίσουν την εξέλιξη της παρούσας μελέτη. Το υποκεφάλαιο 1.4, που επικεντρώθηκε στους ορισμούς, είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς καταγράφει και αναλύει τους κύριους όρους που συναντώνται στο κείμενο και επηρεάζουν τον τρόπο που προσεγγίζεται το ευρύτερο πλαίσιο.

Το κεφάλαιο 2 αφιερώνεται στο Ν. 2121/1993 και στο βαθμό που τα μνημεία και οι απεικονίσεις τους θα μπορούσαν, ή και όχι, να ιδωθούν, υπό το πρίσμα του, ως προστατευόμενα έργα. Αυτή η διάσταση αρθρώνεται με διττό τρόπο, αφενός με αντικείμενο τα ίδια τα μνημεία και αφετέρου σε σχέση με τις απεικονίσεις τους. Το κεφάλαιο 3 έχει ως επίκεντρο το Ν. 4858/2021, το κύριο νομικό κείμενο για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, και τις προβλέψεις του για τις απεικονίσεις, αλλά και τις σχετικές Υπουργικές Αποφάσεις που ρυθμίζουν ειδικά και διαδικαστικά το θέμα. Το πρώτο υποκεφάλαιό του αναλώνεται σε μία ιστορική αναδρομή στο νομικό πλαίσιο έως τον κομβικό Ν. 3028/2002, καθώς είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την κατανόηση της διαχρονικής προσέγγισης επί του θέματος. Αναφορά γίνεται και στα δεδομένα λειτουργίας του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων (Τ.Α.Π.Α.), πλέον Ο.Δ.Α.Π., οι προβλέψεις και οι αρμοδιότητες του οποίου επίσης σχετίζονται με τη διαχείριση των απεικονίσεων. Στο επόμενο υποκεφάλαιο αναλύεται το περιεχόμενο του Ν. 3028/2002 για τις απεικονίσεις μνημείων, μίας και ήταν σε ισχύ για τα προηγούμενα 20 χρόνια, οι τροποποιήσεις του και φυσικά το πλαίσιο που θέτει ο πολύ πρόσφατος και πλέον ισχύων Ν. 4858/2021. Σε αυτό το τμήμα της εργασίας αναπτύσσονται και οι κατά καιρούς Υπουργικές Αποφάσεις που εκδόθηκαν κατ' εξουσιοδότηση του Ν. 3028/2002, οι οποίες καταδεικνύουν παραμέτρους της προσέγγισης της Πολιτείας για το θέμα των απεικονίσεων, η δε πιο πρόσφατη εκ των οποίων δεν έχει ακόμη αντικατασταθεί από ανάλογη, όπως προβλέπεται με το Ν. 4858/2021. Το τελευταίο

υποκεφάλαιο του κεφαλαίου 3 αφιερώνεται στον τρόπο που υλοποιούνται οι προβλέψεις του νόμου και οι σχετικές Αποφάσεις, υπό την πραγματικότητα της υιοθετούμενης διοικητικής διαδικασίας, αντανακλώντας την κουλτούρα της Διοίκησης για το θέμα.

Στο κεφάλαιο 4, έχοντας πλέον αναλύσει τα δεδομένα των απεικονίσεων μνημείων υπό τους δύο δικαιοκούς κλάδους, προχωρούμε στη σύνθεση των διαθέσιμων στοιχείων και στην αποτίμησή τους. Στο πρώτο υποκεφάλαιο προσεγγίζεται η έννοια του μνημείου και του πνευματικού έργου υπό τη θεμελιακή διάσταση του χρονικού εύρους, που έχει καθοριστική θέση τόσο στις προβλέψεις του Ν. 4858/2021 όσο και σε εκείνες του 2121/1993. Η πολύ σημαντική Οδηγία 2019/790 αναφέρεται, εκτός των άλλων, στην περίπτωση των απεικονίσεων των εικαστικών έργων, των οποίων η προστασία έχει λήξει, και παρόλο που δεν έχει ενσωματωθεί ακόμη στο ελληνικό δίκαιο, οι κατευθύνσεις της μπορούν να συμβάλλουν ουσιαστικά στη διαμόρφωση της συλλογιστικής μας, οπότε και αναπτύσσονται στο υποκεφάλαιο 2. Λαμβάνοντας υπόψη τα προαναφερθέντα δεδομένα, στο τρίτο υποκεφάλαιο επιδιώκουμε να αναπτύξουμε τη θέση των απεικονίσεων μνημείων στα δύο σύνολα νομοθετικών κανόνων, επικεντρωνόμενοι στη μεταξύ τους αλληλεπίδραση και στην προβληματική που μπορεί να προκύπτει από αυτή. Στο τελευταίο υποκεφάλαιο του κεφαλαίου 4 επεξεργαζόμαστε το θέμα των απεικονίσεων μνημείων πέραν του ορίου που θέτει ο Ν. 4858/2021, και αφορά μόνο στα μνημεία που ανήκουν στο Δημόσιο, εξετάζοντας την περίπτωση ενός ΝΠΔΔ όπως το Μουσείο Ακρόπολης.

Το κεφάλαιο 5, ως συμπερασματικό κεφάλαιο, συμπυκνώνει τη σκέψη μας για τις απεικονίσεις μνημείων, επιδιώκει να απαντήσει στα σημαντικότερα ερωτηματικά που προκύπτουν εκ της ιδιαίτερης θέσης τους στα δύο κανονιστικά σύνολα και εκφράζει σκέψεις για την, ίσως, πιο αποτελεσματική διαχείριση των απεικονίσεων υπό το φως αυτών των δικαιοκών κλάδων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. Ο Ν. 2121/1993 ΚΑΙ ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ

2.1 Τα μνημεία ως υλικοί φορείς προστατευόμενων πνευματικών δημιουργημάτων

Ο Ν. 2121/1993 «Πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα» (ΦΕΚ 25/Α/4-3-1993) αποτελεί το βασικό νομοθέτημα που θέτει το πλαίσιο προστασίας των πνευματικών δημιουργών και του έργου τους στην ελλαδική επικράτεια. Η ανάγκη διαμόρφωσης ενός τέτοιου σαφούς, ισχυρού πλαισίου είχε προκύψει ήδη πολύ νωρίτερα καθώς ο προηγούμενος νόμος που αφορούσε στην πνευματική ιδιοκτησία, ο Ν. 2387/1920 «Περί της πνευματικής ιδιοκτησίας» (ΦΕΚ 148/Α/03-07-1920), ήταν ήδη σε ισχύ για πάνω από εβδομήντα χρόνια και αποτελούσε ένα εκ των πραγμάτων ελλειπτικό κείμενο, ειδικά υπό το φως των πολλών τεχνικών και κοινωνικών εξελίξεων του 20^{ου} αιώνα. Έως την ψήφισή του Ν. 2121/1993 είχαν γίνει αρκετές προσπάθειες για την ανανέωσή του¹⁵ αλλά δεν ευοδώθηκαν παρά μόνο στη δεκαετία του 1990, όταν πλέον οι εξελίξεις στη διάδοση της πληροφορίας ήταν ραγδαίες, οι περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες του δυτικού κόσμου είχαν προχωρήσει στη θέσπιση σύγχρονων νομικών κειμένων και οι αρμόδιοι Διεθνείς Οργανισμοί επεξεργάζονταν αδιαλείπτως τις νέες παραμέτρους που προέκυπταν από τα δεδομένα της διαμορφούμενης πραγματικότητας.

Από την ψήφισή του έως σήμερα ο Ν. 2121/1993 έχει τροποποιηθεί αρκετές φορές επιδιώκοντας να παρακολουθήσει το ρευστό τοπίο ενός μεταμοντέρνου κόσμου που επηρεάζεται αλλά και εν πολλοίς βασίζεται στην κυκλοφορία πολύπλευρου, ατέρμονου περιεχομένου και εικόνας, καθώς και τις από καιρό εις καιρό σχετικές διατυπώσεις του ενωσιακού δικαίου. Παρ' όλα αυτά, βασικός στόχος του παραμένει η προστασία του πνευματικού έργου και, κυριότατα, του δημιουργού επ' αυτού, αναγνωρίζοντας τη σημασία και μοναδικότητα της έμπνευσης και την αξία της εκφραστικής ιδιαιτερότητάς του για την εξέλιξη της πολιτιστικής, οικονομικής και κοινωνικής ζωής (Κουκούτση, 2013, σσ 11–12). Η θεσμική κατοχύρωση της

¹⁵Βλ. σχετικά την εισαγωγή στην εισηγητική έκθεση του Ν. 2121/1993, σελ. 1.

προστασίας του πνευματικού έργου αποδίδει στο δημιουργό δικαιώματα εκμετάλλευσης του έργου του (περιουσιακό δικαίωμα), ως όχημα για άντληση οικονομικού οφέλους από την πραγματοποιηθείσα δημιουργία του, καθώς και για την υποστήριξη της μελλοντικής παραγωγής, αλλά και το ηθικό δικαίωμα που προκύπτει από τον ακατάλυτο δεσμό που διατηρεί ο δημιουργός με το έργο του (άρθ. 1 παρ. 1 του Ν. 2121/1993).

Θεμελιακή αρχή του νόμου της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο άυλος χαρακτήρας του πνευματικού έργου. Αυτό που ενδιαφέρει και προστατεύεται στο συγκεκριμένο πλαίσιο είναι η πνευματική δημιουργία ως σύλληψη και έκφραση της προσωπικής διανόησης και της αισθητικής αντίληψης του δημιουργού. Το από μέσο που αποτελεί σε πολλές περιπτώσεις το φορέα της εν λόγω σύλληψης (βλ. ιδίως άρθ. 17 Ν. 2121/1993) δεν είναι το αντικείμενο της προστασίας του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας και μπορεί να λαμβάνει πλείστες διαφορετικές μορφές (στο άρθ. 2 παρ. 1-3 του Ν. 2121/1993 αναφέρονται ενδεικτικά κατηγορίες έργων που δύναται να ενσωματώνονται σε ανάλογους υλικούς φορείς). Από την εκτενή λίστα αυτών των εκδηλώσεων πνευματικής δημιουργίας, που αναδύονται μέσα από τις δεξαμενές των γραμμάτων, της επιστήμης, της μουσικής, των παραστατικών τεχνών της επικοινωνίας αλλά και των τεχνικών κατακτήσεων, εκείνες που θα μας απασχολήσουν ιδιαίτερα είναι εκείνες που αφορούν στο πεδίο των τεχνών, εικαστικών και εφαρμοσμένων, καθώς τα μνημεία, ως υλικοί φορείς, ενσωματώνουν δημιουργήματα αυτών των τεχνών.

Στο άρθ. 2 παρ. 1 του Ν. 2121/1993 ορίζεται ότι αντικείμενο του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας μπορεί να είναι πρωτότυπες πνευματικές δημιουργίες που εκφράζονται, εκτός των άλλων, ως «έργα των εικαστικών τεχνών, στα οποία περιλαμβάνονται τα σχέδια, τα έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, τα χαρακτηριστικά έργα και οι λιθογραφίες, τα αρχιτεκτονικά έργα, οι φωτογραφίες, τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών». Θα μπορούσε να υπάρχει κάποιο σημείο σύνδεσης μεταξύ του αντικειμένου του Ν. 4858/2021, και ειδικότερα εκείνου που αφορά στην έννοια των μνημείων, κινητών και ακινήτων, και στην προαναφερθείσα πρόβλεψη του Ν. 2121/1993 για τις εκδηλώσεις πνευματικής δημιουργίας;

Σε μία κατ' αρχήν προσέγγιση αυτή η αντιστοίχιση δεν θα ήταν άστοχη. Είδαμε αναλυτικά στο υποκεφάλαιο των ορισμών ποιες περιπτώσεις ευρημάτων ή μόνιμων

καταλοίπων χαρακτηρίζονται απευθείας ως μνημεία και ποιες μπορούν να προκύψουν ως αποτέλεσμα συγκεκριμένης κήρυξης. Πρέπει, ωστόσο, να υπογραμμιστεί ότι η έννοια της υλικής μαρτυρίας του Ν. 4858/2021 συμπεριλαμβάνει τη διάσταση του απτού αντικειμένου ή κατασκευής, η οποία επί της ουσίας ταυτίζεται με την έννοια του υλικού φορέα του Ν. 2121/1993, αλλά δεν κάνει αναφορά στη διάσταση του άυλου έργου, ως εξωτερίκευση της πνευματικής σύλληψης του δημιουργού, όπως περιγράφεται στον ίδιο νόμο. Σε οποιαδήποτε περίπτωση θα προσπαθήσουμε να δείξουμε παρακάτω ότι υπάρχουν μνημεία που εν δυνάμει ενσωματώνουν πνευματικά δημιουργήματα αλλά και μνημεία στα οποία δεν παρατηρείται το ανάλογο, κυρίως επειδή εξ αρχής δεν περιλαμβάνουν κάποια έκφραση που τυποποιείται ως πνευματική δημιουργία ή επειδή η έκφραση που τυποποιείται δεν είναι πρωτότυπη.

2.1.1 Μνημεία χρονολογούμενα έως το 1830

Ξεκινώντας από τη δεύτερη περίπτωση, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ένα πολύ μεγάλο ποσοστό των τέχνηργων και σταθερών καταλοίπων που έχουν δημιουργηθεί ήδη από τους Παλαιολιθικούς χρόνους, και με ιδιαίτερη ένταση από τη Νεολιθική περίοδο και μετά, μπορούν να χαρακτηριστούν ως έκφραση της αναγκαιότητας για επιβίωση και διαχείριση των καθημερινών αναγκών διαβίωσης. Τα ελληνικά αρχαιολογικά μουσεία, αλλά και παγκοσμίως οι φορείς αυτής της κατηγορίας και αντικειμένου, φιλοξενούν πληθώρα τέτοιων αντικειμένων. Θραύσματα κεραμικής, που αποτελεί το σύνηθες εύρημα κάθε ανασκαφής, ή εργαλεία από ποικίλα υλικά, νομίσματα, επιγραφές είναι μερικά από αυτά, χωρίς να προσμετρώνται εκ των πραγμάτων υλικές μαρτυρίες που αποτελούν τεκμήριο της ανθρώπινης ύπαρξης αλλά δεν αποτελούν δημιουργία της, όπως λ.χ. οστεολογικό υλικό ή κατάλοιπα διατροφής ή τεχνικής δραστηριότητας. Κατ' αναλογία, στα ακίνητα μνημεία περιλαμβάνονται συνηθέστατα απλά καταλύματα ή κατασκευές αγροτικού, εμπορικού ή βιοτεχνικού χαρακτήρα, ως αποτέλεσμα της επιδίωξης ικανοποίησης των καθημερινών αναγκών. Όλο το παραπάνω υλικό αποτελεί πολύτιμο στοιχείο για την αρχαιολογική επιστήμη, συμβάλλοντας ουσιαστικά στην ανασύσταση των συνθηκών διαβίωσης, της ποιότητας ζωής, των κοινωνικών συνθηκών, των οικονομικών παραμέτρων και των

τεχνικών δεξιοτήτων και σαφώς παραμένει πολύτιμο ως στοιχείο της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Ωστόσο, αυτές οι ομάδες μνημείων, κινητών και ακινήτων, δεν μπορούν πάντοτε να νοηθούν ως υλικοί φορείς έργων. Ελλείπει πολλές φορές ένα θεμελιακό χαρακτηριστικό που μπορεί να τις εντάξει σε αυτό το πλαίσιο, εκείνο της πρωτοτυπίας του εκεί ενσωματούμενου δημιουργήματος¹⁶. Η αναφορά του άρθρου 2 παρ. 1 του Ν. 2121/1993 υπογραμμίζει αφενός το στοιχείο της πρωτοτυπίας του πνευματικού έργου αλλά και περαιτέρω αναφέρεται σε δημιουργήματα τέχνης, εκτός από επιστήμης και λόγου. Στην εξέλιξη της παραγράφου, και παρόλο που δηλώνεται ότι αυτά τα έργα μπορούν να ανήκουν σε οποιαδήποτε κατηγορία δημιουργίας, αναφέρονται συγκεκριμένα, ενδεικτικά παραδείγματα που συνδέονται με τη διάσταση των τεχνών, σχέδια, έργα ζωγραφικής και γλυπτικής, χαρακτηριστικά, λιθογραφίες, αρχιτεκτονικά έργα. Συνεπώς, αυτή η μεγάλη ομάδα μνημείων που αναφέρθηκε παραπάνω, δεν δύναται εξ ορισμού να ενταχθεί στο πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας καθώς διακρίνεται είτε από μία δημιουργική επαναληπτικότητα και τυποποίηση, που εξυπηρετεί όμως το λειτουργικό τους σκοπό, είτε από μία απλοϊκή, μη πρωτότυπη τεχνική σύλληψη και υλοποίηση, ενώ παράλληλα δεν φέρουν το απαραίτητο δημιουργικό ύψος (Κουμάντος, 2002, σσ 123–124).

Πέραν αυτών των μνημείων, όμως, πληθώρα ευρημάτων που εκτίθενται ή διατηρούνται στα μουσεία, αλλά και σταθερά μνημεία στο χώρο, φαίνεται πως μπορούν να ομαδοποιηθούν, από μορφολογικής απόψεως, υπό τις ενδεικτικές κατηγορίες που αναφέρει ο Ν. 2121/1993. Γλυπτά, ζωγραφικά και αρχιτεκτονικά έργα, αλλά και κοσμήματα, κεραμικά ή εκφάνσεις αυτών που ορίζονται ως εφαρμοσμένες τέχνες. Θα πρέπει, βέβαια, σε αυτό να σημειώ να αναφερθεί η ιδιαιτερότητα που διακρίνει το μεγαλύτερο ποσοστό των, αρχαίων ειδικά, μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας. Ακόμη και στις περιπτώσεις που αυτά αναγνωρίζονται ως φέροντα την απαραίτητη πρωτοτυπία και αισθητικό ύψος, ο αρχικός τους προορισμός δεν συμβάδιζε με την έννοια του εικαστικού έργου όπως το εκλαμβάνουμε σήμερα. Επιπλέον, η έννοια του καλλιτέχνη, ως δημιουργικής προσωπικότητας που συνθέτει

¹⁶Για το θέμα της πρωτοτυπίας του πνευματικού έργου βλ. Βράττη (2016, 53) και Χίου (2016).

έργα ως αποτέλεσμα της ατομικής του έμπνευσης, χωρίς παρεμβάσεις από τον παραγγελιοδότη ή τον εύρωστο μαϊκήνα, ξεπερνώντας τη διάσταση του, ακόμη και διάσημου ή ταλαντούχου, τεχνίτη θα διαμορφωθεί πολύ αργότερα στην ιστορία της τέχνης, σίγουρα με την επανάσταση που φέρει η Αναγέννηση αλλά και κυριότατα κατά τον ανατρεπτικό 19^ο αιώνα. Υπό αυτή την έννοια, γλυπτά αποτελούσαν αναθήματα ή ταφικά σήματα, τοιχογραφίες κοσμούσαν χώρους συμποσίων ή εκκλησιών, κεραμικά αγγεία ήταν προικώα και χρησιμοποιούνταν στις εορτές, λειτουργικά αντικείμενα συνόδευαν τις εκφάνσεις της θρησκείας.

Είναι όμως αυτή η διάσταση της χρηστικότητας που έφεραν στην πλειονότητά τους τα μνημεία, λόγος που οριοθετεί τη δυνατότητα να προστατεύονται δυνητικά από το θεσμικό πλαίσιο για την πνευματική ιδιοκτησία; Η απάντηση είναι αρνητική. Το παράδειγμα των αρχιτεκτονικών έργων που και σήμερα λαμβάνουν ποικίλες χρήσεις, ακόμη και τέτοιες που ίσως θα αντιμάχονταν τη διάσταση του υψηλού, είναι σαφές πως δεν επηρεάζει ούτε την πρωτοτυπία του έργου αλλά ούτε και τη διάσταση του δημιουργικού ύψους και την προστασία αφ' εαυτή. Το ζητούμενο δεν είναι το αισθητικά υψηλό ή η μορφή, της χρήσης συμπεριλαμβανομένης, που μπορεί να διακρίνει το φορέα της δημιουργικής έκφρασης αλλά η μοναδικότητα και η συνθετική ποιότητα της σύλληψης (Κατσούλη, 2010, σ 67; Κουκούτση, 2013, σσ 15–16, υποσ. 23). Ενδιαφέρον δε είναι και το παράδειγμα των κεραμικών έργων που διαχρονικά αποτέλεσαν ένα κοινό, χρηστικό στοιχείο της καθημερινότητας και σε πολλές περιπτώσεις, όπως λ.χ. αναφέραμε παραπάνω για τον κύριο όγκο των πήλινων ανασκαφικών θραυσμάτων, μπορεί να χαρακτηρίζονταν από τυποποίηση και επανάληψη, που άλλωστε δεν ελλείπει ως στοιχείο από την πλειονότητα των αντικειμένων καθημερινής χρήσης. Σίγουρα, όμως, στα ελληνικά μουσεία και τις αρχαιολογικές αποθήκες θα συναντήσουμε πληθώρα κεραμικών έργων που ξεπερνούν τις συνήθεις φόρμες, ή ακόμη περισσότερο ξεχωρίζουν με την εικονογραφημένη τους επιφάνεια, η οποία μπορεί να αναγνωριστεί ως πεδίο έκφρασης της πρωτότυπης πνευματικής σύλληψης του δημιουργού, χωρίς να αποτελεί στείρα, άπνοη επανάληψη. Επιπλέον, τα πήλινα αυτά μνημεία, έχουν σαφώς αντιμετωπιστεί ως έργα τέχνης από τον κόσμο των μουσείων και της αγοράς

της τέχνης ενώ ως τέτοιες μπορούν να θεωρηθούν και ανάλογες σύγχρονες εκφράσεις τους¹⁷.

Σημαντικός αριθμός μνημείων, λοιπόν, τόσο κινητών αλλά και σταθερών, μπορούν κατ' αρχήν να αποτελούν τους υλικούς φορείς αυτών που κατηγοριοποιούνται ως εικαστικά έργα ή πρωτότυπες αρχιτεκτονικές δημιουργίες και δυνητικά θα μπορούσαν να προστατεύονται από τις προβλέψεις του Ν. 2121/1993.

Περισσότερο σύνθετη είναι ίσως η περίπτωση των έργων των εφαρμοσμένων τεχνών, τα οποία επίσης αναφέρονται ρητά, αλλά χωρίς εξειδικευμένη περιγραφή, στο νόμο. Κοσμήματα, υφάσματα, λειτουργικά αντικείμενα και πολλές άλλες ομάδες μνημείων μπορούν να ενταχθούν σε αυτή την κατηγοριοποίηση και σε πολλές περιπτώσεις από αυτές δεν ελλείπει ούτε η πρωτοτυπία της δημιουργίας ούτε το αισθητικό, και όχι αξιακό, ύψος. Με αυτή τη συμπερίληψη το σώμα των μνημείων που περιλαμβάνει ο Ν. 4858/2021 και μπορούν να ιδωθούν υπό τη λογική της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας γίνεται ακόμη πιο ευρύ και δημιουργεί ισχυρά ερωτήματα για τον τρόπο που οφείλουν να αντιμετωπιστούν.

Ωστόσο, η έως τώρα προσέγγισή μας βασίστηκε μόνο σε μία, θεμελιακή όπως και να έχει, προϋπόθεση του νόμου, αλλά η περαιτέρω ανάλυσή του καταδεικνύει και άλλα προαπαιτούμενα που ίσως δεν απαντώνται με την ίδια ευκολία σε κινητά και ακίνητα μνημεία. Πρωτίστως, στο άρθρ. 6 παρ. 1 του Ν. 2121/1993 ορίζεται ότι δικαιούχος του περιουσιακού και ηθικού δικαιώματος επί του έργου είναι ο δημιουργός του. Επιπλέον, ως δημιουργός τεκμαίρεται, σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 1, «το πρόσωπο του οποίου το όνομα εμφανίζεται πάνω στον υλικό φορέα του έργου κατά τον τρόπο, που συνήθως χρησιμοποιείται για την ένδειξη του δημιουργού». Τι ισχύει όμως για τους δημιουργούς των προστατευόμενων μνημείων κατά το Ν. 4858/2021; Στις πλείστες περιπτώσεις, ειδικά δε σε αυτές που αφορούν σε αρχαία μνημεία και μάλιστα προ του 1453, ο δημιουργός παραμένει άγνωστος ή μπορεί μόνο να εικάζεται σε συνέχεια της επιστημονικής έρευνας. Όπως αναφέρθηκε ήδη, το *status* του εικαστικού καλλιτέχνη, πόσο μάλλον του δημιουργού έργων εφαρμοσμένης τέχνης, αναγνωρίστηκε μόνο μετά την έλευση του οικονομικο-

¹⁷Βλ. Κουκούτση (2013, σσ 16, υποσ. 22) όπου ως εικαστικά έργα συμπεριλαμβάνονται και τα έργα υαλογραφίας, μία ακόμη ομάδα μνημείων που μπορεί να αντιμετωπισθεί με την ίδια λογική αφού άλλωστε αναφέρονται συγκεκριμένα στο άρθρο 5 παρ. 2 του νόμου.

κοινωνικού μοντερνισμού που τον αποσυνέδεσε από την εργαλειακότητα του απλού τεχνίτη. Οπότε στους παρελθόντες χρόνους η σύνδεση του έργου με τον πνευματικό δημιουργό του μπορεί να παρακολουθούσε σε κάποιες περιπτώσεις την αναγνωρισμένη δεξιότητα του αλλά αυτό που πάντοτε κυριαρχούσε ήταν η αισθητική αξία του δημιουργήματος. Σαν συνέπεια, λιγοστά από αυτά τα μνημεία μπορούν να συνδεθούν με το δημιουργό τους και επιπλέον ακόμη λιγότερα φέρουν αυτό που ο νόμος ορίζει ως απαραίτητο τεκμήριο σύνδεσής τους.

Αλλά ακόμη και για αυτές τις περιπτώσεις αρχαίων μνημείων, ο Ν. 2121/1993 οριοθετεί το χρονικό εύρος της προστασίας του για την πνευματική δημιουργία. Σύμφωνα με το άρθρο 29 παρ. 1 του νόμου, η εν λόγω διάρκεια εκτείνεται στο διάστημα κατά το οποίο ο δημιουργός είναι εν ζωή και εβδομήντα χρόνια μετά το θάνατό του. Αναλογιζόμενοι ότι, ως τουλάχιστον αρχαία μνημεία ορίζονται εκείνα που χρονολογούνται προ του 1830, προκύπτει ότι το σύνολο αυτών των έργων εκ των πραγμάτων δεν είναι δυνατόν να συμπεριληφθούν στις προβλέψεις του Ν. 2121/1993 και να προστατευτούν ως έργα, όχι ελλείψει πλήρωσης των προϋποθέσεων προστασίας αλλά λόγω λήξης προστασίας, όπως άλλωστε ισχύει και για τα αρχαία έργα λόγου. Υπό άλλες συνθήκες, ή για την ακρίβεια υπό άλλο χρονικό πλαίσιο, θα μιλούσαμε για πρωτότυπα πνευματικά δημιουργήματα τέχνης, εφαρμοσμένης ή μη.

2.1.2 Μνημεία χρονολογούμενα μετά το 1830

Το μεγαλύτερο ποσοστό των οριζόμενων ως μνημείων πολιτιστικών αγαθών, αφορά σε υλικές μαρτυρίες, μνημεία και χώρους πριν από την ίδρυση του ελληνικού κράτους. Είδαμε, ωστόσο, ότι και μεταγενέστερα αυτού του χρονικού σημείου έργα μπορούν να κηρυχθούν κατά περίπτωση ως μνημεία, με *ad hoc* Υπουργική Απόφαση, λόγω της ιδιαίτερης, αρχιτεκτονικής, αισθητικής ή ιστορικής σημασίας τους.

Ας δούμε δύο τέτοιες περιπτώσεις, για να διαπιστώσουμε εάν αυτές μπορούν να ενταχθούν στις προβλέψεις του Ν. 2121/1993 παράλληλα με το γεγονός ότι αποτελούν κηρυγμένα μνημεία. Η πρώτη είναι η περίπτωση του Μουσείου Βυζαντινού Πολιτισμού στη Θεσσαλονίκη (ΜΒΠ)¹⁸, το οποίο εγκαινιάστηκε το

¹⁸Βλ. σχετικά την ιστοσελίδα του μουσείου, <https://www.mbp.gr/el/> (πρόσβαση 12-10-2021).

Σεπτέμβριο του 1994 μετά από μακροχρόνιες προσπάθειες για την ανέγερση και λειτουργία ενός τέτοιου φορέα στην εξαιρετικά σημαντική κατά τους βυζαντινούς χρόνους συμπρωτεύουσα¹⁹. Αρχιτέκτονας του ΜΒΠ υπήρξε ο Κυριάκος Κρόκος που απέσπασε το 1977 το πρώτο βραβείο στο σχετικό διαγωνισμό αλλά και ειδική, εκτός διαγωνισμού, διάκριση από διεθνή επιτροπή στο διαγωνισμό «Βραβεία 2000» του Ελληνικού Ινστιτούτου Αρχιτεκτονικής, για ένα «υποδειγματικό στο είδος του και άξιο παράδειγμα μεγάλου δημοσίου κτιρίου, στην κατηγορία Έργα του Δημοσίου»²⁰. Ο Κρόκος απεβίωσε πρόωρα, το 1998, αφήνοντας παρ' όλα αυτά μία ουσιαστική παρακαταθήκη στο αρχιτεκτονικό τοπίο της χώρας κατά τον προηγούμενο αιώνα. Μόλις τρία χρόνια μετά το θάνατό του, το κτήριο του ΜΒΠ χαρακτηρίστηκε ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο και έργο τέχνης, με τη με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟ/ΔΙΛΑΠ/Γ/3142/55420/19-10-2001 ΥΑ «Χαρακτηρισμός ως ιστορικού διατηρητέου μνημείου και ως έργου τέχνης του κτηρίου του Βυζαντινού Μουσείου Θεσσαλονίκης» (ΦΕΚ 1458/Β/22-10-2001) «διότι αποτελεί ιδιαιτέρως σημαντικό δείγμα της αρχιτεκτονικής των δημοσίων κτηρίων της πόλης της Θεσσαλονίκης κατά την περίοδο του β' μισού του 20^{ου} αιώνα. Το κτήριο είναι επίσης σημαντικό για τη μελέτη της ιστορίας της αρχιτεκτονικής δεδομένου ότι συνδυάζει χαρακτηριστικά του Μοντερνισμού και της ελληνικής αρχιτεκτονικής παράδοσης». Παρά το γεγονός ότι ο Κρόκος απεβίωσε το 1998, το έργο του ως πνευματικού δημιουργού εξακολουθεί να προστατεύεται σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθ. 12 του Ν. 2121/1993 με τα σχετικά δικαιώματα επ' αυτού να ασκούνται από τους κληρονόμους του. Παράλληλα, όμως, υφίσταται και παραμένει ενεργή η προστασία του ως μνημείου σύμφωνα με το Ν. 4858/2021, αφού άλλωστε ο Ν. 2121/1993 προβλέπει στο άρθ. 2 παρ. 4 ότι «η προστασία του παρόντος νόμου είναι ανεξάρτητη...από το γεγονός ότι το έργο προστατεύεται ενδεχομένως και από άλλες διατάξεις». Ευνόητα, τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά τη λήξη αυτής της περιόδου προστασίας, το εν λόγω έργο θα εξακολουθήσει να τυγχάνει ιδιαίτερης αντιμετώπισης ως μνημείο σύμφωνα με τις σχετικές προβλέψεις.

¹⁹ Τα παλαιοχριστιανικά και βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης εντάχθηκαν στον κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO το 1988.

²⁰ <https://www.mbp.gr/el/%CE%BA%CF%84%CE%AF%CF%81%CE%B9%CE%BF> (πρόσβαση 12-10-2021).

Κατ' αναλογία, ένα σύνολο έργων του ζωγράφου Γεωργίου Σαββάκη, αποτελούμενο από 36 έργα αναρτημένα σε ταβέρνες της περιοχής της Πλάκας, κηρύχθηκαν με τη με αρ. πρωτ. 433164/14-9-2021 ΥΑ «Χαρακτηρισμός ως κινητών μνημείων, σύμφωνα με τις διατάξεις της παρ. ε' του άρθρου 20 του ν. 3028/2002, φορητών έργων του ζωγράφου Γεωργίου Σαββάκη που κοσμούν ή προέρχονται από ταβέρνες της Πλάκας» (ΦΕΚ 4590/Β/5-10-2021) ως κινητά μνημεία, καθώς «α) έχουν ιδιαίτερη ιστορική, εθνολογική και καλλιτεχνική αξία, καθώς αποτυπώνουν όψεις της καθημερινής ζωής στην Αθήνα των μέσων του 20ου αι., με την ξεχωριστή ματιά ενός αυτοδίδακτου ζωγράφου, ο οποίος συλλαμβάνει και αποδίδει εξαιρετικά την προοπτική, το φως και το χρώμα στις συνθέσεις του, και β) υπάρχει κίνδυνος φθοράς και απώλειάς τους εξαιτίας του ιδιαίτερου περιβάλλοντος χώρου στον οποίο βρίσκονται (ταβέρνες της Πλάκας) σχεδόν στο σύνολό τους». Ο Σαββάκης (1924-2004) υπήρξε σημαντικός Έλληνας αυτοδίδακτος ζωγράφος του 20^{ου} αιώνα που έζησε και δραστηριοποιήθηκε στην περιοχή της Πλάκας²¹. Πέραν της ανάγκης προστασίας των εν λόγω έργων λόγω του χαρακτήρα του χώρου στον οποίο ευρίσκονται, οι δημιουργίες του Σαββάκη αποτελούν ιδιαίτερα καλλιτεχνικά έργα και ιστορικά τεκμήρια και, ανεξάρτητα από το αξιακό τους ύψος, τα δικαιώματα του πνευματικού δημιουργού τους προστατεύονται και ασκούνται από τους νόμιμους κληρονόμους του, ανεξάρτητα από την κήρυξή τους ως μνημείων προστατευόμενων σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 4858/2021.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο κύριος όγκος των οριζόμενων ως μνημείων σύμφωνα με το Ν. 4858/2021 δεν εμπίπτει στις προβλέψεις του νόμου για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας. Το σύνολο δε των αρχαίων μνημείων, ως χρονολογούμενων προ του 1830, είναι αδύνατον να ενταχθούν στο χρονικό διάστημα προστασίας του Ν. 2121/1993, που σε λίγες περιπτώσεις δημιουργών μπορεί να φτάνει έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Αντιθέτως, από τα νεότερα μνημεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, εκείνα που ανήκουν στις προβλεπόμενες κατηγορίες του νόμου επιφυλάσσουν όχι μόνο δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας για τους δημιουργούς και τους κληρονόμους τους αλλά επιπλέον προστατεύονται αυτοτελώς, κατά τη διάρκεια αλλά και μετά τη λήξη ισχύος των παραπάνω δικαιωμάτων,

²¹Βλ. το δελτίο τύπου της 8-9-2021 του ΥΠΠΟΑ για την κήρυξη των έργων του ως κινητών μνημείων, <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3935> (πρόσβαση 12-10-2021).

σύμφωνα με το ισχύον πλαίσιο του Ν. 4858/2021 ως πολιτιστικά στοιχεία με ιδιαίτερη αισθητική, ιστορική ή άλλη αξία.

2.2. Οι απεικονίσεις μνημείων ως προστατευόμενα έργα

Είδαμε ότι τα μνημεία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας όπως ορίζονται από το Ν. 4858/2021, ειδικά εκείνα που χρονολογούνται προ του 1830, δεν εμπίπτουν στις προβλέψεις του θεσμικού πλαισίου για την πνευματική ιδιοκτησία, κατά βάση λόγω παρέλευσης της νόμιμης διάρκειας προστασίας. Δεν συμβαίνει το ίδιο για κάποιες περιπτώσεις νεότερων μνημείων που δύναται να ικανοποιούν τις προϋποθέσεις του Ν. 2121/1993 και αντιμετωπίζονται αναλόγως, παραμένουν ωστόσο πολύ λιγότερα σε αριθμό αφού έτσι και αλλιώς κηρύσσονται κατά περίπτωση ως μνημεία και δεν συγκροτούν ενιαίες κατηγορίες αντικειμένων ή αρχιτεκτονικών έργων.

Στο υποκεφάλαιο των ορισμών αναπτύχθηκε η έννοια της απεικόνισης, όπως διαμορφώθηκε μετά από μία μακρά περίοδο νομικά απροσδιόριστου περιεχομένου της. Ο Ν. 4858/2021 στο άρθ. 46 παρ. 4Δ περ. β' δεν εξειδικεύει τον τρόπο ή το μέσο δημιουργίας των απεικονίσεων αλλά διακρίνει δύο κατηγορίες ανάλογα με το φορέα αποτύπωσης, είτε υλικό, είτε άυλο, με αναφορά σε κάποιες ενδεικτικές περιπτώσεις αυτών. Στόχος είναι αφενός η συμπερίληψη όλων των γνωστών τεχνικών αποτύπωσης μνημείων, αλλά και εκείνων που μπορεί να προκύψουν στο μέλλον, ενώ αφετέρου ειδικό βάρος δίνεται στο φορέα ενσωμάτωσης του έργου, που αφορά στην περισσότερο συμβατική και ευκολότερα ελέγξιμη υλική διάσταση αλλά και, κυριότατα, στη ραγδαία εξελισσόμενη και με εκτενές εύρος άυλη αποτύπωση και χρήση, ειδικά δε ψηφιακή και διαδικτυακή.

Ιδιαίτερα σημαντικός, ωστόσο, είναι ο προσδιορισμός της απεικόνισης, στην ίδια παράγραφο του νόμου, που περιγράφεται ως «πιστή αποτύπωση της υφιστάμενης εικόνας του μνημείου συνολικά ή τμηματικά». Επιπλέον, το καταληκτικό εδάφιο της περίπτωσης β' ορίζει ότι «αποτύπωση που έχει μεν ως αφετηρία την υφιστάμενη εικόνα του μνημείου αλλά την υπερβαίνει δημιουργικά, προσθετικά, αφαιρετικά ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, όπως με επιστημονική ερμηνεία, καλλιτεχνική δημιουργία ή φανταστική έμπνευση του δημιουργού, υπόκειται σε προηγούμενη αδειοδότηση μόνο στις περιπτώσεις» που αφορούν σε μνημεία τα οποία διακρίνονται από ιδιαίτερη κατάσταση διατήρησης, έκθεσης και φύλαξης και οφείλουν να προσπελαύνονται υπό ειδικούς όρους (άρθ. 46 παρ. 4Α περ. α').

Από την άλλη πλευρά, το πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν μπορεί παρά να προστατεύει τις απεικονίσεις μνημείων στο βαθμό που αυτές αποτελούν προϊόν και πρωτότυπο έργο του δημιουργού τους (Καλλινίκου, 2000, σ 23; Κουμάντος, 2002, σ 137). Το ερώτημα που τίθεται, ωστόσο, είναι αν η διάσταση της πιστότητας που μπορεί να φέρουν σε σχέση με το αναπαραγόμενο μνημείο, μπορεί να συμβάλλει στην κατηγοριοποίηση τους ως έργα, και στη συνακόλουθη προστασίας τους υπό το πλαίσιο του Ν. 2121/1993.

2.2.1 Έργα που αναπαράγουν μη πιστές απεικονίσεις μνημείων

Η πρώτη ομάδα που θα εξετάσουμε είναι εκείνη των έργων που αναπαράγουν μη πιστές απεικονίσεις μνημείων, παρόλο που αυτές μπορεί να αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της ολότητάς τους. Εκ της διατύπωσης του Ν. 2121/1993 (άρθ. 2 παρ. 1) δεν θα ήταν δυνατό να γίνει συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση αυτών των πνευματικών δημιουργιών και άρα ούτε για τις περιπτώσεις που συμπεριλαμβάνονται μνημεία. Η απαρίθμηση των τύπων έργων που αναφέρονται στην προαναφερθείσα παράγραφο είναι σαφώς ενδεικτική (Καλλινίκου, 2000, σ 26) και δεν αναιρεί την ισχύ του για «...κάθε πρωτότυπο πνευματικό δημιούργημα...που εκφράζεται με οποιαδήποτε μορφή...». Μπορεί, ωστόσο, να φανεί αρκετά χρηστική για την τρόπο που θα αναπτυχθεί η προσέγγιση μας.

Ανατρέχοντας, λοιπόν, στο άρθρο 2 του Ν. 2121/1993, θα ξεκινήσουμε από την περίπτωση των εικαστικών έργων, που μάλλον αποτελούν μία σχετικά σαφή κατηγορία. Με βάση τη συγκεκριμένη πρόβλεψη, αλλά και το άρθ. 5 παρ. 2 του Ν. 2121/1993 που προσδιορίζει τις ομάδες έργων που ορίζονται ως εικαστικά σε σχέση με το δικαίωμα παρακολούθησης που διατηρούν οι πνευματικοί δημιουργοί αυτών (Αντωνιάδης, 2010), ως εικαστικές δημιουργίες κατατάσσονται «οι πίνακες, τα κολάζ, τα έργα ζωγραφικής, τα σχέδια, οι εικόνες χαρακτικής, χαλκογραφίες και λιθογραφίες, τα γλυπτά, τα εργόχειρα χαλιά τοίχου (ταπισερί)» (Κουκούτση, 2013, σσ 11–21).

Οι αναφερόμενες κατηγορίες έργων είναι σαφές ότι δυνητικά μπορούν να έχουν ως μόνο ή παραπληρωματικό θέμα τους, ή ακόμη και ως στοιχείο του φόντου, απεικονίσεις μνημείων. Στη δε ιστορία της ελληνικής τέχνης δεν είναι καθόλου σπάνιες οι συνθέσεις που αναπαράγουν αρχαία κινητά έργα ή αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, καθώς είναι ένα θέμα με πρόδηλο αισθητικό ενδιαφέρον αλλά και

πολυδιάστατο περιεχόμενο για τον καλλιτέχνη. Βέβαια, αυτό που θα πρέπει να υπογραμμιστεί για αυτά τα εικαστικά έργα, που εντάσσονται εν πολλοίς στη γενική κατηγορία της ζωγραφικής ή της σχεδίασης, είναι ότι η απουσία της έννοιας της πιστής αποτύπωσης ενισχύει το θεμελιακό χαρακτηριστικό της πρωτότυπης πνευματικής δημιουργίας, δηλ. την πρωτοτυπία. Οπότε τα ζωγραφικά έργα ή τα σχέδια που απεικονίζουν με ελευθερία και δημιουργικότητα μνημεία, καθ' όλον ή τμήμα, αποτελούν απεικονίσεις που ευνόητα καθιερώνουν για τους δημιουργούς τους δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, εφόσον φυσικά χαρακτηρίζονται από την προσωπική συμβολή τους και την ατομικότητα της δημιουργίας (Καλλινίκου, 2000, σ 24). Τούτο δε συμβαίνει ανεξαρτήτως της αξίας και του προορισμού τους (Κουκούτση, 2013, σ 53), οπότε μπορούμε να φανταστούμε ότι η απεικόνιση του Παρθενώνα από έναν μαθητή Γυμνασίου, προκειμένου να συμμετάσχει σε ένα σχολικό διαγωνισμό, ακόμη και αν δεν περιλαμβάνει ευνόητα το στοιχείο της πιστότητας, και παρά την ανηλικότητα του δημιουργού, αποτελεί προστατευόμενο έργο.

Με ανάλογη συλλογιστική θα πρέπει να δούμε τις περιπτώσεις των φωτογραφιών που δεν αναπαράγουν μνημεία με πρόθεση και χαρακτήρα πιστότητας. Βέβαια, πρέπει να σημειώσουμε ότι στην περίπτωση των φωτογραφιών η διάσταση της πιστής αναπαραγωγής, ως ορίζεται, είναι ίσως πιο εύκολα επιτεύξιμη λόγω των τεχνικών δυνατοτήτων που προσφέρει το μέσο. Θα δούμε, όμως, παρακάτω πώς μπορούμε αναγνώσουμε αυτές τις λήψεις, που, με καλλιτεχνική ή όχι ποιότητα, αναπαράγουν πιστά το μνημείο. Στην προκειμένη περίπτωση ας θεωρήσουμε ότι ο μαθητής που αναφέραμε παραπάνω επιλέγει, για λόγους προσωπικούς, αισθητικούς κλπ., να αποτυπώσει τον Παρθενώνα σε μία εκδοχή που παραλλάσσει, αναμορφώνει ή εμπλουτίζει την εικόνα του, ακόμη και μέσω της μεταγενέστερης επεξεργασίας της. Είναι σαφές πως ο δημιουργός διατηρεί δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας επί του φωτογραφικού του έργου, ενώ παράλληλα αυτό δεν εντάσσεται στο πλαίσιο ελέγχου, ως πιστή απεικόνιση μνημείου, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο Ν. 4858/2021. Έχει, όμως, σημασία το γεγονός αν αυτή η φωτογραφία δημιουργείται εξ αρχής με σκοπό να παρουσιαστεί ως έργο τέχνης ή δημιουργεί κώλυμα το γεγονός ότι ο δημιουργός της δεν είναι επαγγελματίας φωτογράφος ή καλλιτέχνης; Η αλήθεια είναι πως συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο (Καλλινίκου, 2000, σ 28). Το αξιακό ή αισθητικό ύψος δεν μπορεί να αντιμάχεται την πραγματικότητα της πνευματικής δημιουργίας

από το υποκείμενο της λήψης και, εν πολλοίς, των μετέπειτα παρεμβάσεων που δύναται να λάβουν χώρα είτε μέσω συμβατικής είτε ψηφιακής επεξεργασίας. Εν τέλει, οι φωτογραφίες κάθε είδους επιφυλάσσουν δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας για τους δημιουργούς τους, χωρίς να αποτελεί κριτήριο η έκταση της αξιακής και αισθητικής τους ποιότητας ή της πρωτοτυπίας τους (Βράττη, 2016; Χίου, 2016b). Η πρόδηλη διάσταση της ατομικότητας και της απλής επιμέλειας από πλευράς του δημιουργού, ώστε να αντιστοιχούν σε προσωπικό πνευματικό δημιούργημά του, είναι αρκετές για την αναγνώριση προστασίας²².

Την ίδια λογική παρακολουθούν και τα έργα των εφαρμοσμένων τεχνών. Αν και οι δημιουργίες κεραμικής και υαλουργίας ή οι ταπισερί θεωρητικά θα εντάσσονταν σε αυτή την κατηγορία, σύμφωνα με την κλασική ομαδοποίηση της ιστορίας της τέχνης, όπως είδαμε στο Ν. 2121/1993 χαρακτηρίζονται ως εικαστικά έργα, οπότε αντιμετωπίζονται αναλόγως. Σε πολλές περιπτώσεις, και ανάλογα με τους εμπλεκόμενους δημιουργούς (κεραμίστες, αγγειογράφους, σχεδιαστές, υφαντές κλπ.) τα εν λόγω έργα μπορούν να ορίζονται ως σύνθετα ή ως προϊόν συνεργασίας (άρθ. 7 παρ. 1 και 3 Ν. 2121/1993). Όπως και να έχει, στις περιπτώσεις που αυτά διαπνέονται από πρωτοτυπία και δημιουργικό ύψος αναγνωρίζονται ως έργα και εφόσον χρησιμοποιούν απεικονίσεις μνημείων που δεν χαρακτηρίζονται από το στοιχείο της πιστότητας της αποτύπωσης είναι ελεύθερα του ελέγχου που προβλέπει ο Ν. 4858/2021.

Μία άλλη μεγάλη κατηγορία που αναφέρεται στο νόμο για την πνευματική ιδιοκτησία είναι τα οπτικοακουστικά έργα, τα οποία αποτελούν ιδιαίτερη, σύνθετη περίπτωση, κυρίως υπό τη διάσταση των πολλών εμπλεκόμενων επαγγελματιών για τη διαμόρφωση του τελικού έργου αλλά και τη μετέπειτα διανομή αυτού (Αχματάς 2019, σσ 17–21, 24-26). Η έννοια της οπτικοακουστικής δημιουργίας περιλαμβάνει ευρύ φάσμα και προφανώς η διατύπωση του Ν. 2121/1993 στοχεύει στην περίληψη των πολλών εκφάνσεων αυτής της κατηγορίας. Κατά τον Μαρίνο (2004) αποτελεί μία

²²Ενδιαφέρουσα είναι η αναφορά της Βράττη (2016, σσ 54-55) στη νομολογία του θέματος και τις συγκρουόμενες αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων, όπως και η μνεία στο άρθρο 6 της Οδηγίας 93/1998/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29ης Οκτωβρίου 1993 «για την εναρμόνιση της διάρκειας προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενών δικαιωμάτων». Την τελευταία σημειώνει και ο Χίου (2016) παράλληλα με τη σχετική Απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου της 1ης Δεκεμβρίου 2011, υπόθεση C-145/10, Eva-Maria Painer v. Standrad Verlags GmbH and Others.

σειρά σχετιζόμενων μεταξύ τους εικόνων και συνοδευτικών ήχων, η οποία προβάλλεται από κατάλληλες συσκευές προβολές και κατά κανόνα περιλαμβάνει τα κινηματογραφικά έργα, διαφημιστικά, ντοκιμαντέρ, τηλεοπτικές σειρές και ταινίες. Επιπλέον, η οδηγία 2006/115/EK της 12ης Δεκεμβρίου 2006 «Σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας» όρισε στο άρθρ. 2 παρ. 1 περ. γ' ότι «ως «ταινία» νοείται κινηματογραφικό ή οπτικοακουστικό έργο ή κινούμενες εικόνες είτε συνοδεύονται από ήχο είτε όχι» (Αχματάς, 2019, σ 10). Στην δε παράγραφο 2 του ίδιου άρθρου ορίζεται ότι «ο κύριος σκηνοθέτης ενός κινηματογραφικού ή οπτικοακουστικού έργου θεωρείται ως δημιουργός του ή ένας από τους δημιουργούς του. Τα κράτη μέλη μπορούν να ορίσουν ότι θεωρούνται ως συνδημιουργοί και άλλα πρόσωπα».

Δεν θα μας απασχολήσει όμως εδώ ούτε ο ακριβής ορισμός του οπτικοακουστικού έργου ούτε ο αποδεκτός ως δημιουργός του, που για το ελληνικό πλαίσιο θεωρείται κατά τεκμήριο, μαχητό, ο σκηνοθέτης (άρθρ. 9 αλλά πρβλ. και άρθρ. 34 παρ. 2 (Καλλινίκου, 2000, σσ 80–81)). Αυτό που έχει σημασία είναι αν μία οπτικοακουστική παραγωγή που χρησιμοποιεί μη πιστές, λόγω των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για να παραχθούν ή της επεξεργασίας στην οποία υπόκεινται στη συνέχεια, απεικονίσεις μνημείων, απεικονίσεις, στατικές ή κινούμενες, δύναται να χαρακτηριστεί ως έργο. Και σε αυτή την περίπτωση, κριτήριο θα αποτελέσουν οι προβλέψεις του Ν. 2121/1993 περί πρωτοτυπίας και δημιουργικού ύψους.

Η καταληκτική κατηγορία των έργων που μπορούν να περιλαμβάνουν απεικονίσεις και προστατεύεται από το πλαίσιο της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι εκείνη των βάσεων δεδομένων (Κανελλοπούλου-Μπότη, 2005; Σταπατόρη, 2016). Σύμφωνα με το άρθρ. 2 παρ. 2α του Ν. 2121/1993, σε συνέχεια της ενσωμάτωσης της Οδηγίας 96/9/ΕΟΚ σχετικά με τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων, «ως βάση δεδομένων νοείται η συλλογή έργων, δεδομένων ή άλλων ανεξάρτητων στοιχείων, διευθετημένων κατά συστηματικό ή μεθοδικό τρόπο και ατομικώς προσιτών με ηλεκτρονικά μέσα ή με άλλο τρόπο»²³. Κύριο χαρακτηριστικό της βάσης δεδομένων είναι η διάστασή της ως συλλογή, σε μία σύγχρονη εκδοχή του όρου και της μορφής

²³Βλ. Σταπατόρη (2016, σ 12) για την οριοθέτηση του εύρους της έννοιας της βάσης δεδομένων στις περιπτώσεις άλλων χωρών σε αντίθεση με την ενσωμάτωσή της στο Ν. 2121/1993.

των μερών του, η οποία διακρίνεται από σειρά χαρακτηριστικών (Σταπατόρη, 2016). Η συστηματική ή μεθοδική διευθέτηση του περιεχομένου είναι ένα από αυτά καθώς αποτελεί σαφή ένδειξη επιμέλειας αφενός και, κυριότατα, άσκησης δημιουργικού πνεύματος από πλευρά του υποκείμενου της σύνθεσης. Επιπλέον, σημαντική είναι η παράμετρος της ανεξαρτησίας των μερών που απαρτίζουν μία βάση δεδομένων, ως στοιχείο απαραίτητο προκειμένου οι εν λόγω καταγραφές να μην νοούνται και αντιμετωπίζονται ως τμήμα ενός ενιαίου έργου. Κατ' αναλογία η δυνατότητα της διακριτής πρόσβασης έκαστου μέρους, υπογραμμίζει και ενισχύει την έννοια της αυτονομίας κάθε σωρευμένης πληροφορίας αλλά και την ευκολία ανάκτησής της από τους ενδιαφερόμενους στο πλαίσιο χρήσης μίας βάσης δεδομένων.

Όπως και να έχει οι βάσεις δεδομένων, παρά την ιδιαιτερότητα που τις χαρακτηρίζει σε σχέση με το περιεχόμενο και το χαρακτήρα της πρωτοτυπίας τους (Κανελλοπούλου – Μπότη, 2014), προστατεύονται ως πνευματικό δημιούργημα, λόγω της πρωτοτυπίας στη διευθέτηση του περιεχομένου τους, και όπως μπορούμε να φανταστούμε τέτοιες συλλογές μπορούν να αφορούν σε ή να περιλαμβάνουν απεικονίσεις κινητών ή ακίνητων μνημείων²⁴. Το υλικό που μπορεί να περιέχεται σε μία τέτοια βάση δεδομένων είναι ποικίλο, φωτογραφίες, οπτικοακουστικά αποσπάσματα, κείμενα κλπ. και ως μέρη μπορεί να επιφυλάσσουν πνευματικά δικαιώματα για τους δημιουργούς τους²⁵. Εφόσον, οι απεικονίσεις που περιλαμβάνονται σε τέτοιες βάσεις δεν αποτελούν πιστή αποτύπωσή μνημείων, δεν εντάσσονται στις προβλέψεις του Ν. 4858/2021 ενώ μπορούν, εφόσον πληρούν το πλαίσιο του Ν. 2121/1993, να αναγνωρίζονται ως έργα.

Ενδιαφέρον, τέλος, παρουσιάζει και η περίπτωση των πολυμέσων. Αποτελώντας ουσιαστικά ένα πολυσυλλεκτικό έργο ψηφιακής μορφής, συνδυάζει πληθώρα διαφορετικών εικονιστικών και κειμενικών στοιχείων, χαρακτηρίζεται από την απαίτηση λογισμικού για το σχεδιασμό και τη λειτουργία του, εν είδει εφαρμογής, και προσφέρει αλλά και βασίζεται στη διάδραση με το χρήστη (Λαζαρίνης, 2015, σσ 17–22). Το γεγονός της συνύπαρξης τόσων διαφορετικών στοιχείων σε ένα έργο και

²⁴Ο ιστότοπος του «Οδυσσέα», http://odysseus.culture.gr/index_gr.html (πρόσβαση 5-12-2021), για παράδειγμα αποτελεί επί της ουσίας μία ελεύθερα προσβάσιμη διαδικτυακή βάση δεδομένων με στοιχεία για μνημεία αρμοδιότητας του ΥΠΠΟΑ.

²⁵Βλ. για παράδειγμα τη γνωμοδότηση 96/2018 του ΝΣΚ για το υλικό που περιλαμβάνει ο «Οδυσσέας» και το θεσμικό πλαίσιο που το διέπει.

παράλληλα το κρίσιμο σημείο της αυτονομίας των μερών του ή της αδιαίρετης συμβολής τους σε αυτό έχει δημιουργήσει νομικό προβληματισμό σε σχέση με την κατηγοριοποίησή του κατά τις προβλέψεις του Ν. 2121/1993 (Σταπατόρη, 2016, σσ 19–20). Σίγουρα, υπάρχουν περιπτώσεις που μία πολυμεσική εφαρμογή μπορεί να ενταχθεί στην κατηγορία των βάσεων δεδομένων, ειδικά εφόσον διακρίνεται για την απλότητα της σύνθεσής της, ωστόσο, με τις καταγιστικές εξελίξεις στον κόσμο της ψηφιακής τεχνολογίας δεν είναι πολύ βέβαιο ότι μία τέτοια εκδοχή είναι και η μοναδική. Σε οποιαδήποτε περίπτωση τα συμπλεκόμενα τμήματα ενός τέτοιου έργου μπορεί να διατηρούν πνευματικά δικαιώματα, όπως άλλωστε συμβαίνει και με την περίπτωση των βάσεων δεδομένων. Οι δε απεικονίσεις μνημείων που εντάσσονται σε τέτοιες ψηφιακές εφαρμογές και δεν διακρίνονται από το κριτήριο της πιστότητας θα πρέπει να αντιμετωπιστούν όπως και οι προαναφερθείσες κατηγορίες δημιουργιών, στις οποίες το κριτήριο για την προστασία τους ως έργα κατά το Ν. 2121/1993 καθορίζεται αποκλειστικά από τις προβλέψεις που θέτει σχετικά.

2.2.2 Έργα που αναπαράγουν πιστές απεικονίσεις μνημείων

Αν για τις δημιουργίες που αποτελούν ή περιλαμβάνουν μη πιστές απεικονίσεις μνημείων, το κριτήριο για την αντιμετώπιση και προστασία τους ως έργα υπό την έννοια του Ν. 2121/1993 είναι μόνον οι γενικές προϋποθέσεις που θέτει ο τελευταίος, τι συμβαίνει με εκείνες τις περιπτώσεις που μία απεικόνιση μνημείου το αναπαράγει πιστά; Στα ζωγραφικά έργα όλων των κατηγοριών για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να διερωτηθούμε πόσο πρωτότυπες μπορεί να είναι αυτές οι δημιουργίες που μπορεί να αναπαράγουν, με ποικίλα εργαλεία και εικαστικά μέσα είναι η αλήθεια, το ίδιο κινητό μνημείο που παραμένει αενάως σταθερό σε ένα μουσειακό χώρο ή ένα αρχαίο αρχιτεκτόνημα εντός ενός αρχαιολογικού χώρου (Κουκούτση, 2013, σσ 47–49). Παρ' όλο που η μοναδικότητα τέτοιων απεικονίσεων δεν είναι καθόλου πιθανή, ειδικά στο πλαίσιο μία εικαστικής άσκησης για παράδειγμα, η αντανάκλαση της προσωπικότητας του δημιουργού, που ενυπάρχει στο δημιουργικό ύψος και την ατομική ιδιαιτερότητα της δημιουργίας, μπορεί να αναγνωρίζεται και σε απεικονίσεις μνημείων που διακρίνονται από πιστότητα. Ακόμη και σε περιπτώσεις φωτογραφικού ρεαλισμού, οι προϋποθέσεις που θέτει ο Ν. 2121/1993 συχνότατα ενυπάρχουν στις λεπτομέρειες των ατομικών εικαστικών επιλογών που διαφαίνονται στην τεχνική, το

προσωπικό ύφος και την καλλιτεχνική μανιέρα. Είναι, βέβαιο, ότι αυτές οι πιστές απεικονίσεις μνημείων εξετάζονται και ελέγχονται από το Ν. 4858/2021, αλλά οι περιπτώσεις που αυτές οι εικαστικές εκφράσεις δεν αποτελούν, λόγω της εν λόγω πιστής απόδοσης, έργα που διακρίνονται από την ελάχιστη απαραίτητη πρωτοτυπία και τη σύνδεση του υποκειμένου με αυτά (Καλλινίκου, 2000, σ 26), είναι μάλλον λίγες.

Στην περίπτωση των φωτογραφιών από την άλλη, και σε ό,τι αφορά στη διάσταση της πιστότητάς τους σε σχέση με το απεικονιζόμενο μνημείο, οι τεχνικές παράμετροι που αναπόφευκτα καθορίζουν τη διαδικασία της φωτογράφισης, μπορούν να συνεπάγονται την κατά περίπτωση ομοιότητα του αποτελέσματος. Ένα σταθερό αντικείμενο για παράδειγμα μπορεί δυνητικά να φωτογραφηθεί υπό την ίδια γωνία, τις ίδιες καιρικές συνθήκες, τον ίδιο φωτισμό. Είναι, όμως, σπάνια, τόσο εκ της ρευστότητας των εν λόγω δεδομένων όσο και λόγω της πολυπλοκότητας των τεχνικών παραμέτρων της σύγχρονης φωτογράφισης²⁶, μία τέτοια δυνητική ταύτιση δύο τέτοιων λήψεων του ίδιου αντικειμένου ακόμη και από το ίδιο πρόσωπο, κάτι που θα ήταν ίσως περισσότερο αναμενόμενο σε παλαιότερες φάσεις της τέχνης της φωτογραφίας. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, η δουλική αποτύπωση ενός μνημείου, και η απλή μεταφορά της εικόνας του σε έναν υλικό φορέα δεν μπορεί να οδηγήσει στην αποδοχή του χαρακτήρα της ως έργου και στην προστασία της υπό το πλαίσιο του Ν. 2121/1993. Μόνη η διαδικασία της εργασίας και της διανοητικής προσπάθειας δεν είναι ικανή για κάτι τέτοιο, σε αντίθεση με πιο συγκαταβατικά νομικά συστήματα, όπως λ.χ. το αγγλοσαξονικό ή το αμερικανικό (Καλλινίκου, 2000, σ 24). Στο ελληνικό δίκαιο η αποδοχή της φωτογραφίας ενός μνημείου ως έργου βασίζεται στη διάσταση της προσωπικής δημιουργικής προσπάθειας του φωτογράφου προς την επίτευξη μίας πρωτότυπης, αυτοτελούς δημιουργίας (Λαδάς, 2015, σσ 123–125).

Κατ' αναλογία, τα οπτικοακουστικά έργα, με όποιο τρόπο και αν αυτά διαμορφώνονται, μπορούν να περιλαμβάνουν πιστές απεικονίσεις μνημείων, στατικές ή κινούμενες. Όπως και με τη φωτογράφιση, η έννοια της πιστότητας είναι απευθείας συνδεόμενη με την τεχνική της βιντεοσκόπησης που δύναται να καταγράφει σειρά πλάνων μνημείων, όπως ακριβώς αυτά υφίστανται στην παρούσα

²⁶ Αυτή η πολυπλοκότητα είναι ευνόητη και ηθελημένη σε επαγγελματικό επίπεδο αλλά ακόμη και στην περίπτωση ερασιτεχνών με απλά μέσα, λ.χ. τη φωτογράφιση μέσω κινητού τηλεφώνου, επηρεάζεται ουσιαστικά από τις ποικίλες, τεχνικές δυνατότητες και παραμέτρους του μέσου.

φάση. Το ερώτημα είναι εάν οι πιστές απεικονίσεις μνημείων που συνήθως ενσωματώνονται σε μία οπτικοακουστική δημιουργία, αποτελούν κώλυμα για τον χαρακτηρισμό της ως πνευματικού έργου. Καθώς, αυτές οι δημιουργίες αποτελούν σύνθετα έργα που απαρτίζονται από πληθώρα μερών και συμβολών, είναι μάλλον σπάνιο η πιστότητα της εικόνας των συμπεριλαμβανόμενων μνημείων να μπορεί να αναιρέσει τη διάσταση της πρωτοτυπίας, του δημιουργικού ύψους και της ατομικής έκφρασης.

Από τα παραπάνω, προκύπτει με αρκετή σαφήνεια ότι η πιστότητα που μπορεί να φέρουν οι απεικονίσεις μνημείων, είναι ένα κριτήριο που θέτει ο Ν. 4858/2021, το οποίο δεν ταυτίζεται με τις προϋποθέσεις για να χαρακτηριστεί μία πνευματική δημιουργία ως έργο σύμφωνα με το Ν. 2121/1993. Στην περίπτωση των φωτογραφιών, και κάποιων εικαστικών έργων, ίσως ο διαχωρισμός είναι πιο δύσκολος αλλά φαίνεται ότι μία τέτοια προσέγγιση που απεκδύει μία δημιουργία από την ποιότητα της πρωτοτυπίας, της ατομικής έκφρασης και της σύνδεσης του υποκειμένου με το έργο του πρέπει να είναι δουλική και ακραία μηχανιστική, υπερβαίνοντας την πρόδηλη ομοιότητα και αδυνατώντας, επιπλέον, να αποδείξει την ελάχιστη αυθεντικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΟΙ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΣΤΟ Ν. 4858/2021

3.1 Το θεσμικό πλαίσιο για τις απεικονίσεις μνημείων έως το Ν. 3028/2002

3.1.1 Οι νομικές προβλέψεις για τις απεικονίσεις μνημείων κατά το 19^ο αιώνα

Μετά τη διεθνή αναγνώριση του ελληνικού κράτους το 1830, με την υπογραφή του Πρωτοκόλλου του Λονδίνου, ο νεαρός πρίγκηπας Όθωνας των Βίττελσμπαχ της Βαυαρίας ορίζεται το 1833, εν μέσω έντονου πολιτικού και διπλωματικού παρασκηνίου, πρώτος απόλυτος μονάρχης της Ελλάδας. Η περίοδος της Αντιβασιλείας, έως την ενηλικίωση του βασιλιά, χαρακτηρίζεται από έντονες διεργασίες, αρκετές φορές διχαστικές, αλλά και την πρόθεση για τη διαμόρφωση ενός ισχυρού νομικού πλαισίου για το νεοσύστατο κράτος (Κοτρώνης, 2022). Υπό αυτή τη λογική, μεταξύ άλλων, τίθεται σε ισχύ ο νόμος «Περί τών επιστημονικών καί τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως καί διατηρήσεως τών αρχαιοτήτων καί τής χρήσεως αυτών» της 10/22 Μαΐου του 1834 (ΦΕΚ 22, 16-6-1834), που αποτέλεσε βασικό άξονα στο πεδίο προστασίας του αρχαιολογικού πλούτου της χώρας. Εμπνευστής του υπήρξε ο φημισμένος νομομαθής και καθηγητής Georg Ludwig von Maurer, ο οποίος ήταν και ένας εκ των τριών αντιβασιλέων. Είναι πιθανό ότι το σημαντικό διάταγμα του 1820 του Καρδινάλιου Pacca (γνωστό ως *Pacca Decree*), το οποίο ακολούθησε τις αρχές ενός χειρογράφου του 1802 από τον Πάπα Πίο VII και στη συνέχεια αποτέλεσε τη βάση της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ιταλίας (Chechi, 2014, σ 398), υπήρξε μία πολύτιμη αφετηρία για την προσέγγιση του Maurer, που τελικά διαμόρφωσε ένα πρωτοποριακό, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, νομικό κείμενο για την προστασία του αρχαιολογικού κεφαλαίου της χώρας (Βουδούρη, 2003, σ 22).

Στο τρίτο κεφάλαιο του ως άνω νόμου, που αφορά στη διάθεση και τη χρήση των αρχαιοτήτων, και συγκεκριμένα στο άρθρο 99 παρατηρούμε κάτι πολύ ενδιαφέρον

για τις απεικονίσεις μνημείων, καθώς αναφέρεται ότι οποιοσδήποτε ενδιαφέρεται να αποτυπώσει αρχαιότητες που ανήκουν στο δημόσιο ή αποτελούν μέρος συλλογών, προφανώς ιδιωτών, ή ευρίσκονται διάσπαρτες στο ύπαιθρο, οφείλει να λάβει προηγουμένως άδεια από το Γενικό Έφορο Αρχαιοτήτων. Η ίδια συλλογιστική ενυπάρχει και στη διατύπωση του άρθ. 85 παρ. ζ', που απαγορεύει την τοποθέτηση κριωμάτων σε αρχαία κτήρια προκειμένου οι ενδιαφερόμενοι να αποτυπώσουν, ζωγραφίσουν ή και καταμετρήσουν αρχαιότητες. Είναι βέβαιο ότι η ακόμη τότε νωπή αίσθηση από την αρπαγή των γλυπτών του Παρθενώνα αλλά και η συστηματική λεηλασία του αρχαιολογικού πλούτου της χώρας συνολικά, αντανακλάται σε αυτή την αυστηρή πρόβλεψη. Παρόλο δε που δεν υφίσταται ρητή αναφορά στην έννοια της απεικόνισης όπως νοείται σήμερα – η ανακάλυψη της φωτογραφίας άλλωστε πραγματοποιείται αυτήν την περίοδο και οι αποτυπώσεις μνημείων και αρχαίων έργων ήταν κατά κύριο λόγο σχεδιαστικές - ο νομοθέτης προχωρά στη διαμόρφωση ενός πρώτου πλέγματος προστασίας που περιλαμβάνει στον πυρήνα του και τις απεικονίσεις μνημείων, καθώς γίνεται σαφές πως ο νόμος δεν προστατεύει μόνο τα ίδια τα αρχαία αλλά και τις αποτυπώσεις και αναπαραστάσεις τους, ακόμη και όταν αυτές πραγματοποιούνται στο πλαίσιο επιστημονικής έρευνας. Το νόμο του 1834 θα διαδεχθεί στην εκπνοή του αιώνα ο ,ΒΧΜς' «Περί αρχαιοτήτων» (ΦΕΚ 158/Α/27-7-1899), που δε θα συμπεριλάβει, ωστόσο, κάποια πρόβλεψη για το θέμα των απεικονίσεων μνημείων²⁷.

3.1.2 Οι νομικές προβλέψεις για τις απεικονίσεις μνημείων κατά τον 20^ο αιώνα

Μία τριαντακονταετία αργότερα, στο νόμο 4823/1930 «Περί ανεγέρσεως, επισκευής και συντηρήσεως Αρχαιολογικών Μουσείων» (ΦΕΚ 243/Α/18-7-1930), και συγκεκριμένα στο άρθρο 7, παρατηρούμε μία ενδιαφέρουσα αναφορά που συνδέεται με το δικαίωμα διάθεσης απεικονίσεων - φωτογραφιών και “καλλιτεχνικών εικόνων” – καθώς και αντιγράφων στα μουσεία και τους Αρχαιολογικούς χώρους,

²⁷ Ο νόμος, ωστόσο, κάνει αναφορά στις απομιμήσεις αρχαίων (Κεφάλαιο Ζ, άρθρα 29-31) προσδιορίζοντας ότι η πώληση αντιγράφων αποτελεί ξεχωριστή επαγγελματική ιδιότητα και σε καμία περίπτωση δεν πρέπει να ασκείται από αρχαιοπώλες. Ευνόητα απαγορεύεται και τιμωρείται η πώληση αντιγράφων ως πρωτότυπων αρχαίων.

αποκλειστικά και μόνο από την Αρχαιολογική Εταιρεία²⁸, με την προϋπόθεση της απόδοσης στο Δημόσιο ενός ποσοστού των εσόδων από την εν λόγω δραστηριότητα. Στη δε παράγραφο 3 του ίδιου άρθρου προβλέπεται ότι η Εταιρεία δύναται, κατόπιν έγκρισης του οικείου Υπουργείου, να εκχωρεί το εν λόγω δικαίωμα διάθεσης απεικονίσεων και απομιμήσεων αρχαιοτήτων σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους αλλά και σε ιδιώτες, με τον όρο της επιστροφής στο Δημόσιο ανάλογου ποσοστού επί των κερδών. Παρόλο που το εν λόγω άρθρο δεν προσδιορίζει το πλαίσιο της διαχείρισης των απεικονίσεων μνημείων συνολικά, αλλά μόνον σε ό,τι αφορά τη διάθεσή τους εντός μουσείων και χώρων, δύο σημεία είναι ενδιαφέροντα. Αφενός, το γεγονός ότι το αποκλειστικό δικαίωμα διαχείρισης στη συγκεκριμένη περίπτωση εκχωρείται στην Αρχαιολογική Εταιρεία, έναν Σύλλογο που, παρόλο το φιλόδοξο χαρακτήρα του, δεν εντάσσεται στο ευρύτερο πλαίσιο του Δημόσιου φορέα. Αφετέρου, και κυρίως, η αίσθηση που αποκομίζεται από τη διατύπωση του άρθρου φαίνεται να συνδέεται απευθείας με την οικονομική παράμετρο της διάθεσης απεικονίσεων και αντιγράφων μνημείων. Ο νομοθέτης δεν προσδιορίζει την ανάγκη ποιοτικού ελέγχου των παραγόμενων πωλητέων ούτε φαίνεται να υφίσταται ανάγκη προστασίας των πρωτότυπων έργων από πιθανά ακαλαίσθητη ή λανθασμένη απόδοση. Μάλλον, σε αυτή την πρώιμη φάση δεν κρίνεται σοβαρός ο κίνδυνος για τις αρχαιότητες από την ελεύθερη εμπορική αναπαραγωγή και διάδοση των απεικονίσεων αυτών, ενώ αντιθέτως η οικονομική τους αξία για τους κρατικούς φορείς είναι σαφώς διαγνωσμένη.

Μόλις δύο χρόνια αργότερα υπογράφεται ο νόμος 5351 «Περί τροποποιήσεως και προσθηκών εις τον νόμον ,ΒΧΜς' "περί αρχαιοτήτων"» (ΦΕΚ 93/Α/28-3-1932) και εντός μηνών αναμορφώνεται, συμπεριλαμβάνοντας σημαντικές παλαιότερες διατάξεις, ως Κωδικοποιημένος Νόμος 5351/1932 «Περί κωδικοποιήσεως των διατάξεων τού Νόμου 5351/32, ως και των εν ισχύι σχετικών διατάξεων των Νόμων, ΒΧΜς'/1899, 491/1914, 2447/1920, 4823/1930 και του Ν.Δ. της 12/26 Ιουνίου 1926

²⁸ Η Αρχαιολογική Εταιρεία ιδρύεται το 1837 και σύντομα αναλαμβάνει δράση στο πεδίο της ανασκαφικής έρευνας και της αρχαιολογικής μελέτης. Στον Οργανισμό της (1862) προβλέπεται δε πως πέραν της άδειας να διενεργεί ανασκαφές στην ελληνική επικράτεια συνεργάζεται με το υπεύθυνο υπουργείο και διατυπώνει γνώμη «περί παντός ό,τι συντελεί προς ρύθμισιν τών εν Ελλάδι αρχαιολογικών πραγμάτων». Για σύντομο ιστορικό της Αρχαιολογικής Εταιρείας και σχολιασμό του, βλ. Βουδούρη (2003, σσ 30–36).

εις εν ενιαίον κείμενον Νόμου φέρον τον αριθμόν 5351 και τον τίτλο “περί αρχαιοτήτων”» (ΦΕΚ 275/A/24-9-1932). Με τον τελευταίο επιδιώχθηκε να συγκεντρωθούν και συστηματοποιηθούν όλες εκείνες οι διατάξεις, που μετά το 1899 αφορούσαν στη διαχείριση της αρχαιολογικής κληρονομιάς του Ελληνικού κράτους. Στην κωδικοποίηση του 1932, που αποτέλεσε βασικό κείμενο και κυρίαρχο άξονα του θεσμικού πλαισίου προστασίας του πολιτιστικού κεφαλαίου της χώρας για όλον τον 20ο αιώνα, οι αναφορές στις απεικονίσεις μνημείων δεν είναι εκτενείς. Ωστόσο, εισάγεται για πρώτη φορά με σαφήνεια η διάσταση του αποκλειστικού δικαιώματος παραγωγής και εμπορίας απεικονίσεων και αντιγράφων των αρχαιοτήτων που εντάσσονται σε ιδιωτικές συλλογές, προφανώς νόμιμες και αναγνωρισμένες, από τους ίδιους τους συλλέκτες (άρθ. 27-28 Κ.Ν. 5351/1932). Και ενώ η παράνομη αναπαραγωγή αυτών απαγορεύεται και τιμωρείται (άρθ. 29 Κ.Ν. 5351/1932), είναι ενδιαφέρον ότι ο νομοθέτης δεν προβλέπει το δικαίωμα της αδειοδότησης με τη σύμφωνη γνώμη του συλλέκτη ή έστω της παραχώρησης του δικαιώματος με οικονομικό όφελος για το συλλέκτη. Προφανώς, δεν είναι επιθυμητή η ευρεία κυκλοφορία αυτών των απεικονίσεων και αντιγράφων, αλλά παρέχεται μόνον ως ευνοϊκό δικαίωμα για το νόμιμο κάτοχο των αρχαιοτήτων (Βουδούρη, 2003, σσ 433, υποσ. 284). Αυτή η πρόθεση περιορισμού της διάθεσης προς πώληση απεικονίσεων αρχαιοτήτων δεν διατυπώνεται στο νόμο και για τα μνημεία που βρίσκονται στην κατοχή του Δημοσίου αλλά θα πρέπει να συνάγουμε ότι είτε πρόκειται για παράλειψη του νομοθέτη, ειδικά αφού όπως προαναφέρθηκε ο νόμος 4823/1930, που κωδικοποιείται εντός του Κ.Ν. 5351/1932, αναφέρεται σε σχετικά πωλητέα σε μουσεία και αρχαιολογικού χώρους, είτε ότι ευνόητα προκύπτει πως στην περίπτωση των τέχνηργων που αποτελούν κτήμα του Δημοσίου δεν νοείται η διάθεση απεικονίσεών τους προς πώληση. Προς επίρρωση της δεύτερης συλλογιστικής θα πρέπει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το άρθ. 61 της Κωδικοποίησης του 1932, απαγορεύεται και τιμωρείται με χρηματικό πρόστιμο η εκμάγευση αρχαιοτήτων που βρίσκονται στην κατοχή Δημόσιων οργανισμών, όπως λ.χ. μουσείων ή φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης, καταδεικνύοντας την αυστηρή στάση του νομοθέτη απέναντι στην εμπορία από ιδιώτες απομιμήσεων και αναπαραστάσεων του αρχαιολογικού πλούτου της χώρας.

Λίγα χρόνια αργότερα, ωστόσο, τα δεδομένα της χρήσης των απεικονίσεων

μνημείων διασαφηνίζονται επαρκώς με τον Αναγκαστικό Νόμο 1947/1939 «Περί οργανώσεως Υπηρεσίας Αρχαιοτήτων και Ιστορικών Μνημείων του Κράτους» (ΦΕΚ 366/Α/6-9-1939). Συγκεκριμένα, στο άρθ. 14 παρ. 1 εισάγεται για πρώτη φορά με σαφήνεια η σύνδεση της έννοιας της πνευματικής ιδιοκτησίας και των έργων που αναπαράγουν τη μορφή ή/και την εικόνα αρχαιοτήτων με κάθε τρόπο και τεχνική, συμπεριλαμβανομένων μεταξύ άλλων των εκμαγείων, προπλασμάτων, αντιγράφων, φωτογραφιών, σχεδίων κλπ. Η εν λόγω σύνδεση αφορά στα μνημεία που αποτελούν “...περιουσίαν των Μουσείων και αρχαιολογικών χώρων του κράτους...” ενώ ως αποκλειστικός δικαιούχος για την παραγωγή και πώληση των εν λόγω παράγωγων έργων κάθε κατηγορίας ορίζεται το Δημόσιο, μέσω αρμόδιων τμημάτων που θα δημιουργηθούν στα μουσεία, σε συνέχεια σχετικής υπουργικής απόφασης. Ο νομοθέτης θέτει αυστηρές ποινές για τους παραβάτες (παρ. 2 του Α.Ν. 1947/1939) ενώ οι ιδιώτες επαγγελματίες οφείλουν να παραδώσουν τυχόν μήτρες και εκμαγεία που διαθέτουν στην Αρχαιολογική Υπηρεσία και να διατηρήσουν μόνο για προσωπική χρήση ζωγραφικά και οποιουδήποτε άλλου τύπου αντίγραφα. Άλλωστε, όπως ήδη αναφέρεται στο άρθ. 13 παρ. 2 περίπτ. 8 και στην παρ. 3 του Α.Ν. 1947/1939, εντός των μουσείων και αρχαιολογικών χώρων απαγορεύεται η φωτογράφιση και βιντεοσκόπηση από τους επισκέπτες, πλην εκείνων που έχουν μεριμνήσει και έχουν εκδώσει σχετική άδεια, μετά την καταβολή σχετικού αντιτίμου. Στη δε παράγραφο 4 του άρθρου 13 αναφέρεται ρητά ότι απαγορεύεται η εμπορία φωτογραφιών, δελταρίων κλπ. απεικονίσεων με αρχαιολογικό περιεχόμενο από ιδιώτες, επαγγελματίες ή μη. Η φωτογράφιση στο πλαίσιο επιστημονικής έρευνας (ανασκαφής, μελέτης, δημοσίευσης κλπ.) επιτρέπεται χωρίς τέλος όπως επίσης και στην περίπτωση που η χρήση αφορά σε διαφημιστικούς σκοπούς²⁹ (άρθρο 13 παρ. 5 του Α.Ν. 1947/1939).

Στο άρθ. 14 παρ. 3 και 4 του Α.Ν. 1947/1939 προσδιορίζονται οι ομάδες επαγγελματιών που μπορούν κατ’ εξαίρεση και κατόπιν άδειας να προχωρούν στην παραγωγή αντιγράφων αρχαιοτήτων. Σε ό,τι αφορά σε μεμονωμένα άτομα, η

²⁹ Η συγκεκριμένη πρόβλεψη είναι αρκετά ενδιαφέρουσα καθώς αποτελεί μία αρκετά γενικόλογη αναφορά, παρόλο που απαιτεί την αιτιολόγηση του εν λόγω σκοπού από τον αιτούντα, η οποία διαμορφώνει ένα ευρύ, θολό περιθώριο αξιοποίησης από την πλευρά του ενδιαφερόμενου. Επιπλέον, είναι εντυπωσιακή η ελευθερία της χρήσης υπό τη διάσταση της διαφήμισης, αφού προφανώς εδώ ο νομοθέτης αξιολογεί τέτοιες περιπτώσεις ως εκ προοιμίου θετικές για την επικοινωνία των μνημείων.

εξαίρεση περιορίζεται στους καλλιτέχνες (λ.χ. γλύπτες, φωτογράφους κ.ο.κ.) που ασχολούνται με αρχαία έργα και μπορούν να προχωρούν στην κατασκευή αντιγράφων και απεικονίσεων με το δεσμευτικό όρο της πώλησης των παραγόμενων έργων αποκλειστικά και μόνο στα κρατικά μουσεία. Ωστόσο, στην παράγραφο 4 ορίζεται ότι καλλιτέχνες που δημιουργούν αντίγραφα με σκοπό την εμπορία τους, μπορούν να το πράττουν μετά την καταβολή συγκεκριμένου αντιτίμου για κάθε αντίγραφο. Υπό την ίδια λογική, επιχειρήσεις που ασχολούνται με το αντικείμενο της παραγωγής έργων που αναπαράγουν αρχαιότητες, θα πρέπει να καταβάλλουν συγκεκριμένο, ετήσιο τέλος, το οποίο θα ορίζεται από το Αρχαιολογικό Συμβούλιο, όπως και στην προηγούμενη περίπτωση.

Οι προβλέψεις του Α.Ν. 1947/1939 είναι ιδιαίτερα σημαντικές αφού θέτουν επί της ουσίας την αφετηρία για την ελεγχόμενη παραγωγή και χρήση απεικονίσεων και αντιγράφων των αρχαίων μνημείων. Αυτός δε ο έλεγχος θεμελιώνεται υπό τη διάσταση της πνευματικής ιδιοκτησίας, προφανώς λαμβάνοντας υπόψη το νόμο 2387/1920 «Περί τής πνευματικής ιδιοκτησίας» (ΦΕΚ 148/Α/03-07-1920). Η εν λόγω σύνδεση είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, καθώς περιχαράκνει την παραγωγή και χρήση απεικονίσεων και τρισδιάστατων μοντέλων που αναπαράγουν αρχαιότητες υπό τη λογική του πλαισίου της πνευματικής ιδιοκτησίας, η οποία ωστόσο αφορά σε έργα πρόσφατης πνευματικής δημιουργίας ταυτοποιημένων καλλιτεχνών. Είναι προφανές ότι ο νομοθέτης επιδιώκει να αναπαράγει αυτό το πλέγμα περιορισμών όχι μόνο για να επιτύχει την προστασία των ίδιων των αρχαιοτήτων, μολονότι δεν γίνεται καμία ρητή αναφορά σε αυτή την παράμετρο, αλλά κυρίως για να ρυθμίσει την οικονομική διαχείριση των παραγόμενων απομιμήσεων και απεικονίσεων, κάθε είδους και μορφής, και κυριότατα να θέσει την προτεραιότητα του Δημοσίου έναντι των ιδιωτών επαγγελματιών.

Εξίσου ενδιαφέρον είναι το γεγονός ότι αυτή η πρόβλεψη περί της δυνατότητας εμπορίας αντιγράφων αρχαίων έργων δεν φαίνεται να ισχύει για τις απεικονίσεις μνημείων. Τόσο η διατύπωση του άρθρου 14 παρ. 3-4 όσο και του άρθρου 13 παρ. 3-4 του Α.Ν. 1947/1939, περιορίζει την οικονομική εκμετάλλευση του σχετικού φωτογραφικού υλικού μόνο από το αρμόδιο Υπουργείο και τους εντεταλμένους φορείς του, θέτοντας για πρώτη φορά ένα σαφές και ισχυρό πλέγμα προστασίας της εμπορικής αξιοποίησης των δισδιάστατων απεικονίσεων των αρχαιοτήτων. Βέβαια,

πολύ σύντομα αυτή η περιοριστική λογική θα αναιρευθεί. Με τον Αναγκαστικό Νόμο 2217/1940 “Περί εικονογραφημένων ταχυδρομικών δελταρίων” (ΦΕΚ 62/Α/16-2-1940) η παραγωγή και διάθεση φωτογραφιών, εικόνων και παραστάσεων αρχαιολογικού περιεχομένου μπορεί να πραγματοποιείται και πέραν των χώρων και του ελέγχου των δημόσιων μουσείων, φυσικά με την καταβολή του ανάλογου τέλους (άρθρο 8). Άλλωστε, η ίδια λογική διέπει τον Α.Ν. 1947/1939 και για την περίπτωση των βιντεοσκοπήσεων, όπου η καταβολή του προβλεπόμενου τέλους λήψης από τον ενδιαφερόμενο είναι αρκετή. Στην πρώιμη αυτή χρονική περίοδο, η κυριαρχία της κινούμενης εικόνας που θα ακολουθήσει, όπως και ο έντονος οικονομικός χαρακτήρας που πρόκειται να φέρει, έχει αρχίσει μόλις να αχνοφαίνεται.

Είναι, τέλος, σημαντικό να αναφέρουμε την Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 31-3-1980 «Περί τηρητέας διαδικασίας δια την παραγωγήν και πώλησιν υπό τρίτων πάσης φύσεως εκμαγείων, αντιγράφων, απομιμημάτων κλπ. παντός έργου, αποτελούντος περιουσίαν των Μουσείων και αρχαιολογικών χώρων του Κράτους» (ΦΕΚ 74/Α/31-3-1980)³⁰ με την οποία τροποποιήθηκε η παράγραφος 3 του άρθρου 14 του Α.Ν. 1947/1939, δίνοντας πλέον τη δυνατότητα τόσο σε καλλιτέχνες όσο και σε ιδιώτες επαγγελματίες και εταιρείες παραγωγής και εμπορίας εκμαγείων και κάθε είδους αντιγράφων και πωλητέων, που χρησιμοποιούν απεικονίσεις μνημείων, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Προϋπόθεση για τα φυσικά, πλην των καλλιτεχνών, και νομικά πρόσωπα είναι η ικανότητα να παρέχουν «...εχέγγυα διά την μετά πάσης επιμελείας και αρτιότητας εκτέλεσιν των ως άνω εργασιών.» και προφανώς η τήρηση των προβλεπόμενων όρων και διαδικασιών που τίθενται υπό το πρίσμα των δικαιωμάτων του Δημοσίου και του ΤΑΠΑ.

3.1.3 Το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων

Αρκετά νωρίς προέκυψε η ανάγκη της διαχείρισης των πόρων που προέρχονταν από τα ποικίλα έσοδα των αρχαιολογικών χώρων και μουσείων, είτε αυτά σχετιζόνταν με το αντίτιμο των εισιτηρίων επίσκεψης είτε ακόμη και της πώλησης αντιγράφων και

³⁰Η Πράξη κυρώθηκε με το άρθρο 1 του Ν. 1064/1980 «Περί κυρώσεως της από 31 Μαρτίου 1980 Πράξεως Νομοθετικού Περιεχομένου του Προέδρου της Δημοκρατίας “περί τηρητέας διαδικασίας δια την παραγωγήν και πώλησιν υπό τρίτων πάσης φύσεως εκμαγείων, αντιγράφων, απομιμημάτων κλπ. παντός έργου, αποτελούντος περιουσίαν των Μουσείων και αρχαιολογικών χώρων του Κράτους”» (ΦΕΚ 167/Α/22-7-1980).

απεικονίσεων αρχαιοτήτων. Ήδη με το άρθρο 13 του Αναγκαστικού Νόμου 1947/1939 προβλέπεται η ίδρυση Υπηρεσίας Οργάνωσης και Διαχείρισης Αρχαιολογικών Πόρων (Υ.Δ.Α.Π.), που μεταξύ άλλων θα διαχειρίζεται και τα τέλη για τις άδειες κατασκευής και διάθεσης αντιγράφων και απεικονίσεων. Με το Νομοθετικό Διάταγμα 4177/1961 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως της νομοθεσίας, της διεπούσης την Υπηρεσίαν Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως και το Ταμείον Απαλλοτριώσεων Αρχαιολογικών Χώρων» (ΦΕΚ 131/Α/19-8-1961), ιδρύεται το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων (ΤΑΠΑ), τίτλο που θα διατηρήσει μέχρι πολύ πρόσφατα, συγκεντρώνοντας σειρά αρμοδιοτήτων.

Σε ό,τι αφορά στις απεικονίσεις και τα αντίγραφα μνημείων, κινητών και ακίνητων, η διατύπωση του άρθρου 18 του Ν.Δ. 4177/1961 είναι σαφής. Ένας από τους κύριους σκοπούς του ΤΑΠΑ είναι η δημιουργία εργαστηρίου εκμαγείων αλλά και η άσκηση εποπτείας στις ιδιωτικές επιχειρήσεις και τους καλλιτέχνες που ασχολούνται με την παραγωγή και την εμπορία αντιγράφων αρχαίων και χρήση των απεικονίσεων αυτών σε ποικίλα πωλητέα είδη (άρθρο 16 παρ. 2 περ. στ' του Ν.Δ. 4177/1961). Η εν λόγω εποπτεία συμπεριλαμβάνει την είσπραξη των ορισμένων με ΚΥΑ τελών που, μεταξύ άλλων, αφορούν σε κινηματογραφήσεις και φωτογραφήσεις σε αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία καθώς και στην παραγωγή απομιμήσεων αρχαιοτήτων ή στη χρήση απεικονίσεων μνημείων σε έντυπη μορφή (άρθρο 18 παρ. 1 περ. η' και ια' του Ν.Δ. 4177/1961). Το Ν.Δ. του 1961 αναπαράγει με σαφήνεια τα ήδη ισχύοντα με το Α.Ν. 2217/1940 για τη δυνατότητα χρήσης και εμπορίας αντιγράφων και απεικονίσεων αρχαίων από ιδιώτες επαγγελματίες. Όπως προκύπτει από την περ. θ' της παρ. 1 του άρθρου 18 και τις περ. ιβ' και ιη' του άρθρου 19 του Ν.Δ. 4177/1961, το Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων εξακολουθεί να διαθέτει προς πώληση στους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία του Δημοσίου αντίγραφα κινητών αρχαιοτήτων και έντυπο υλικό που αναπαράγει απεικονίσεις μνημείων. Ωστόσο, η προπολεμική αποκλειστικότητα του αρμόδιου Υπουργείου, και του Δημοσίου συνολικά, ως προς τη δυνατότητα εμπορίας αυτών των αντικειμένων, ειδικά εκείνων που αναπαράγουν την εικόνα αρχαίων έργων, είναι πλέον παρελθόν και ιδιώτες επαγγελματίες ή εταιρείες, χωρίς πια αυστηρό προσδιορισμό της ειδικεισής τους, δύνανται να παράγουν και εμπορεύονται πωλητέα είδη τέτοιου χαρακτήρα, προφανώς μετά την καταβολή του προβλεπόμενου τέλους προς το ΤΑΠΑ.

Μία πραγματικότητα που αναπόφευκτα άλλωστε έπρεπε να παρακολουθήσει την αφετηρία του επιτυχημένου τουριστικού αφηγήματος της χώρας κατά τη δεκαετία του 1960, άρρηκτα συνδεδεμένου με την αρχαία πολιτιστική κληρονομιά.

Το 1977 θα τεθεί σε ισχύ ο Οργανισμός του ΤΑΠΑ με το Νόμο 736/1977 «Περί Οργανισμού Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων» (ΦΕΚ 316/Α/15-10-1977), ο οποίος δε θα τροποποιήσει ουσιαστικά τα προβλεπόμενα στο Ν.Δ. 4177/1961. Στους σκοπούς του Ταμείου παραμένει η εποπτεία των ιδιωτών, επαγγελματιών και καλλιτεχνών, που παράγουν αντίγραφα αρχαιοτήτων και πωλητέα αντικείμενα που χρησιμοποιούν απεικονίσεις μνημείων. Είναι ενδιαφέρουσα, ωστόσο, η διατύπωση του σχετικού άρθρου (άρθρο 2 περ. η' του Ν. 736/1977) που ορίζει ότι η εν λόγω εποπτεία αφορά σε αντικείμενα επί των οποίων το Δημόσιο διατηρεί άμεσο αλλά και έμμεσο δικαίωμα εκμετάλλευσης. Με αυτή τη διασταλτική περιγραφή, ο νόμος δεν αφήνει περιθώριο για τη μη υποβολή σε έλεγχο σύνθετων περιπτώσεων, όπως λ.χ. αυτές που εμπεριέχουν το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας του δημιουργού - φωτογράφου, σχεδιαστή, γλύπτη κλπ. - σύμφωνα με το πλαίσιο που είχε ήδη θέσει ο Ν. 2387/1920 αλλά και οι πολλές τροποποιήσεις και συμπληρώσεις του που ακολούθησαν.

Αυτό το πνεύμα του εκτενούς ελέγχου αντικατοπτρίζεται σε μερικά ακόμη σημεία. Στο άρθρο 8 περ. ε' υποπερ. ββ' του Ν. 736/1977 πέραν των αρχαίων που ανευρίσκονται στην ηπειρωτική Ελλάδα ή στα εδάφη των νησιών της, και τα οποία υπόκεινται σε τέλος κινηματογράφησης και φωτογράφισης, συμπεριλαμβάνονται επιπλέον και εκείνα που ανασύρονται ή βρίσκονται εντός των θαλάσσιων ή λιμναίων περιοχών. Επιπλέον, στην υποπερ. γγ' τίθεται για πρώτη φορά μία σημαντική παράμετρος. Εκτός των αρχαιοτήτων, στο συγκεκριμένο πεδίο εποπτείας εντάσσονται και τα ιστορικά διατηρητέα μνημεία, μία πρόβλεψη που όπως είναι ευνόητο επέκτεινε ουσιαστικά το εύρος των υπό έλεγχο μνημείων συμπεριλαμβάνοντας πλήθος αρχιτεκτονημάτων που είχαν ή επρόκειτο να κηρυχθούν στο μέλλον σύμφωνα με το σχετικό θεσμικό πλαίσιο. Η υποπερ. δδ' είναι επίσης ενδιαφέρουσα καθώς επεκτείνοντας την έως τότε συνήθη αναφορά για επιβολή τέλους παραγωγής σε δελτάρια, φωτογραφίες, διαφάνειες κλπ. (βλ. υποπερ. γγ'), προβλέπεται περαιτέρω καταβολή αντιτίμου για τη χρήση φωτογραφιών αρχαιολογικού περιεχομένου σε κάθε δημοσίευση εμπορικού χαρακτήρα. Η εν λόγω

πρόβλεψη είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς θέτει με σαφήνεια την ανάγκη αδειοδότησης και καταβολής τέλους για τη χρήση απεικονίσεων μνημείων από την ακμάζουσα εκδοτική παραγωγή της περιόδου.

Παρά το γεγονός ότι μετά το Ν. 736/1977 η πρόβλεψη του Α.Ν. 1947/1939 για τη χρήση απεικονίσεων αρχαιοτήτων μόνο από το Δημόσιο καταργήθηκε και στα πωλητήρια των δημόσιων μουσείων και αρχαιολογικών χώρων διατίθεντο αντίγραφα αρχαιοτήτων και έντυπο υλικό με απεικονίσεις μνημείων από ιδιώτες επαγγελματίες με το καθεστώς της παρακαταθήκης (άρθρο 8 περ. ζ' του Ν 736/1977), ωστόσο από τα παραπάνω προκύπτει με σαφήνεια ότι αυτή η ευνοϊκή, αν όχι αναπόφευκτη υπό το πνεύμα των κοινωνικο-οικονομικών εξελίξεων, παράμετρος συνοδεύτηκε από ένα αναλυτικό πλαίσιο με το οποίο η Διοίκηση επιδίωξε να περιφρουρήσει τη χρήση αυτού του υλικού ή για την ακρίβεια να αποκομίσει τα αναμενόμενα από αυτό.

Το 2020, μετά από 43 χρόνια, τροποποιήθηκε ο Οργανισμός του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, το οποίο μετονομάστηκε σε Οργανισμό Διαχείρισης και Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων (Ο.Δ.Α.Π.) (Ν. 4761/2020, ΦΕΚ 248/Α/13-12-2020). Στους σκοπούς του Νομικού Προσώπου δε γίνεται πλέον ρητή αναφορά σε θέματα εποπτείας της διαδικασίας παραγωγής και εμπορίας αντιγράφων αυτών και χρήσης σχετικών απεικονίσεων, καθώς το πνεύμα του νομοθέτη, όπως προκύπτει από τη διατύπωση και το περιεχόμενο του άρθρου 2, επικεντρώνεται περισσότερο στον αναπτυξιακό χαρακτήρα του Οργανισμού και στις πρωτοβουλίες για τη διάδοση της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, με την παράλληλη υπογράμμιση της οικονομικής πλευράς αυτής της κυκλοφορίας.

Το θέμα των απεικονίσεων μνημείων προσδιορίζεται στο άρθρο 14, που αναφέρεται στους πόρους του ΟΔΑΠ. Πέραν των εσόδων από την πώληση κάθε είδους αντιγράφου και κάθε είδους αναμνηστικού ή έκδοσης που χρησιμοποιεί εικόνες μνημείων, τα οποία διατίθενται στα πωλητήρια του Οργανισμού και του ΥΠΠΟΑ είτε ως ίδιες παραγωγές είτε κατά παραγγελία ή και ως παρακαταθήκη άλλων επαγγελματιών (παρ. 1 περ. β), στην περίπτωση θ γίνεται αναφορά στα έσοδα από την υποχρέωση καταβολής ποικιλίας σχετικών τελών. Τέλη για την παραγωγή και χρήση απεικονίσεων αρχαιοτήτων, για τη φωτογράφιση και κινηματογράφιση σε αρχαιολογικούς χώρους, μουσεία και ιστορικούς τόπους - οι τελευταίοι εντάσσονται στο συγκεκριμένο πλαίσιο προστασίας για πρώτη φορά-, αλλά και για τη χρήση των

εν λόγω αποσπασμάτων και εικόνων σε οπτικοακουστικά έργα και εκδόσεις.

Με το νόμο 4761/2020 ο ρόλος του Ο.Δ.Α.Π., σε ό,τι αφορά στα αντίγραφα και τις απεικονίσεις μνημείων, εξακολουθεί να παραμένει διαχειριστικός ή για την ακρίβεια λογιστικός, συγκεντρώνοντας τους πόρους από την καταβολή των σχετικών τελών, τα οποία ωστόσο καθορίζονται από το νόμο 3028/2002 και τις συνακόλουθες ΥΑ και εγκυκλίους, ενώ κατά κύριο λόγο αξιώνονται μέσω της διοικητικής διαδικασίας την οποία εφαρμόζουν οι Υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ.

Έως την ψήφιση του νόμου 3028/2002, το πλαίσιο προστασίας των απεικονίσεων εδραιωνόταν στον Κωδικοποιημένο Νόμο 5351/1932, στον Αναγκαστικό Νόμο 1947/1939 αλλά και σε πλήθος άλλων διατάξεων, σε συνάρτηση και με τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων. Μετά από μακρά διαμόρφωση, τροποποιήσεις, και προβλέψεις που έβαιναν παράλληλα, τα κύρια χαρακτηριστικά αυτού του δαιδαλώδους κανονιστικού περιβάλλοντος συμπυκνώνονταν στον έλεγχο της Διοίκησης τόσο κατά την παραγωγή όσο και κατά τη χρήση απεικονίσεων αρχαιοτήτων. Το αναπόφευκτο άνοιγμα προς την ευρεία παραγωγή και κυκλοφορία απεικονίσεων από ιδιώτες επαγγελματίες, ήδη από την περίοδο του Β' Παγκόσμιου πολέμου, οδήγησε σε προβλέψεις για την καταβολή τελών από πλευράς τους, καθώς η διάσταση της εμπορικότητας ήταν εκείνη που υπογραμμιζόταν για την αξίωση σχετικού αντιτίμου υπέρ του Δημοσίου. Από την άλλη πλευρά, η αναφορά στις περιπτώσεις ερασιτεχνικής παραγωγής και χρήσης ήταν περιορισμένες, αλλά σε οποιαδήποτε περίπτωση ακόμη και αν δεν προέβλεπαν την καταβολή τέλους συμπεριλάμβαναν την ανάγκη πρότερης αδειοδότησης. Από τα παραπάνω, το σχετικό πλαίσιο ελέγχου κατά τον προηγούμενο αιώνα φαίνεται να εδράζεται σε δύο βασικές αρχές. Αφενός στο στοιχείο του οικονομικού οφέλους ως εύλογη αξίωση του Δημοσίου έναντι του προϊόντος κέρδους των επαγγελματιών από τη χρήση απεικονίσεων αρχαιοτήτων που του ανήκουν. Αφετέρου, στη διάσταση της προστασίας της εικόνας των αρχαιοτήτων όπως παρουσιάζεται στο κοινό, καθώς η πρόβλεψη και η απαίτηση για τον ποιοτικό χαρακτήρα των παραγόμενων απεικονίσεων παραμένει, αν και σίγουρα δεν διατυπώνεται με ιδιαίτερη έμφαση ή υπογράμμιση. Όπως και να έχει, στην πορεία του χρόνου η εφαρμογή αυτών των αρχών και των προαναφερθέντων όρων, δεν θα αποδειχθεί μία πάντα εύκολη υπόθεση.

3.2 Οι προβλέψεις του Ν. 3028/2002 για τις απεικονίσεις μνημείων, οι τροποποιήσεις του και ο Ν. 4858/2021

Όπως είδαμε, το πλαίσιο χρήσης των απεικονίσεων αρχαιοτήτων και μνημείων άρχισε να διαμορφώνεται από πολύ νωρίς στο ελληνικό κράτος, τροποποιήθηκε αρκετές φορές υπό τις από καιρό εις καιρό ισχύουσες εθνικές και οικονομικές κατευθύνσεις και επί της ουσίας καθορίστηκε κατά τον 20ο αιώνα από ένα εκτενές και δαιδαλώδες σύνολο διατάξεων και διοικητικών διαδικασιών, οι οποίες πάντοτε θεμελιώνονταν στην πρόθεση ελέγχου της διαδικασίας παραγωγής και χρήσης των απεικονίσεων, της προστασίας της εικόνας των αρχαιοτήτων, και του ανάλογου οικονομικού αντιτίμου υπέρ του Δημοσίου ως αντίβαρο για την εκμετάλλευσή τους. Ο Νόμος 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΦΕΚ 153/Α/18-6-2002) αποτέλεσε από τις αρχές του τρέχοντος αιώνα, και έως την ψήφιση της Κωδικοποίησης του Ν. 4858/2021, το θεμελιώδες νομικό κείμενο που συμπύκνωσε το πνεύμα και περιέγραψε τους άξονες για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας, από τους αρχαίους χρόνους έως τις νεότερες εκδηλώσεις της, συμπεριλαμβάνοντας ευνοήτως και την παράμετρο των απεικονίσεων αρχαιοτήτων και αντιγράφων μνημείων. Η σημασία του Ν. 3028/2002 δεν προκύπτει αυταπόδεικτα από το γεγονός των πολλών ετών που μεσολάβησαν από τον καθοριστικό Κ.Ν. 5351/1932 ή από το λαβυρινθώδες, υφιστάμενο πλέγμα διατάξεων κατά τον 20^ο αιώνα, αν και αυτά τα δύο δεδομένα υποστηρίζουν την ουσιαστική σημασία του. Η κομβική συμβολή του έγκειται στη συνθετική του ποιότητα, που καταφέρνει να ανανεώσει και κατηγοριοποιήσει με σαφήνεια τις καθολικές αρχές προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς με τις σύγχρονες τάσεις και τις διεθνείς επιταγές, εδραιώνοντας ένα χρηστικό και σύγχρονο πλαίσιο³¹.

3.2.1 Το άρθρο 46 του Ν. 3028/2002 στην αρχική του διατύπωση

Το κεφάλαιο έξι του Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α/18-6-2002) αφορά στην πρόσβαση σε μνημεία και αρχαιολογικούς χώρους και αποτελείται μόνο από ένα άρθρο, το

³¹Βλ. σχετικά και την εισηγητική έκθεση στο σχέδιο Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α/18-6-2002), σελ. 1.

άρθρο 46. Βασίζεται σε μία από τις θεμελιώδεις αρχές του νόμου, τη διευκόλυνση της πρόσβασης των πολιτών στα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς, η οποία διέπεται από το πνεύμα της ευαισθητοποίησης και της προαγωγής της επικοινωνίας με τα πολιτιστικά αγαθά, καθώς και από την αρχή της ισότητας της πρόσβασης, ευνοήτως, υπό τις απαραίτητες προϋποθέσεις διαφύλαξης και συντήρησης των υλικών μαρτυριών³². Οι παράγραφοι 4 και 5 του άρθρου θέτουν τον πυρήνα του πλαισίου υπό το οποίο μπορούν να δημιουργούνται και χρησιμοποιούνται απεικονίσεις αρχαιοτήτων και μνημείων. Η αρχική τους διατύπωση είχε ως εξής:

«4. Για την παραγωγή, αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό, για άμεσο ή έμμεσο οικονομικό ή εμπορικό σκοπό, εκμαγείων, αντιγράφων ή απεικονίσεων μνημείων, που ανήκουν στο Δημόσιο, είτε ακινήτων που βρίσκονται σε αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικούς τόπους ή είναι μεμονωμένα, είτε κινητών που βρίσκονται σε μουσεία ή συλλογές του Δημοσίου, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο, συμπεριλαμβανομένων των ηλεκτρονικών και ψηφιακών, του διαδικτύου (internet), των δικτύων τηλεπικοινωνιακής ή άλλης σύνδεσης και της δημιουργίας βάσεων δεδομένων με εικόνες των παραπάνω, από άλλους φορείς ή πρόσωπα, πλην του Δημοσίου, του Τ.Α.Π.Α. και του Οργανισμού Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού Α.Ε. απαιτείται προηγούμενη άδεια. Η άδεια χορηγείται έναντι τέλους, υπέρ του Τ.Α.Π.Α. σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα, με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού, στην οποία καθορίζεται και η χρονική διάρκεια της άδειας, οι όροι υπό τους οποίους παρέχεται και το καταβλητέο τέλος.

5. Η παραγωγή, αναπαραγωγή και χρήση των παραπάνω προϊόντων για άλλους σκοπούς, όπως καλλιτεχνικούς, εκπαιδευτικούς ή επιστημονικούς, επιτρέπεται, έναντι της καταβολής τέλους, υπέρ του Τ.Α.Π.Α. από την οποία είναι δυνατή η απαλλαγή με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού.»

Συγκεκριμένα, η παράγραφος 4 αφορά στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η παραγωγή, αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό απεικονίσεων, αλλά και εκμαγείων και αντιγράφων, μνημείων έχει άμεσα ή έμμεσα οικονομικό ή εμπορικό σκοπό. Οι όροι που χρησιμοποιούνται ίσως δημιουργούν σύγχυση αλλά επί της ουσίας δεν περικλείουν κάποια ιδιαιτερότητα. Η έννοια της παραγωγής αφορά στην πρωτογενή,

³²Βλ. Εισηγητική έκθεση του Ν. 3028/2002, σελ. 4.

πρώτη δημιουργία μίας απεικόνισης (λ.χ. μίας φωτογραφίας ή ενός βίντεο) ή ενός τρισδιάστατου αντιγράφου μνημείου. Το καταληκτικό εδάφιο της παραγράφου αναφέρει ότι η αδειοδότηση ισχύει για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Μετά τη λήξη της, η αναπαραγωγή αυτής της πρώτης παραγωγής δεν είναι ελεύθερη, ακόμη και μετά την αρχική αδειοδότηση, αλλά ελέγχεται επίσης και για αυτό πρέπει να αδειοδοτηθεί εκ νέου. Η διάδοση στο κοινό, συνδέεται με το κύριο στάδιο της χρήσης/δημόσιας κυκλοφορίας/πώλησης των εν λόγω απεικονίσεων ή εκμαγείων και αντιγράφων, με στόχο την άμεση ή έμμεση αποκόμιση κέρδους.

Η άλλη σημαντική προϋπόθεση εφαρμογής του καθεστώτος χρήσης απεικονίσεων που χρησιμοποιείται στην παράγραφο είναι αυτή του μνημείου. Δεν προστατεύονται εκ προοιμίου οι απεικονίσεις του συνόλου των πολιτιστικών αγαθών αλλά μόνον αυτών που αποτελούν μνημεία, είτε αυτομάτως εκ του νόμου είτε μετά από διαδικασία χαρακτηρισμού τους σύμφωνα με τις σχετικές προβλέψεις. Στην ευρύτερη κατηγορία των μνημείων τίθεται περαιτέρω εξειδίκευση. Η πρόβλεψη της παραγράφου 4 αφορά μόνο σε εκείνα από τα μνημεία που ανήκουν στο Δημόσιο. Σε αυτά συμπεριλαμβάνονται όλα τα ακίνητα, τόσο τα ευρισκόμενα σε αρχαιολογικούς χώρους και ιστορικούς τόπους όσο και τα μεμονωμένα εκτός αυτών, ενώ από τα κινητά μόνον αυτά που ευρίσκονται σε μουσεία ή συλλογές του Δημοσίου. Για παράδειγμα, ενώ οι απεικονίσεις ενός ναού του 17^{ου} αιώνα που ανήκει στο Δημόσιο εμπίπτουν στην πρόβλεψη του άρθρου 46, όπως και ενός κηρυγμένου κώδικα του 18ου αιώνα που ευρίσκεται υπό την κυριότητα ενός Δημόσιου Μουσείου, δε συμβαίνει το ίδιο για ένα κτήριο παλαιότερο του 1453 κυριότητας μίας Μονής ή για ένα αρχαίο γλυπτό που ανήκει μεν στο Δημόσιο αλλά ευρίσκεται στην κατοχή ενός φυσικού ή νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, λ.χ. ενός συλλέκτη³³ ή ενός ιδιωτικού μουσείου.

Σύμφωνα με τη διατύπωση της παραγράφου, οι έννοιες της παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης στο κοινό απεικονίσεων, εκμαγείων και αντιγράφων μνημείων περιλαμβάνουν οποιοδήποτε είδους υιοθετούμενη διαδικασία -

³³Στην παράγραφο 7 του άρθρου 31 Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α/18-6-2002) που αφορά στους συλλέκτες, ορίζεται ότι οι εν λόγω ιδιώτες έχουν τη δυνατότητα να παράγουν και να διαθέτουν απεικονίσεις των έργων που ευρίσκονται νομίμως στην κυριότητά τους. Αντιθέτως, το ίδιο δεν ισχύει με τους απλούς κατόχους μνημείων των οποίων η κυριότητα ανήκει στο Δημόσιο οπότε και ακολουθούνται τα προβλεπόμενα στο άρθρο 46 του ίδιου νόμου.

αναφέρεται συγκεκριμένα «με οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο». Ειδικότερα αναφέρονται μερικά παραδείγματα νέων, κατά την περίοδο σύνταξης του Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α/18-6-2002), τεχνολογιών, όπως τα ψηφιακά μέσα, το διαδίκτυο, τα τηλεπικοινωνιακά ή άλλου τύπου δίκτυα και οι βάσεις δεδομένων, προκειμένου να συμπεριληφθούν και άλλες, πέραν των παραδοσιακών, πρακτικές παραγωγής και διάδοσης, οι οποίες είχαν κάνει την εμφάνισή τους κατά το τέλος του προηγούμενου αιώνα και είχαν αρχίσει να εδραιώνονται κατά τις αρχές του τρέχοντος. Η ευρύτητα του περιεχομένου των χρησιμοποιούμενων όρων, συνδέεται τόσο με τον πρώιμο χαρακτήρα αυτών των τεχνολογιών όσο και με την ανάγκη συμπερίληψης των πολλών και ποικίλων εφαρμογών τους που ακολούθησαν γρήγορα και εξακολουθούν να εμφανίζονται με ραγδαίους ρυθμούς.

Η παράγραφος 4 καταλήγοντας, ορίζει ότι για την παραγωγή, αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό - ανεξαρτήτως του τρόπου και μέσου που υιοθετείται για αυτές – απεικονίσεων, αντιγράφων και εκμαγείων μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο, απαιτείται προηγούμενη άδεια, η οποία χορηγείται από τον Υπουργό Πολιτισμού έναντι τέλους υπέρ του ΤΑΠΑ, περιλαμβάνει πιθανούς όρους και έχει συγκεκριμένη χρονική διάρκεια. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η εν λόγω άδεια απαιτείται για κάθε ενδιαφερόμενο φυσικό και νομικό πρόσωπο, με την εξαίρεση του Δημοσίου, του ΤΑΠΑ και του Οργανισμού Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού³⁴.

Η παράγραφος 5 του άρθρου 46 αναφέρεται στις περιπτώσεις που ο σκοπός της παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης στο κοινό δεν έχει άμεσο ή έμμεσο εμπορικό ή οικονομικό χαρακτήρα αλλά καλλιτεχνικό, εκπαιδευτικό, επιστημονικό ή οποιοδήποτε άλλο. Σε αυτή την περίπτωση, η άδεια παρέχεται μετά την καταβολή τέλους υπέρ του ΤΑΠΑ ενώ για την απαλλαγή από αυτό απαιτείται προηγούμενη Απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού. Η διαφοροποίηση από την περίπτωση των χρήσεων που έχουν οικονομικό όφελος, έγκειται στο γεγονός ότι για τη χρήση απεικονίσεων για άλλους σκοπούς δεν είναι απαραίτητη η Απόφαση Υπουργού, που

³⁴Η «Ανώνυμη Εταιρία Προβολής της Ελληνικής Πολιτιστικής Κληρονομιάς ΑΕ» συστάθηκε με το άρθ. 6 παρ. 2 του Ν. 2557/1997 (ΦΕΚ 271/Α/24-12-1997) και μετονομάστηκε σε «Οργανισμός Προβολής Ελληνικού Πολιτισμού Α.Ε.» (ΟΠΕΠ Α.Ε.) με το άρθρο 73 παρ. 16 του Ν. 3028/2002. Σκοπός του Οργανισμού ήταν η ανάδειξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και του πολιτιστικού δυναμικού της χώρας, καθώς και η οργάνωση και προβολή των Πολιτιστικών Ολυμπιάδων, αρχής γενομένης της «Πολιτιστικής Ολυμπιάδας 2001-2004». Με το άρθ. 64 παρ. 2α του Ν. 4002/2011 (ΦΕΚ 180/Α/22-08-2011) αποφασίστηκε η λύση της εταιρίας και η έναρξη εκκαθάρισης της.

προϋποθέτει προηγούμενη γνωμοδότηση Συμβουλίου και προφανώς μία εκτενέστερη διοικητική διαδικασία.

Περαιτέρω, με την παράγραφο 7 του άρθρου 46 ορίζεται η ανάγκη έκδοσης Απόφασης του Υπουργού Πολιτισμού που να εξειδικεύει τους όρους και τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση της άδειας που προσδιορίζεται στην παράγραφο 4, ενώ με την παράγραφο 8 προβλέπεται η έκδοση Κοινής Υπουργικής Απόφασης του Υπουργού Οικονομικών και του Υπουργού Πολιτισμού, η οποία καθορίζει το ύψος των τελών για την παραγωγή και χρήση απεικονίσεων και αντιγράφων, τη διαδικασία και τις προϋποθέσεις απαλλαγής.

Οι προβλέψεις του άρθρου 46 του Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α/18-6-2002) για τις απεικονίσεις μνημείων επιδίωξαν να συστηματοποιήσουν τις έως τότε αποσπασματικές προβλέψεις για το θέμα, και επί της ουσίας κωδικοποίησαν την επικρατούσα πρακτική σε συνάρτηση με την ανάγκη προστασίας των αρχαιοτήτων και το επιδιωκόμενο οικονομικό όφελος για το Δημόσιο. Υπό αυτή την έννοια, η αδειοδότηση και καταβολή τέλους για την παραγωγή, αναπαραγωγή και διάδοση στο κοινό απεικονίσεων μνημείων απαιτείται σε όλες τις περιπτώσεις, είτε συνδέονται με οικονομική εκμετάλλευση είτε με εκπαιδευτικούς ή άλλους σκοπούς. Ωστόσο, δεν αφορά το σύνολο των υφιστάμενων μνημείων, όπως τα προβλέπει ο Νόμος, αλλά μόνο αυτά που ανήκουν στο Δημόσιο και, στην περίπτωση που δεν είναι ακίνητα, ευρίσκονται στα Δημόσια Μουσεία. Επιπλέον, η δυνατότητα σχετικής αδειοδότησης χρήσης απεικονίσεων ατελώς είναι εφικτή αλλά προϋποθέτει την έκδοση Απόφασης του Υπουργού Πολιτισμού. Αυτό το λιτό και δομημένο πλαίσιο, θα εξειδικευτεί στη συνέχεια από τις προβλεπόμενες ΥΑ και ΚΥΑ και σε συνδυασμό με το λαβυρινθώδες της Διοίκησης θα οδηγήσει σταδιακά σε ένα μάλλον σύνθετο περιβάλλον διαχείρισης των σχετικών αιτημάτων από τους ενδιαφερόμενους.

3.2.2 Οι μεταγενέστερες τροποποιήσεις του άρθρου 46 Ν. 3028/2002

Με το Ν. 4447/2016 «Χωρικός σχεδιασμός - Βιώσιμη ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 241/Α/23-12-2016) τροποποιήθηκε για πρώτη φορά το πλαίσιο του Ν. 3028/2002 για τις απεικονίσεις, καθώς το άρθρο 46 αντικαταστάθηκε σύμφωνα με τα διατυπωθέντα στο άρθρο 27 του Ν. 4447/2016. Σε ό,τι αφορά στην παράγραφο 4

και στην αδειοδότηση για την παραγωγή και χρήση αντιγράφων και απεικονίσεων μνημείων, δεν παρατηρούνται ιδιαίτερες μεταβολές ως προς την προσέγγιση του αρχικού πλαισίου. Η αναλυτική αναφορά στους ποικίλους τρόπους και τα μέσα αποτύπωσης και παραγωγής αντιγράφων και απεικονίσεων περιορίζεται, καθώς ο προσδιορισμός «*με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο*» έχει εκ των πραγμάτων ευρεία εφαρμογή, ωστόσο, παρέμεινε η αναφορά στις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας ως ήδη κυριαρχούσες προ πενταετίας. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ότι η έννοια της απεικόνισης προσδιορίζεται εδώ ως «*φωτογραφία ή video*», στοιχείο που οριοθετεί μεν πρακτικά έναν ευρύ και, μάλλον, ασαφή νομικά όρο, παράλληλα όμως απαλείφει περιπτώσεις όπως το σχέδιο ή η ψηφιακή αναπαραγωγή. Είναι, επίσης, σημαντικό να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την τροποποίηση του 2016, η διαδικασία της έγκρισης για τις απεικονίσεις μνημείων του Δημοσίου δεν απαιτεί πλέον απαραίτητα τη γνωμοδότηση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου, όπως συνέβαινε στην αρχική πρόβλεψη. Αντιθέτως, στις παρ. 4 και 5 του άρθρου 46, όπως αντικαταστάθηκε με το Ν. 4447/2016, προβλέπεται ότι το όργανο και η διαδικασία αδειοδότησης καθώς και το ύψος των σχετικών τελών περιγράφονται σε σχετικές Αποφάσεις του Υπουργού Πολιτισμού και Οικονομικών.

Η συγκεκριμένη προσέγγιση, δεν θα επιβιώσει για μεγάλο χρονικό διάστημα αφού με το άρθρο 15 του Ν. 4598/2019 «*ίδρυση παιδικού σταθμού στο Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, ρύθμιση θεμάτων του Ταμείου Αλληλοβοήθειας Υπαλλήλων Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, κατάργηση του Οργανισμού Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης και άλλες διατάξεις*» (ΦΕΚ 36/Α/01-03-2019) θα τροποποιηθεί το άρθρο 46 του Ν. 3028/2002, όπως είχε αντικατασταθεί με το άρθρο 27 του Ν. 4447/2016, και οι δύο προσδιορισμοί της απεικόνισης, «*φωτογραφίες ή video*» θα απαλειφθούν, επαναφέροντας τον ευρύ χαρακτήρα της έννοιας της απεικόνισης³⁵.

Πολύ πρόσφατα, το τροποποιημένο άρθρο 46 του Ν. 3028/2002 θα τροποποιηθεί εκ νέου και συμπληρωθεί με το άρθ. 20 παρ. 1 του Ν. 4708/2020 «*Κέντρο Πολιτισμού*

³⁵ Βλ. σχετικά την αιτιολογική έκθεση του νόμου Ν. 4598/2019 όπου στη σελίδα 5 αναφέρεται ότι «...διαγράφονται οι όροι «φωτογραφίες, video», προκειμένου να μη θεωρηθεί εσφαλμένως ότι ο όρος απεικονίσεις περιλαμβάνει αποκλειστικώς και μόνον φωτογραφίες και βίντεο, αλλά αντιθέτως είναι εξ ορισμού ευρύς και εξελισσόμενος».

και Δημιουργίας ΑΚΡΟΠΟΛ και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ 140/Α/21-7-2020), οπότε και θα διαφοροποιηθεί αρκετά το πνεύμα του ελέγχου επί των απεικονίσεων μνημείων. Με την προσθήκη της παραγράφου 4B ορίζεται ρητά ότι απαιτείται προηγούμενη άδεια για την παραγωγή ή διάδοση στο κοινό απεικονίσεων μνημείων, όταν αυτή έχει ως σκοπό το κέρδος. Αν και η εν λόγω διατύπωση δεν διαφοροποιείται επί της ουσίας από το έως τώρα ισχύον πνεύμα του νόμου, η τροποποίηση της αρχικής έκφρασης του Ν. 3028/2002 περί άμεσου ή έμμεσου εμπορικού ή οικονομικού σκοπού φαίνεται να περιορίζει το εύρος της.

Υπό αυτή τη διάσταση, αν αναλογιστούμε την περίπτωση της χρήσης απεικονίσεων μνημείων, ως παραπληρωματικό στοιχείο της δημόσιας παρουσίας ενός επαγγελματία, ή τις πολλές περιπτώσεις που οι αρχαιότητες μπορεί να χρησιμοποιηθούν στο πλαίσιο της εταιρικής υπευθυνότητας ενός φορέα, υποστηρίζοντας εν τέλει την προώθηση της εικόνας του. Για παράδειγμα, οι ψηφιακές αναρτήσεις διασημοτήτων με ή σε προστατευόμενα μνημεία, οι οποίες εμφανίζονται στους προσωπικούς, αλλά με εκατοντάδες χιλιάδες ακολούθους, λογαριασμούς τους σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δεν φαίνεται να έχουν ως σκοπό το (άμεσο) κέρδος, δυνητικά όμως μπορούν να συμβάλλουν σε έμμεσο οικονομικό όφελος. Κατ' αναλογία, η προωθητική παρουσίαση των αρχαιολογικών μνημείων και μουσείων της χώρας, όταν αυτή παράγεται από και προβάλλεται κατά τις πτήσεις μίας αεροπορικής εταιρείας, αποτελεί έμμεση παροχή στο πλαίσιο των υπηρεσιών που προσφέρει στους πελάτες της έναντι αντιτίμου, και δυνητικά αποδίδει οικονομικό όφελος. Και στις δύο αυτές περιπτώσεις, όμως, με βάση την τροποποιημένη με το Ν. 4708/2020 διατύπωση του άρθρου 46, ο σκοπός δεν φέρεται να είναι το κέρδος οπότε η αδειοδότηση δεν απαιτείται. Αντιθέτως, οι ίδιες περιπτώσεις αν εξετάζονταν υπό το πρίσμα της αρχικής διατύπωσης του Ν. 3028/2002 και την πρόβλεψη για έμμεσο οικονομικό σκοπό πιθανότατα θα έπρεπε να ακολουθήσουν την προβλεπόμενη διαδικασία έγκρισης. Με αυτή τη συλλογιστική, η πρόβλεψη της παρ. 4B του άρθρου 46, όπως διατυπώθηκε με το Ν. 4708/2020, οδηγεί σε μία πιο στενή ερμηνεία της έννοιας του κέρδους, η οποία περιλαμβάνει τις περιπτώσεις εκμετάλλευσης των απεικονίσεων μνημείων με απευθείας οικονομικό όφελος. Η απουσία της ρητής περιγραφής περί προσπορισμού έμμεσου κέρδους, όπως είχε συμπεριληφθεί αρχικά στο Ν. 3028/2002 και δυνητικά θα μπορούσε να επαναληφθεί, υπονοεί την

κατεύθυνση του νομοθέτη προς αυτή την οριοθέτηση.

Αυτή η λιγότερο αυστηρή προσέγγιση του νομοθέτη απορρέει και από το περιεχόμενο της παραγράφου 4Α, όπως διαμορφώθηκε με το Ν. 4708/2020, που αφορά στη διαδικασία της παραγωγής απεικονίσεων. Στην περίπτωση α' της παρ. 4Α ορίζεται ότι για αυτές απαιτείται προηγούμενη άδεια, όταν η επίσκεψη και καταγραφή οφείλει να πραγματοποιείται υπό συγκεκριμένες παραμέτρους που συνδέονται με την κατάσταση διατήρησης, φύλαξης ή έκθεσής του μνημείου. Κατ' αναλογία, στην περίπτωση β' της ίδιας παραγράφου προβλέπεται ότι η αδειοδότηση είναι υποχρεωτική όταν η αποτύπωση του μνημείου πραγματοποιείται με τη χρήση ογκώδους εξοπλισμού (υποπερ. βα'), μέσω της χρήσης εφαρμογών σάρωσης για την παραγωγή τρισδιάστατου μοντέλου (υποπερ. ββ') ή όταν η καταγραφή μπορεί να επηρεάσει τους όρους ασφαλείας, επίσκεψης και ωραρίου πρόσβασης του μνημείου (υποπερ. βγ').

Η συγκεκριμενοποίηση του πλαισίου αδειοδότησης στην περίπτωση της παραγωγής απεικονίσεων διακρίνεται από μία ενεργή κατεύθυνση οριοθέτησης του πρότερα αυστηρότατου ελέγχου της Διοίκησης. Συγκεκριμένα, αν και όλες οι παραγωγές απεικονίσεων, και οι συνακόλουθες δημόσιες χρήσεις τους, που έχουν ως σκοπό το κέρδος, οφείλουν να εγκρίνονται από τις αρμόδιες Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ (παρ. 4Β άρθ. 46 σύμφωνα με την τροποποίηση του Ν. 4708/2020), παράλληλα ορίζεται ότι έγκριση για την αποτύπωση μνημείων απαιτείται επιπλέον μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις ευπαθών χώρων ή αντικειμένων ή όταν γίνεται χρήση ειδικών σαρωτών (παρ. 4Α). Κατ' αυτόν τον τρόπο, οι ενδιαφερόμενοι θα μπορούσαν να αποφύγουν τη διαδικασία και τα τέλη μίας πρώτης έγκρισης για την παραγωγή απεικονίσεων που δεν εντάσσονται στις αναφερόμενες κατηγορίες της παρ. 4Α, ισχυριζόμενοι την ερασιτεχνική διάσταση της αρχικής αποτύπωσης, και στη συνέχεια, εφόσον κάνουν χρήση αυτών με σκοπό το κέρδος να αδειοδοτηθούν αρμοδίως.

Σε οποιαδήποτε περίπτωση, όπως προκύπτει εναργώς από την αιτιολογική έκθεση του Ν. 4728/2020, ο νομοθέτης στέκεται σαφώς υπέρ του ενδιαφερόμενου πολίτη, ο οποίος δύναται να συμβάλλει εμμέσως στην προστασία των μνημείων³⁶ δια της διάχυσής τους στο ευρύτερο κοινό. Αναφέρεται συγκεκριμένα ότι «...καθίσταται

³⁶Η ίδια συλλογιστική θα διατυπωθεί με το άρθρ. 3 παρ. 1 στ. στ' και ζ' του Ν. 4858/2021.

αναγκαία η ρύθμιση της πληροφορίας και της επικοινωνίας στον χώρο της πολιτιστικής κληρονομιάς, κατά τρόπο που να εξασφαλίζει την προστασία των μνημείων, όχι φοβικά αλλά μέσα από σύγχρονες μεθόδους, με τη συμβολή της ίδιας της κοινωνίας» (σελ. 12). Στην δε ανάλυση της παρ. 4Α προσδιορίζεται ότι «Η ρύθμιση στοχεύει προς την εξωστρέφεια που πρέπει να διατρέχει την προστασία του πολιτιστικού αποθέματος της χώρας, ως διαχρονικού παράγοντα εμπλουτισμού της κοινωνικής ζωής και απαλλάσσει την υπηρεσία και τα γνωμοδοτικά συμβούλια από πληθώρα περιττών αιτημάτων» (σελ. 12).

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η τροποποίηση και συμπλήρωση του άρθρου 46 του Ν. 3028/2002 σύμφωνα με το άρθρο 20 του Ν. 4708/2020 δεν συνδέεται μόνον με το ευνόητο σκεπτικό της ευρείας διανοητικής πρόσβασης στο πολιτιστικό απόθεμα της χώρας και της διάχυσης του τελευταίου μέσω των απεικονίσεων του, αλλά απορρέει και από διαχειριστικές ανάγκες διεκπεραίωσης της, ως φαίνεται, πληθώρας των σχετικών αιτημάτων, τα οποία, για πρώτη φορά, προσδιορίζονται κατά περίπτωση ως μη χρήζοντα του ελέγχου του Δημοσίου, υπό τη διάσταση του γραφειοκρατικού φόρτου που συνεπάγονται, και εφόσον βεβαίως διασφαλίζεται η προστασία της υλικότητας των μνημείων.

Στην παράγραφο 4Δ του άρθρου 46, σύμφωνα με την τροποποίηση του Ν. 4708/2020, διασαφηνίζονται κάποια ακόμη σημαντικά σημεία, που συμβάλλουν στην οριοθέτηση του εύρους ελέγχου παραγωγής και χρήσης απεικονίσεων μνημείων. Στην περίπτωση α', προσδιορίζεται το περιεχόμενο του όρου «μνημείο», το οποίο δεν διαφοροποιείται από τα ήδη διατυπωμένα στην αρχική εκδοχή του νόμου, ειδικά σε σχέση με τα ακίνητα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους και τους ιστορικούς τόπους. Ορίζεται, ωστόσο, ότι τα κινητά μνημεία θα πρέπει, εκτός του ευνοήτως να ανήκουν στο Ελληνικό Δημόσιο, να ευρίσκονται και σε μουσεία ή συλλογές του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού. Η αρχική αναφορά του νόμου ήταν «μουσεία ή συλλογές του Δημοσίου», ένα δυνητικά πολύ ευρύτερο σύνολο φορέων. Αντιθέτως, οι μουσειακοί οργανισμοί υπό το ΥΠΠΟΑ είναι σημαντικά λιγότεροι, ειδικά αφού όπως αναφέρει με σαφήνεια η αιτιολογική έκθεση, η πρόβλεψη δεν αφορά σε μνημεία που ευρίσκονται στην κατοχή «...μουσείων με τη μορφή νομικών προσώπων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, για τα οποία ισχύουν οι ειδικότερες σχετικές διατάξεις» (σελ. 13). Πέραν των εν λόγω μουσείων, σε έλεγχο υπόκεινται και

απεικονίσεις μνημείων που ευρίσκονται υπό τη νόμιμη κατοχή ιδιωτών, σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 23 του Ν. 3028/2002. Πρόκειται για μία παράμετρο που δεν είχε συμπεριληφθεί, προφανώς εκ παραδρομής, στην αρχική διατύπωση του νόμου αλλά ήταν απαραίτητο να ενταχθεί στις σχετικές προβλέψεις, καθώς έως την τροποποίηση του Ν. 4807/2021 έλειπε το πλαίσιο και η διαδικασία για μνημεία που ευρίσκονται υπό την κυριότητα του Δημοσίου και στα οποία μόνον η δυνατότητα κατοχής τους έχει παραχωρηθεί στον ιδιώτη.

3.2.3 Το άρθρο 46 στον Ν. 4858/2021

Πολύ πρόσφατα, το Νοέμβριο του 2021, δημοσιεύτηκε ο Ν. 4858/2021 «Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΦΕΚ 220/Α/19-11-2021) που επιδίωξε να συστηματοποιήσει τις διατάξεις του Ν. 3028/2002, όπως έχουν κατά περίπτωση τροποποιηθεί τα τελευταία 20 χρόνια, και των λοιπών διατάξεων και νομοθετημάτων στο πεδίο του δικαίου πολιτιστικής κληρονομιάς, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τη νομολογία του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και συμπεριλαμβάνοντας τις προβλεπόμενες στα παραπάνω κανονιστικές διοικητικές πράξεις³⁷. Ο Νόμος αποτελεί πλέον το κύριο νομικό κείμενο επί του οποίου θεμελιώνεται η προστασία του πολιτιστικού κεφαλαίου της χώρας, των απεικονίσεων μνημείων συμπεριλαμβανομένων. Υπό τη πρίσμα της κωδικοποίησης, ο 4858/2021 δεν τροποποίησε το διαμορφωμένο πλαίσιο επί των απεικονίσεων, όπως αυτό είχε διατυπωθεί με την τελευταία τροποποίηση του άρθρου 46 του Ν. 3028/2002 με το Ν. 4708/2020, που αναπτύξαμε μόλις παραπάνω. Με την ψήφιση του Ν. 3028/2002 στις αρχές του αιώνα, τέθηκε το πλαίσιο για τη παραγωγή και χρήση των απεικονίσεων μνημείων. Τα κύρια χαρακτηριστικά του εδραιώθηκαν στην ανάγκη ελέγχου του συνόλου των αιτημάτων που αφορούσαν σε απεικονίσεις, μολονότι υπογραμμίστηκε η σημασία των περιπτώσεων που συνδέονταν με την εκμετάλλευσή τους για την απόδοση κέρδους, με την ευρεία έννοια, για τον ενδιαφερόμενο. Επιπλέον, προβλέφθηκε η αδειοδότηση μετά από εξέταση όλων των αιτημάτων από το ΚΑΣ, με τη συνακόλουθη έκδοση Αποφάσεων Υπουργού, διαμορφώνοντας τη βάση μίας ιδιαίτερα αργής διοικητικής διαδικασίας.

³⁷Βλ. σχετικά τις σελ. 75-76 της αιτιολογικής έκθεσης του Ν. 4858/2021.

Με την αντικατάσταση του άρθρου 46 με το Ν.4447/2016, η τιθέμενη προϋπόθεση της παραπομπής των αιτημάτων στο ΚΑΣ απαλείφθηκε, εναποθέτοντας στις κατ' εξουσιοδότηση ΥΑ που θα ακολουθούσαν την περιγραφή της διαδικασίας και των ειδικών όρων και προϋποθέσεων της αδειοδότησης, ενώ παρέμεινε η αξίωση ελέγχου του συνόλου των ενεργειών για παραγωγή και χρήση απεικονίσεων. Ο Ν. 4708/2020, όπως τροποποίησε και συμπλήρωσε το άρθρο 46 του Ν. 3028/2002, υπήρξε περισσότερο ανανεωτικός. Προέβλεψε την απαίτηση ελέγχου των απεικονίσεων μνημείων μόνο στις περιπτώσεις που αυτές παράγονται και χρησιμοποιούνται με σκοπό το κέρδος, χωρίς να αναφέρει ρητά την έμμεση διάσταση αυτού, καθώς και για εκείνα τα μνημεία που παρουσιάζουν ευαισθησία στην πρόσβαση και διατήρησή τους ή η διαδικασία παραγωγής της απεικόνισης χαρακτηρίζεται από χρήση σύνθετου εξοπλισμού ή μέσω μεθόδων σάρωσης. Η οριοθέτηση του εύρους ελέγχου των απεικονίσεων μνημείων, όπως διατυπώθηκε με την εν λόγω τροποποίηση, συμπεριλήφθηκε στο Ν. 4858/2021, και πάλι ως άρθρο 46, και διαμορφώνει στην παρούσα φάση το γενικό πλαίσιο υπό το οποίο αντιμετωπίζεται η παραγωγή και χρήση απεικονίσεων μνημείων.

3.2.4 Οι κατ' εξουσιοδότηση του Ν. 3028/2002 εκτελεστικές Υπουργικές Αποφάσεις

Όπως είδαμε, ήδη στην αρχική εκδοχή του άρθρου 46 του Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α/18-6-2002) διατυπώθηκε η πρόβλεψη για την έκδοση εκτελεστικών ΥΑ και ΚΥΑ εκδιδόμενων από το ΥΠΠΟΑ, και το Υπουργείο Οικονομικών στην περίπτωση των ΚΥΑ, που εξειδίκευαν το καθεστώς ελέγχου και αδειοδότησης της παραγωγής και χρήσης απεικονίσεων μνημείων και όριζαν τα απαραίτητα τέλη. Στην πορεία του χρόνου και ως συνέπεια των τροποποιήσεων και συμπληρώσεων του άρθρου 46, προέκυψε η αναγκαιότητα της έκδοσης Αποφάσεων που θα παρακολουθούσαν τις κατά περίπτωση τροποποιημένες διατυπώσεις. Υπό αυτή την έννοια στο παρόν υποκεφάλαιο θα αναπτυχθεί το περιεχόμενο και τα κύρια σημεία αυτών των Αποφάσεων, καθώς αποτέλεσαν κατά την περίοδο εφαρμογής τους κύριο εργαλείο κατά την εφαρμογή του ελέγχου της Διοίκησης.

Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199/12-9-2005 ΚΥΑ

Σύμφωνα με τα οριζόμενα στις παραγράφους 7 και 8 του άρθρου 46 της αρχικής εκδοχής του Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α/18-6-2002), και μετά την παρέλευση τριών ετών, εκδόθηκε η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199/12-9-2005 ΚΥΑ «Καθορισμός τελών: α) φωτογράφησης-κινηματογράφησης-βιντεοσκόπησης σε Μουσεία, Μνημεία και Αρχαιολογικούς Χώρους, β) δημοσίευσης φωτογραφιών αρχαιολογικού περιεχομένου για εμπορική εκμετάλλευση γ) ηλεκτρονικών εκδόσεων, δ) χρήσης εικόνων στο Διαδίκτυο και ε) εκδηλώσεων σε αρχαία θέατρα και άλλους αρχαιολογικούς χώρους. στ) Διαδικασία καταβολής τελών για εκμαγεία, αντίγραφα και απεικονίσεις ακινήτων και κινητών μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο. ζ) Διαδικασία καταβολής τελών για χρήση ακινήτων και κινητών μνημείων σε λογότυπο» (ΦΕΚ 1491/Β/27-10-2005), η οποία συγκεκριμενοποίησε τις διαδικασίες για την έκδοση των απαραίτητων αδειών παραγωγής και χρήσης απεικονίσεων μνημείων ενώ παράλληλα προσδιόρισε τα απαραίτητα τέλη.

Στη συγκεκριμένη Απόφαση προσδιορίζονται για πρώτη φορά τρεις σημαντικοί παράμετροι. Αφενός γίνεται λόγος στο copyright (sic), το οποίο «...επί των απεικονιζόμενων αρχαίων ανήκει στο Ελληνικό Υπουργείο Πολιτισμού (ν.3028/2002)» (σημείο 3.4). Αφετέρου δηλώνεται ότι «...το Ελληνικό Δημόσιο (ΥΠ.ΠΟ.) αποτελεί τον αποκλειστικό δικαιούχο των πνευματικών δικαιωμάτων επί του περιεχομένου αυτών των εικόνων [αρχαιολογικού περιεχομένου]» (σημείο 3). Τέλος, γίνεται αναφορά και σε άλλους, πιθανούς κατόχους πνευματικών δικαιωμάτων των απεικονίσεων αρχαίων μνημείων³⁸, λ.χ. φωτογράφους, από τους οποίους οι αιτούντες θα πρέπει επίσης να εξασφαλίζουν την απαραίτητη άδεια ή να προχωρούν στην απαραίτητη εκκαθάριση (σημείο 3).

Οι εν λόγω διατυπώσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία καθώς κάνουν χρήση της έννοιας του copyright, που συνδέεται απευθείας με το πλαίσιο της προστασίας των πνευματικών δημιουργών και δημιουργημάτων, επενδύοντας ερμηνευτικά την πρόβλεψη του 3028/2002 για την ανάγκη αδειοδότησης της χρήσης απεικονίσεων και αντιγράφων μνημείων με ιδιότητες και χαρακτηριστικά που πηγάζουν από τις

³⁸Βλ. υποκεφάλαιο 2.2 στην παρούσα εργασία.

προβλέψεις προστασίας της πρόσφατης και εξατομικευμένης πνευματικής παραγωγής επί της απεικόνισης. Παράλληλα, αναπτύσσεται η προσέγγιση ότι σε περιπτώσεις εικόνων που αναπαράγουν μνημεία αρχαιολογικού χαρακτήρα, το Ελληνικό Δημόσιο διατηρεί δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ως προς το περιεχόμενο αυτών των απεικονίσεων, χωρίς να αναιρείται ή περιορίζεται το ευνόητο δικαίωμα του δημιουργού που αποτυπώνει και επεξεργάζεται, με την απαραίτητη πρωτοτυπία, τη σχετική εικόνα και η οποία, εφόσον πληρούνται οι προϋποθέσεις, προστατεύεται από το νομικό πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας.

Δύο ακόμη παράμετροι που έθεσε η ΚΥΑ του 2005 χαρακτηρίζονται επίσης άξιες υπογράμμισης για το πλαίσιο που διαμόρφωσαν σε ό,τι αφορά στην έγκριση των απεικονίσεων μνημείων. Στην κατακλείδα του υποκεφάλαιου 1.2 αλλά και στο σημείο 2.2.6.α ορίζεται ότι τα κείμενα που εκφωνούνται στις κινηματογραφικές παραγωγές, όπως και αντίστοιχα το παρουσιαζόμενο περιεχόμενο των κάθε είδους ηλεκτρονικών τίτλων, θα πρέπει να ελέγχονται από τις αρμόδιες Υπηρεσίες του ΥΠΠΟ. Η συγκεκριμένη πρόβλεψη αποτέλεσε μία μάλλον υπερβολική αναφορά καθώς το χαρακτηριστικό που θα μπορούσε να εξετάζεται είναι απλώς η ανάπτυξη του σεναρίου με τρόπο και αντικείμενο που δεν θα προσβάλλει τις αρχαιότητες. Αντιθέτως, ο τρόπος που διατυπώθηκε έδωσε τη δυνατότητα για παρεμβάσεις, ακόμη και «επιστημονικής» εγκυρότητας, οι οποίες σε οποιαδήποτε περίπτωση δεν συνάδουν με τις έννοιες της ελευθερίας της έκφρασης και της καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΤ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/126463/28-12-2011 ΚΥΑ

Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΤ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/126463/28-12-2011 «*Τέλη φωτογράφισης-κινηματογράφησης και χρήσης οπτικοακουστικών έργων και απεικονίσεων αρχαιολογικών χώρων, ιστορικών τόπων, μνημείων, μουσειακών εκθέσεων και συλλογών. Τέλη πραγματοποίησης εκδηλώσεων σε αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους και ακίνητα μνημεία*» (ΦΕΚ 3046/Β/30-12-2011) ΚΥΑ³⁹, κωδικοποίησε τις γνωστές κατηγορίες αιτημάτων και αναδιαμόρφωσε το ύψος

³⁹Η εν λόγω ΚΥΑ τροποποιήθηκε σημειακά με την με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΤ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/12569/7-2-2012 (ΦΕΚ 648/Β/7-3-2012) Απόφαση, χωρίς ωστόσο να διαφοροποιούνται ουσιαστικά οι βασικές αρχές της.

του αναλογούντος τέλους ανά περίπτωση. Άλλωστε, όπως αναφέρεται στο άρθρο 13 αυτής, η ΚΥΑ του 2005 «...καταργείται, με εξαίρεση τις διατάξεις της οι οποίες αφορούν τα της προβλεπόμενης στην παράγραφο 4 του άρθρου 46 του Ν. 3028/2002 αδείας», διατηρώντας τις προβλέψεις της τελευταίας σε ό,τι αφορούσε τις διαδικασίες και προϋποθέσεις της έγκρισης.

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι, ωστόσο, η πρόβλεψη της παραγράφου 1 του άρθρου 10 της ΚΥΑ του 2011, που αφορά στις περιπτώσεις απαλλαγής από την καταβολή τελών χρήσης απεικονίσεων και οπτικοακουστικών έργων. Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι σε περίπτωση που η χρήση της απεικόνισης εμπίπτει στο πεδίο των περιορισμών της πνευματικής ιδιοκτησίας σύμφωνα με το Ν. 2121/1993, τότε η καταβολή τέλους υπέρ του Δημοσίου δεν απαιτείται⁴⁰. Από τη στιγμή που η ατομική δημιουργία είναι ελεύθερη προς χρήση σε συγκεκριμένες δράσεις, κυρίως εκπαιδευτικού, ενημερωτικού ή πολιτιστικού χαρακτήρα, θεωρείται ότι το ανάλογο πρέπει να συμβαίνει και με τις εικόνες αρχαιολογικού περιεχομένου. Δεν είναι μόνον ένα ακόμη στοιχείο που καταδεικνύει ότι η ουσία και οι λεπτομέρειες του Ν. 2121/1993 δεν ήταν άγνωστες στις δομές της Διοίκησης του ΥΠΠΟΑ, αλλά κυρίως μία ένδειξη της ισχυρής πρόθεσης σύνδεσης του πλέγματος ελέγχου των απεικονίσεων μνημείων με τις προβλέψεις του πλαισίου για την πνευματική ιδιοκτησία.

Η παραπάνω διαπίστωση γίνεται σαφής με το με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΕΥΠΑΠΚΣΔ/ΜΔΠΠΛΔ/305823/597/118/23-10-2015 έγγραφο οδηγιών της Μονάδας Διαχείρισης και Προστασίας Πνευματικών και Λοιπών Δικαιωμάτων του ΥΠΠΟΑ, το οποίο συντάχθηκε σε συνεργασία με τον Οργανισμό Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΟΠΙ), και επιδιώκει να κωδικοποιήσει τις απαραίτητες διοικητικές ενέργειες που πηγάζουν από τους δύο βασικούς νόμους, τον 2121/1993 και τον 3028/2002, όπως αυτοί διαπλέκονται και κατά περίπτωση αφορούν στο θέμα των απεικονίσεων που εξετάζουμε εδώ. Παρ' όλο που η ουσία του εγγράφου δεν διαφοροποιείται αναφορικά με την αναγκαιότητα των απαραίτητων εγκρίσεων από

⁴⁰Η ΚΥΑ αναφέρει εκ παραδρομής ότι οι περιορισμοί του δικαιώματος της πνευματικής ιδιοκτησίας προσδιορίζονται στο τρίτο κεφάλαιο του ν. 2121/1993. Στην πραγματικότητα οι εν λόγω περιορισμοί αναπτύσσονται στο τέταρτο κεφάλαιο του νόμου. Αν και αμελητέο, το εν λόγω τυπογραφικό λάθος μάλλον οδήγησε στην περιορισμένη εφαρμογή της εν λόγω πρόβλεψης, ιδιαίτερα αφού οι περιορισμοί της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν έχουν πάντοτε συνάφεια με τις συνήθεις χρήσεις των απεικονίσεων μνημείων.

το ΥΠΠΟΑ για τη χρήση απεικονίσεων μνημείων, η μνεία επί της εκκαθάρισης των δικαιωμάτων άλλων δημιουργών επ' αυτών διατυπώνεται με σαφήνεια και η συμπερίληψή τους αξιώνεται από τις αρμόδιες Υπηρεσίες.

Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ42/1020/62/10-04-2012 ΥΑ

Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ42/1020/62/10-04-2012 ΥΑ «Έγκριση όρων και διαδικασιών για την πραγματοποίηση κινηματογραφικών λήψεων σε μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους και σε μουσεία, σύμφωνα με το συνημμένο κατάλογο» (ΦΕΚ 1138/Β/10-04-2012), επικεντρώθηκε και περιέγραψε με λεπτομέρεια την υιοθετούμενη διοικητική διαδικασία και τα απαραίτητα δικαιολογητικά ανά τύπο και κατηγορία κινηματογραφικής παραγωγής, σε συγκεκριμένους αρχαιολογικούς χώρους, μνημεία και μουσεία, που συνήθως προσελκύουν το ενδιαφέρον των κινηματογραφιστών. Κατά τα λοιπά, δηλ. τα θέματα της χρήσης και των τελών, εξακολούθησαν να ισχύουν για τα κινηματογραφικά έργα τα προβλεπόμενα στις ΚΥΑ του 2005 και 2011 αντίστοιχα.

Η ανάπτυξη της ΥΑ του 2012 διακρίνεται από το λεπτομερειακό της πνεύμα, που ήδη είχε διαπιστωθεί στην ΚΥΑ του 2005, και με το πλήθος των προβλέψεών της φέρει έναν έντονα προστατευτικό χαρακτήρα για τις αρχαιότητες. Μία ανάγκη, που δεν είναι διόλου ασύμβατη με την πραγματικότητα, τη δυναμική και το πολυπληθές μίας κινηματογραφικής παραγωγής. Άξια λόγου είναι η απαίτηση υποβολής του σεναρίου του υπό υλοποίηση οπτικοακουστικού έργου, προφανώς για να διαφυλαχθεί η παρουσίαση των πολιτιστικών αγαθών σε ένα «αποδεκτό» ή μη προσβλητικό αφήγημα, η οποία στην περίπτωση των ντοκιμαντέρ και δημοσιογραφικών τηλεοπτικών εκπομπών προσδιορίζεται ως, μία μάλλον παρεμβατική, ανάγκη «να εξεταστεί η ιστορική του [σεναρίου] ακρίβεια σε σχέση με το μνημείο και τα γεγονότα που περιγράφονται» (κεφάλαιο Β1 εδάφιο 2).

Η ΥΑ του 2012 διατήρησε, επίσης, τις προβλέψεις για τον ουσιαστικό έλεγχο του περιεχομένου των κινηματογραφικών παραγωγών αναπαράγοντας τον όρο της ΚΥΑ του 2005 για υποβολή του σεναρίου της ταινίας προς έγκριση (κεφάλαιο Β1) «προκειμένου να εξεταστεί η ιστορική του [σεναρίου] ακρίβεια σε σχέση με το μνημείο και τα γεγονότα που περιγράφονται», εμμένοντας σε μία πρακτική οριοθέτησης της έκφρασης των δημιουργών.

Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 ΥΑ

Η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 ΥΑ με τίτλο «Όροι, προϋποθέσεις, διαδικασίες και καθορισμός των οργάνων χορήγησης άδειας παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης στο κοινό, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο, αντιγράφων και απεικονίσεων μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο» (ΦΕΚ 2812/Α/4-7-2019), εκδοθείσα κατ' εκτέλεση της τροποποιημένης με το Ν. 4447/2016 παρ. 5 άρθ. 46 του Ν. 3028/2002, περιέγραψε τη διαδικασία και τους όρους για την εξέταση αιτημάτων παραγωγής και χρήσης απεικονίσεων, καταργώντας παράλληλα με το άρθρο 10 τις έως τότε ισχύουσες ΚΥΑ του 2005 και 2012. Καθώς η Απόφαση δεν συνοδεύτηκε από σχετική πρόβλεψη για τον καθορισμό των απαραίτητων τελών, η σχετική ΚΥΑ του 2011 δεν καταργήθηκε, εξακολούθησε να ισχύει και παραμένει ενεργή έως σήμερα.

Στο άρθρο 1, που αναφέρεται στο πεδίο εφαρμογής της ΥΑ του 2019, παρατηρούμε ότι το εύρος της εν λόγω περιγραφής, παρόλο που εξειδικεύεται σημειακά, επιδιώκεται σαφώς να παραμείνει ιδιαίτερα εκτενές, συμπεριλαμβάνοντας επί της ουσίας κάθε πιθανή μορφή απεικόνισης, ακόμη και αναπαραστάσης, είτε στατικής είτε με σύνθετο, οπτικοακουστικό χαρακτήρα. Ειδικότερα, στην περ. β' της παρ. 1 αναφέρεται ότι στο πεδίο ελέγχου και αδειοδότησης από το ΥΠΠΟΑ εμπίπτουν και οι παραγόμενες εικόνες, αναπαραστάσεις και συνθέσεις που έχουν δημιουργηθεί από την επεξεργασία, μέσω οποιουδήποτε φορέα, υλικού, άυλου και ψηφιακού, του πρωτότυπου υλικού φωτογράφισης ή κινηματογράφησης της περ. α' της παρ. 1, προκειμένου εν τέλει το επιθυμητό προϊόν να διατεθεί στο κοινό. Επιπλέον, στην παρ. 2 του άρθρου 1 γίνεται αναφορά και στις ψηφιακές σαρώσεις μνημείων, που αποτέλεσαν και αποτελούν μία νέα κατηγορία αποτύπωσης κατά τα τελευταία χρόνια, οι οποίες επίσης πρέπει να τυγχάνουν σχετικής αδειοδότησης ακόμη και όταν το παραγόμενο αποτέλεσμα αναπαράγει μόνον τη βασική μορφή του αρχαίο έργου ή αρχιτεκτονήματος. Είναι σαφές, από τον τρόπο που διατυπώνεται το πεδίο εφαρμογής της ΥΑ, ότι πρόθεση είναι να παραμείνουν υπό τον έλεγχο και την αδειοδότηση του ΥΠΠΟ κάθε τύπου εκφάνσεις και χρήσεις των απεικονίσεων μνημείων.

Αυτή η μάλλον μαξιμαλιστική διατύπωση, συνδέθηκε θορυβωδώς, και όχι χωρίς πολιτική φόρτιση, με υπόθεση εμπορικής χρήσης ελεύθερης σχεδιαστικής απόδοσης του Παρθενώνα⁴¹, προκαλώντας εν τέλει τη γνωμοδότηση 227/2019 του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και μετά την αποδοχή αυτής από το ΥΠΠΟΑ, τη μερική ανάκληση της ΥΑ του 2019⁴², επιφέρουσα απάλειψη κάθε αναφοράς στην έννοια της «αναπαράστασης» μνημείων. Είναι αλήθεια ότι το ήδη υφιστάμενο πλαίσιο προστασίας, όπως είχε διαμορφωθεί υπό τη γενικευμένη διατύπωση του Ν. 3028/2002, εξυπηρετούσε αρκούντως την ευρύτητα των πιθανών περιπτώσεων χρήσης απεικονίσεων μνημείων, ακόμη και εκείνων που εντάσσονταν ή πρόκειται να ενταχθούν σε νέες ψηφιακές εφαρμογές, και συνεπώς η χρήση καινοφανών, εν πολλοίς, απροσδιόριστων νομικά διατυπώσεων, είναι ευνόητο ότι θα προκαλούσε αναπόφευκτα σύγχυση ή ακόμη και περιορισμό της ελευθερίας της, μεταξύ άλλων καλλιτεχνικής, έκφρασης.

Περαιτέρω, η ΥΑ του 2019 υπήρξε περισσότερο επιφυλακτική σε ό,τι αφορούσε στον έλεγχο της καλλιτεχνικής δημιουργίας, τουλάχιστον σε σχέση με τα οπτικοακουστικά έργα, ορίζοντας την ανάγκη υποβολής μόνον του σκεπτικού ή της συνοπτικής υπόθεσης αυτών, χωρίς να απαιτείται πλέον η εξέταση του αναλυτικού σεναρίου (άρθρο 5 παρ. 2 εδάφιο γ'). Σχετικά με τα δικαιώματα επί των απεικονίσεων, η Απόφαση αναφέρει ότι έργα που περιλαμβάνουν τέτοιες αποτυπώσεις θα πρέπει να συνοδεύονται από τη γνωστοποίηση ότι «τα δικαιώματα επί των απεικονιζόμενων μνημείων ανήκουν στο Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού (Ν. 3028/2002)» (άρθρο 2 παρ. V), οριοθετώντας με κάποιο τρόπο τις σχετικές διατυπώσεις της ΚΥΑ

⁴¹Για την υπόθεση της σχετικής διαφημιστικής καμπάνιας της Coca-Cola και των αντιδράσεων των εταιρειών Βίκος, ΕΨΑ και Λουξ, βλ. ενδεικτικά <https://www.protothema.gr/economy/article/925691/dikaiosi-gia-ti-loux-30-meres-dioria-na-katevei-i-kabania-tis-coca-cola/> καθώς και τις Αποφάσεις με αρ. Α5495 και Β914 του Συμβουλίου Ελέγχου Επικοινωνίας. Για την εξώδικο διαμαρτυρία των παραπάνω εταιρειών προς το ΥΠΠΟ, βλ. https://www.ethnos.gr/oikonomia/64241_bikos-epsa-loyx-exodiko-sto-yp-politismoy-gia-diafimisi-tis-coca-cola-me-ton καθώς και τα δελτία τύπου της 1, 3 και 4 Οκτωβρίου 2019 του Υπουργείου, όπου γίνονται αναφορές και στις αντιδράσεις της πρώην ηγεσίας του ΥΠΠΟ.

⁴²Με τη με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/8128/5924/141/76/9-1-2020 ΥΑ «Μερική ανάκληση της αριθμ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 ΥΑ “Όροι, προϋποθέσεις, διαδικασία και καθορισμός των οργάνων χορήγησης άδειας παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης στο κοινό, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο, αντιγράφων και απεικονίσεων μνημείων που ανήκουν στο δημόσιο” (Β 2812) της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, κατά το μέρος που αναφέρεται σε “αναπαραστάσεις μνημείων” κατόπιν της αριθμ. 227/2019 γνωμοδότησης του ΝΣΚ» (ΦΕΚ 221/Β/3-2-2021).

του 2005 και διασαφηνίζοντας ότι τα δικαιώματα που αξιώνονται αφορούν μόνο στα απεικονιζόμενα μνημεία καθώς και ότι δεν πρόκειται για πνευματικά δικαιώματα.

Επιπλέον, στην παράγραφο Ι του άρθρου 3 σημειώνεται κάτι ιδιαίτερα σημαντικό, για πρώτη φορά σε κανονιστική πράξη. Ο ενδιαφερόμενος που αιτείται τη χρήση απεικονίσεων μνημείων οφείλει να προχωρά στην απαραίτητη εκκαθάριση των δικαιωμάτων των δημιουργών που εμπλέκονται στην παραγωγή, επεξεργασία και συμπερίληψη τους σε σύνθετα έργα. Προκύπτει με αυτή την αναφορά η αναγνώριση των εκ του νόμου δικαιωμάτων που διατηρούν οι κατά περίπτωση καλλιτέχνες και δημιουργοί ακόμη και αν στα εν λόγω έργα συμπεριλαμβάνονται απεικονίσεις μνημείων, επί των οποίων και μόνον διατηρεί δικαιώματα το ΥΠΠΟΑ, προφανώς δε όχι συνδεόμενα με τη διάσταση και το περιεχόμενο προστασίας της πνευματικής δημιουργίας.

Μετά την τροποποίηση και τη συμπλήρωση του άρθρου 46 του Ν. 3028/2002 με το Ν. 4728/2020 αλλά κυρίως την Κωδικοποίηση του Ν. 4858/2021 που ισχύει σήμερα, και ο οποίος ορίζει την έκδοση σχετικών ΥΑ για την περιγραφή των διαδικασιών, όρων και τελών για την αδειοδότηση της παραγωγής και χρήσης απεικονίσεων, δεν έχει προχωρήσει η έκδοση των κανονιστικών κειμένων που να ικανοποιεί αυτή την πρόβλεψη. Η ΥΑ του 2019 σε συνδυασμό με την ΚΥΑ του 2011, που αφορά στο ύψος των τελών, εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται για τη διεκπεραίωση των αιτημάτων των πολιτών, ωστόσο, είναι ισχυρή ανάγκη για την άμεση έκδοση των Αποφάσεων που παρακολουθώντας το τιθέμενο πλαίσιο σύμφωνα με τον Ν. 4858/2021, θα περιγράψουν και διαμορφώσουν αποτελεσματικά τις διαδικασίες για τις απεικονίσεις μνημείων.

3.3 Η διοικητική διαδικασία για τις απεικονίσεις μνημείων σύμφωνα με τις κατ' εξουσιοδότηση του Ν. 3028/2002 Υπουργικές Αποφάσεις

Είδαμε στο αμέσως προηγούμενο υποκεφάλαιο το περιεχόμενο των έως τώρα ΥΑ κατ' εξουσιοδότηση του Ν. 3028/2002, εν αναμονή των νέων ΥΑ που θα ορίσουν τη νέα ακολουθητέα διαδικασία σύμφωνα με την πρόσφατη Κωδικοποίηση του Ν. 4858/2021, αφού τόσο η ΥΑ του 2011, που αφορά στα τέλη, αλλά και η ΥΑ του 2019, που περιγράφει την υιοθετούμενη διαδικασία, σχετίζονται με παλαιότερες διατυπώσεις του Ν. 3028/2002, πριν μάλιστα την τελευταία, σημαντική τροποποίηση του με το Ν. 4708/2020. Όπως και να έχει, οι προαναφερθείσες Αποφάσεις καθόρισαν, σε διαδοχικές χρονικές περιόδους, την υιοθετούμενη διαδικασία ελέγχου και έγκρισης ή μη των αιτημάτων των πολιτών για θέματα απεικονίσεων μνημείων. Στο παρόν υποκεφάλαιο, θα αναπτυχθεί η υιοθετούμενη διοικητική διαδικασία, όπως ίσχυσε και αναδιαμορφώθηκε στην πορεία του χρόνου, παρακολουθώντας τις προβλέψεις των εν λόγω κανονιστικών κειμένων.

3.3.1 Η διοικητική διαδικασία σύμφωνα με την ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199/12-9-2005 ΚΥΑ

Η πρώτη σχετική Απόφαση, η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199/12-9-2005 ΚΥΑ (ΦΕΚ 1491/Β/27-10-2005) εκδόθηκε τον Σεπτέμβριο του 2005, ήδη τρία χρόνια μετά τη δημοσίευση του Ν. 3028/2002, και καθόρισε το ύψος των απαραίτητων τελών για την παραγωγή και χρήση απεικονίσεων μνημείων ενώ παράλληλα περιέγραψε τις απαραίτητες τεχνικές λεπτομέρειες αυτών αλλά και την προβλεπόμενη διαδικασία. Ο γενικός άξονας της ΚΥΑ του 2005 βασίστηκε στον χειρισμό των αιτημάτων σε διττή ανάπτυξη και χρόνο, ορίζοντας μία πρώτη φάση που αφορά στην παραγωγή των απεικονίσεων και σε δεύτερο επίπεδο στην έγκριση χρήσης και διάχυσή τους στο κοινό.

Για τη διαδικασία της φωτογράφισης και κινηματογράφησης η οριζόμενη διαδικασία υπήρξε σχετικά απλή (υποκεφάλαιο 1.1 και 1.2). Ο ενδιαφερόμενος όφειλε να καταθέσει αίτημα στην αρμόδια Υπηρεσία του ΥΠΠΟ, η οποία στη συνέχεια

προχωρούσε στην έκδοση σχετικής εγκριτικής απόφασης με τους όρους και τα τέλη για την πραγματοποίησή της. Ωστόσο, αν ο φορέας έκρινε πως το αίτημα αφορούσε σε μνημείο που αξίωνε ιδιαίτερη αντιμετώπιση ή προστασία, μπορούσε να διαβιβάσει το αίτημα, συνοδευόμενο από την εισήγησή του, στο αρμόδιο Τοπικό Συμβούλιο Μνημείων, προκειμένου να γνωμοδοτήσει σχετικά και στη συνέχεια ο φάκελος με το οικείο πρακτικό να επιστρέψει στην Υπηρεσία για την έκδοση της απαραίτητης Απόφασης. Η εν λόγω διαδικασία, βέβαια, ακολουθούνταν για αιτήματα που αφορούσαν μόνο σε μνημείο ή μνημεία αρμοδιότητας μίας Υπηρεσίας και δεν συμπεριλαμβάνονταν στον κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΠΠΚ) της UNESCO⁴³. Τα συνδυαστικά αιτήματα, δηλ. εκείνα που αφορούσαν σε μνημεία αρμοδιότητας περισσότερων Υπηρεσιών του ΥΠΠΟΑ, καθώς και η παραγωγή απεικονίσεων μνημείων ΠΠΚ έπρεπε να εισαχθούν στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (ΚΑΣ) για την κατά νόμο γνωμοδότηση, λόγω της προβλεπόμενης διοικητικής διαδικασίας⁴⁴ και του Ν. 3028/2002 (άρθ. 50 παρ. 5 εδάφιο γ' υποεδάφιο ββ) ως ίσχυε. Υπό αυτή την έννοια και σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον Οργανισμό του ΥΠΠΟ, οι περιφερειακές Υπηρεσίες ή τα Μουσεία διαβίβαζαν το σχετικό φάκελο με την εισήγησή τους στην αρμόδια Κεντρική Υπηρεσία⁴⁵, ή σε περισσότερες ανάλογα με το αντικείμενο του αιτήματος, η οποία στη συνέχεια εισηγούνταν στο ΚΑΣ και αναλάμβανε την έκδοση της Υπουργικής Απόφασης. Προφανώς η παραπάνω διαδικασία θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως σχετικά απλή εφόσον παρέμενε στο επίπεδο διαχείρισης της κατά περίπτωση Υπηρεσίας και δεν διαβιβαζόταν στα αρμόδια Συμβούλια ή τις Κεντρικές Διευθύνσεις, οπότε μεταμορφωνόταν σε αρκούντως δαιδαλώδη.

Προχωρώντας στο επόμενο στάδιο της χρήσης των προϊόντων της παραγωγής, δηλ. των φωτογραφιών ή των οπτικοακουστικών αποσπασμάτων, των βιντεοσκοπήσεων

⁴³Για τα μνημεία του ελληνικού χώρου στον κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς βλ. <http://odysseus.culture.gr/h/2/gh21.html> (πρόσβαση 22/12/2021).

⁴⁴Θέματα που άπτονται της αρμοδιότητας πέραν της μίας Υπηρεσίας υπογράφονται από την οργανική μονάδα που προΐσταται αυτών.

⁴⁵Για τον Οργανισμό του ΥΠΠΟ κατά την περίοδο έκδοσης της Απόφασης του 2005 βλ. το ΠΔ 191/2003 «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού» (ΦΕΚ 146/Α/13-06-2003) και ειδικότερα το άρθρο 7. Σε γενικές γραμμές οι μετέπειτα Οργανισμοί του ΥΠΠΟ θα ακολουθήσουν με λίγες διαφοροποιήσεις τη συγκεκριμένη άρθρωση της Κεντρικής Υπηρεσίας και ειδικότερα της καθ' ύλην αρμόδιας Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, βλ. σχετικά και την δομή του ΥΠΠΟΑ στην παρούσα φάση <https://www.culture.gov.gr/el/ministry/SitePages/structure.aspx> (πρόσβαση 22/12/2021).

συμπεριλαμβανομένων, η διαδικασία ορίζονταν εκ προοιμίου ως περίπλοκη και μακρά. Οι άδειες χρήσης και διάδοσης στο κοινό απεικονίσεων και οπτικοακουστικού υλικού κάθε είδους (φωτογραφίες, βίντεο, CD, DVD κλπ.) έπρεπε να εκδοθούν μετά από γνωμοδότηση του ΚΑΣ και να λάβουν υπογραφή Υπουργού (υποκεφάλαιο 5.1). Όπως ήταν αναμενόμενο, η διαδικασία περιλάμβανε αίτημα στις αρμόδιες Υπηρεσίες, στη συνέχεια διαβίβαση του αιτήματος στην Κεντρική Υπηρεσία, συνοδευόμενου από τις απόψεις του οικείου φορέα ή των συναρμόδιων εφόσον πρόκειται για συνδυαστικό αίτημα, επεξεργασία του από μία ή περισσότερες Διευθύνσεις και εισαγωγή του θέματος προς εξέταση στο ΚΑΣ από τη Γραμματεία του τελευταίου. Μετά τη συνήθως εβδομαδιαία συνεδρίαση του Συμβουλίου μεσολαβούσε ο απαραίτητος χρόνος για τη σύνταξη και την υπογραφή της γνωμοδότησης που στη συνέχεια η εισηγήτρια Υπηρεσία παραλάμβανε για να ετοιμάσει το σχέδιο εγγράφου, το οποίο έπρεπε να λάβει όλες τις υπογραφές της ιεραρχίας έως την τελική υπουργική. Η εν λόγω διαδικασία αφορούσε σε κάθε ηλεκτρονική έκδοση, που δεν λάμβανε δηλαδή τη μορφή ενός έντυπου ή συμβατικού τύπου υλικού και προοριζόταν για εμπορική εκμετάλλευση.

Σε ό,τι αφορούσε στη χρήση απεικονίσεων μνημείων στο ενδοδίκτυο φορέων ή στο διαδίκτυο στην ΚΥΑ του 2005 οριζόταν η ίδια διαδικασία με την προηγούμενη, με εξέταση του αιτήματος από το ΚΑΣ και Απόφαση Υπουργού (κεφάλαιο 3). Σε αυτό το πρώιμο στάδιο της εμφάνισης του διαδικτύου, που δεν είχε λάβει καν τη διάδοση που έχει σήμερα, η αντιμετώπιση ήταν ιδιαίτερα επιφυλακτική απέναντι σε ένα νέο, άγνωστο μέσο που έδινε τη δυνατότητα της κυκλοφορίας των απεικονίσεων σε δυνητικά εκτενέστατο εύρος αποδεκτών. Επιπλέον, στο σημείο 3.3.2 της Απόφασης, προβλεπόταν ότι για οποιοδήποτε αίτημα που δεν εντασσόταν στα περιγραφόμενα σε αυτή, το θέμα έπρεπε να παραπεμφθεί για εξέταση από το ΚΑΣ. Στην αρχή της εφαρμογής του Ν. 3028/2002 και της λειτουργίας ενός Συμβουλίου ειδικών και καθιερωμένων επιστημόνων που είχαν επιφορτιστεί με την επίλυση κομβικών αρχαιολογικών θεμάτων, φαίνεται πως τα θέματα των απεικονίσεων θεωρούνταν αρκετά σύνθετα για να πρέπει να βρίσκουν τη λύση τους σε αυτό το υψηλό επίπεδο της διοικητικής ιεραρχίας του ΥΠΠΟ, κάτι που ομολογουμένως προέκυπτε από τη

διατύπωση του ίδιου του νόμου⁴⁶.

Σε οποιαδήποτε περίπτωση, εκείνο που παρατηρείται στην προβλεπόμενη διαδικασία, όπως αυτή περιγράφεται στην ΚΥΑ του 2005, είναι ο δαιδαλώδης χαρακτήρας της που συμπεριλαμβάνει μία αλληλουχία συναρμόδιων Υπηρεσιών, και αναπόφευκτα των απόψεων τους επί θεμάτων συνήθως κοινού χαρακτήρα και περιεχομένου, με στόχο την εξέταση από το πολυάσχολο, ανώτατο γνωμοδοτικό Συμβούλιο του Υπουργείου και συνακόλουθα την απαίτηση για τελική υπογραφή από τον κατά περίπτωση, επίσης επιφορτισμένο με πληθώρα υποθέσεων, Υπουργό. Όπως ήταν ευνόητο, η συγκεκριμένη διοικητική πορεία είχε πάντοτε ως αποτέλεσμα χρονοβόρες απαντήσεις/αποφάσεις επί των αιτημάτων των ενδιαφερόμενων πολιτών που, ορθώς, αντιμετώπιζαν την επιτυχή έκβαση μίας υπόθεσης που αφορούσε στη χρήση απεικονίσεων μνημείων ως ιδιαίτερο άχθος για τις επαγγελματικές, αλλά και όχι σπάνια για τις επιστημονικές, τους δραστηριότητες. Εξ αρχής λοιπόν, και πέραν της ουσίας της ανάγκης ή όχι αδειοδότησης για εικόνες αρχαιοτήτων που εντάσσονται στην έννοια της κοινής πολιτιστικής κληρονομιάς, η διοικητική διαδικασία αποδείχτηκε μάλλον εχθρική προς τον ιδιώτη.

3.3.2 Η διοικητική διαδικασία σύμφωνα με τις μεταγενέστερες τροποποιήσεις και συμπληρώσεις της ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199/12-9-2005 ΚΥΑ

Με τη με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΤ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/126463/28-12-2011 «Τέλη φωτογράφισης-κινηματογράφησης και χρήσης οπτικοακουστικών έργων και απεικονίσεων αρχαιολογικών χώρων, ιστορικών τόπων, μνημείων, μουσειακών εκθέσεων και συλλογών. Τέλη πραγματοποίησης εκδηλώσεων σε αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους και ακίνητα μνημεία» ΚΥΑ, και σύμφωνα με την αναφορά του άρθρου 13 αυτής, καταργήθηκε η ΚΥΑ του 2005 σε ό,τι αφορούσε στο ύψος των

⁴⁶Άξια λόγου είναι η με αρ. 391/2011 γνωμοδότηση του Ν.Σ.Κ. που αφορά στη διαφοροποίηση ή όχι της διοικητικής διαδικασίας έγκρισης, και συνακόλουθα των απαραίτητων τελών, για τους ενδιαφερόμενους που αιτούνται άδεια παραγωγής και εκμετάλλευσης αντιγράφων αρχαίων ή χρήσης απεικονίσεων μνημείων χωρίς οικονομικό όφελος, δεν διαφοροποίησε τα ήδη γνωστά. Διαπίστωσε την πρόβλεψη του Ν. 3028/2002 και της ΚΥΑ του 2005 που αναλύουμε, για την ανάγκη έκδοσης αποφάσεων της Διοίκησης κατόπιν των αιτημάτων των ενδιαφερόμενων πολιτών και δεν απάλλαξε ούτε τις περιπτώσεις που δυνητικά εμπίπτουν στην περίπτωση απαλλαγής των προβλεπόμενων τελών από την υποχρέωση εξέτασής τους από το ΚΑΣ με συνακόλουθη έκδοσης ΥΑ, υπογραμμίζοντας κατ' αυτό τον τρόπο τη σημασία του καθολικού ελέγχου της παραγωγής και διάδοσης απεικονίσεων και αντιγράφων.

τελών για την παραγωγή και χρήση απεικονίσεων, που διατύπωσε εκ νέου η ΚΥΑ του 2011, ενώ αντιθέτως παρέμεινε σε ισχύ για «...τα της προβλεπόμενης στην παράγραφο 4 του άρθρου 46 του Ν. 3028/2002 αδείας» (άρθ. 13), δηλ. για την ακολουθούμενη διαδικασία.

Κατ' αυτό τον τρόπο, η πραγματικότητα των αργοπορημένων εγκρίσεων διατηρήθηκε έως και τη με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ42/1020/62/10-04-2012 ΥΑ «Έγκριση όρων και διαδικασιών για την πραγματοποίηση κινηματογραφικών λήψεων σε μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους και σε μουσεία, σύμφωνα με το συνημμένο κατάλογο» (ΦΕΚ 1138/Β/10-04-2012), που προσπάθησε να απαλύνει ελαφρά την κατάσταση, τουλάχιστον σε ό,τι αφορούσε στην πραγματοποίηση των κινηματογραφήσεων.

Με την τελευταία, διαμορφώθηκε ένας κατάλογος με τα σημαντικότερα, ή τουλάχιστον εκείνα που προσέλκυαν περισσότερο το ενδιαφέρον των κινηματογραφιστών, μνημεία για τα οποία όχι μόνο προβλέφθηκαν αναλυτικοί όροι που θα έπρεπε να αποτελούν τμήμα των Αποφάσεων έγκρισης βιντεοσκόπησης αλλά ταυτόχρονα ορίστηκαν ως εκείνα για τα οποία θα έπρεπε να εξακολουθήσει να ισχύει η εξέταση των σχετικών αιτημάτων, μέσω της προαναφερθείσας διαδικασίας, από το ΚΑΣ. Τα λοιπά μνημεία, κινητά και ακίνητα, θα μπορούσαν να λαμβάνουν τη σχετική έγκριση από την αρμόδια Υπηρεσία του ΥΠΠΟ, εφόσον φυσικά επρόκειτο για αιτήματα που δεν ήταν συνδυαστικά, δεν ενέπλεκαν δηλαδή περισσότερες της μίας Υπηρεσίες. Σε αυτή την περίπτωση και πάλι το αίτημα έπρεπε να υποβληθεί, συνοδευόμενο από τις απαραίτητες εισηγήσεις των Εφορειών Αρχαιοτήτων, στις Διευθύνσεις της Κεντρικής Υπηρεσίας για να αναλάβουν με τη σειρά τους την εισαγωγή του θέματος στο Κεντρικό Συμβούλιο. Υπό αυτή την έννοια, η νέα ΥΑ του 2012 προσέφερε μία ελαφρά βελτιστοποίηση της κατάστασης αλλά ήταν σαφές ότι δεν αποτέλεσε ουσιαστική λύση. Πληθώρα κινηματογραφικών παραγωγών συμπεριλάμβαναν εκτενή αριθμό μνημείων που δεν ενέπιπταν στην αρμοδιότητα μίας Υπηρεσίας αφού ακόμη και να ήταν αφιερωμένες σε μία χρονική περίοδο ή σε ένα αρχαιολογικό χώρο παρέμενε πολύ πιθανό να χρησιμοποιούν απεικονίσεις σύγχρονων ή παράλληλων περιπτώσεων από την ελλαδική επικράτεια. Η δε προσπάθεια ελέγχου του απαραίτητου χρονικού διαστήματος για την ολοκλήρωση μίας υπόθεσης, με τιθέμενες προθεσμίες που δεν ξεπερνούσαν τις 3 εβδομάδες από

την κατάθεση του αιτήματος και έως την εξέταση από το ΚΑΣ, υπήρξαν τουλάχιστον μη ρεαλιστικές.

Από το σύνολο των θεμάτων που άπτονται των απεικονίσεων, η ΥΑ του 2012 περιορίστηκε στο τμήμα των βιντεοσκοπήσεων καθώς ήδη από τη δεκαετία του 1960 η προσέλκυση διεθνών κινηματογραφικών παραγωγών, με τα οικονομικά οφέλη που δυνητικά συνεπάγονταν, αποτελούσε σφοδρή επιθυμία κάθε κυβέρνησης⁴⁷. Κατά συνέπεια τα θέματα που αφορούσαν σε ψηφιακές εκδόσεις, χρήση στο διαδίκτυο και όλες τις λοιπές κατηγορίες αποτυπώσεων και διάχυσης αυτών συνέχισαν να διαχειρίζονται από τις Υπηρεσίες με τον ίδιο τρόπο, σύμφωνα με την προβλεπόμενη διαδικασία της ΚΥΑ του 2005 και τα αναλογούντα τέλη της ΚΥΑ του 2011, και να επιλύονται μετά από αρκετό χρονικό διάστημα.

Δυστυχώς η ανταπόκριση των διοικητικών μονάδων του Υπουργείου δεν φαίνεται να υπήρξε άμεση στις προβλέψεις της ΥΑ του 2012, όσο και περιορισμένης έκτασης να υπήρξαν αυτές, με αποτέλεσμα να εκδοθεί η με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΒΜΑ/ΤΑΧΜΑΕ/138708/72201/5006/2271-8-2013 εγκύκλιος της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η οποία τις καλούσε να προχωρούν απευθείας στην έκδοση των εγκρίσεων που αφορούν σε μεμονωμένα μνημεία αρμοδιότητάς τους και να μην διαβιβάζουν το σύνολο των σχετικών αιτημάτων στην Κεντρική Υπηρεσία προς εξέταση από το ΚΑΣ, παρά μόνον αυτά που αφορούσαν σε μνημεία που αναφέρονται στην ΥΑ του 2012 ή είναι εγγεγραμμένα στον κατάλογο ΠΠΚ.

3.3.3 Η ισχύουσα διοικητική διαδικασία, σύμφωνα με την ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 ΥΑ

Η αντικατάσταση του άρθρου 46 του Ν. 3028/2002 με τα προβλεπόμενα στο άρθρο 27 του Ν. 4447/2016, και συμπληρωματικά η τροποποίηση της παραγράφου 4 με το Ν. 4598/2019, διαμόρφωσε μία νέα βάση για τον τρόπο αδειοδότησης των απεικονίσεων. Ουσιαστικά εξάλειψε την αρχική απαίτηση του νόμου για υπογραφή των αδειών παραγωγής και χρήσης από τον Υπουργό και όρισε την ανάγκη έκδοσης σχετικής ΥΑ που θα περιγράφει τις αρμόδιες για αυτό μονάδες του Υπουργείου, τη

⁴⁷Βλ. Νικολαΐδης (2021) αλλά και τη σχετική έρευνα του 2014 από τον IOBE (Τσακανίκας, Αθανασιάδης, Danchev, Παπαδάκης, & Παρατσιώκας, 2014).

διαδικασία όσο και τα απαραίτητα τέλη. Ωστόσο, η εν λόγω Απόφαση εκδόθηκε δύομιση χρόνια μετά. Πρόκειται για τη με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 ΥΑ «Όροι, προϋποθέσεις, διαδικασίες και καθορισμός των οργάνων χορήγησης άδειας παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης στο κοινό, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο, αντιγράφων και απεικονίσεων μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο» (ΦΕΚ 2812/Α/4-7-2019). Με βάση αυτή, η αρμοδιότητα για την έκδοση εγκρίσεων για την παραγωγή και χρήση κάθε κατηγορίας απεικονίσεων περιέρχεται στις Υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ που οφείλουν να απαντούν στα σχετικά αιτήματα⁴⁸ εντός χρονικού διαστήματος 5-10 ημερών. Όπως είναι λογικό, ο κατά περίπτωση φορέας διατήρησε τη δυνατότητα να χειρίζεται υποθέσεις που άπτονται μνημείων αρμοδιότητας του ενώ σε περιπτώσεις ιδιαίτερων ή ευπαθών αρχαιοτήτων μπορεί να αποστέλλει το θέμα στο Τοπικό Συμβούλιο Μνημείων της περιφέρειάς του, και πάλι εντός διαστήματος 10 ημερών. Σε περίπτωση συνδυαστικών αιτημάτων παραγωγής και χρήσης απεικονίσεων, πλην των περιπτώσεων παραγωγής φωτογραφιών που εγκρίνονται πάντα από κάθε αρμόδια μονάδα του ΥΠΠΟΑ, οι αρμόδιες Υπηρεσίες οφείλουν να διαβιβάσουν σε επίσης σύντομο χρόνο τις απόψεις τους στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς, η οποία είναι αρμόδια για την έκδοση της σχετικής Απόφασης. Εφόσον συντρέχουν ειδικοί λόγοι συνδεόμενοι με την κατάσταση και την προστασία των απεικονιζόμενων αρχαιοτήτων, καθώς και στην περίπτωση μνημείων που είναι εγγεγραμμένα στον κατάλογο ΠΠΚ το αίτημα παραπέμπεται για εξέταση από το ΚΑΣ. Στο ανώτατο Συμβούλιο αποστέλλονται επίσης αιτήματα που αφορούν σε περιπτώσεις τρισδιάστατης σάρωσης, φωτογραμμικών αποτυπώσεων και ψηφιακών εφαρμογών, πιθανότατα γιατί οι νέες αυτές τεχνολογικές λύσεις αποτελούν νεότευκτα εργαλεία που δεν έχουν αποκωδικοποιηθεί σε σχέση με τον τρόπο που μπορούν να αξιοποιηθούν και να διαχύσουν τις αποτυπώσεις μνημείων.

Οι προβλέψεις της ΥΑ του 2019 περιλαμβάνουν την ισχύουσα διοικητική

⁴⁸Η μορφή των αιτημάτων προς τις Υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ ποικίλλει, αφού σε οποιαδήποτε περίπτωση οι Υπηρεσίες είναι υποχρεωμένες να παραλαμβάνουν, μέσω έντυπης ή ηλεκτρονικής υποβολής, και πρωτοκολλούν κάθε αίτημα, ζητώντας συμπληρωματικά στοιχεία εφόσον απαιτείται. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, στον ιστότοπο του ΥΠΠΟΑ υπάρχουν διαθέσιμα έντυπα αιτημάτων για κάποιες κατηγορίες απεικονίσεων, βλ. <https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=2691> (πρόσβαση 26-3-2022). Είναι, ωστόσο, χαρακτηριστικό ότι στα εν λόγω έντυπα γίνεται αναφορά στο Ν. 3028/2002 έως και την τροποποίηση αυτού το 2016 αλλά και στην ΚΥΑ του 2005!

διαδικασία για την εξέταση αιτημάτων που αφορούν στην παραγωγή και χρήση απεικονίσεων, αφού άλλωστε με το άρθρο 10 αυτής καταργήθηκαν οι έως τότε ισχύουσες ΚΥΑ του 2005 και 2012. Ωστόσο, η εν λόγω Απόφαση δεν συνοδεύτηκε από σχετική ΚΥΑ για τον καθορισμό των καταβλητέων τελών, όπως όριζε η τροποποιημένη με το Ν. 4447/2016 παρ. 5 άρθ. 46 του Ν. 3028/2002. Κατ' αυτόν τον τρόπο σε ό,τι αφορούσε στον προσδιορισμό των τελών, όπου αυτό ήταν απαραίτητο, εξακολούθησε να ισχύει η σχετική ΚΥΑ του 2011.

Η πολύ πρόσφατη Κωδικοποίηση του Ν. 4858/2021, που αποτελεί πλέον τον ισχύοντα νόμο για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, και φυσικά για τις απεικονίσεις μνημείων, προβλέπει στις παραγράφους 4 και 5 του άρθρου 46 την έκδοση σχετικών Αποφάσεων, οι οποίες θα περιγράφουν τις διαδικασίες, τους όρους και τα πιθανά τέλη, όπως άλλωστε είχε συμβεί με την περίπτωση του Ν. 3028/2002 και τις συνακόλουθες ΥΑ. Έως σήμερα, τέτοιες Αποφάσεις δεν έχουν εκδοθεί και η διοικητική διαδικασία που ακολουθείται παραμένει αυτή που ίσχυε αμέσως πριν την ψήφισή του.

Η διερεύνηση της διοικητικής διαδικασίας, όπως διαμορφώθηκε με την ΚΥΑ του 2005 και αναμορφώθηκε ή συμπληρώθηκε στη συνέχεια με τις ΥΑ που ακολούθησαν, καταδεικνύει με σαφήνεια την πολυπλοκότητα και συνακόλουθα το χρονοβόρο της αδειοδότησης για την παραγωγή και χρήση απεικονίσεων μνημείων. Μολονότι, το αρχικό κανονιστικό πλαίσιο της ΚΥΑ του 2005 υπήρξε περισσότερο σύνθετο και κατά πολλούς ελεγκτικό πέραν των αναγκαίων, για την έκδοση της σχετικής έγκρισης, και πάλι οι ΚΥΑ του 2011 και 2012 που την συμπλήρωσαν ή τροποποίησαν δεν υπερέβην την έκδηλη κατεύθυνση εποπτείας των παραγόμενων έργων ούτε το αναπόφευκτα εκτενές χρονικό διάστημα λόγω της περιδίνησης στη γραφειοκρατική αλληλουχία.

Η πλέον πρόσφατη ΥΑ του 2019 από την άλλη, επιδίωξε να θέσει ένα περισσότερο αποτελεσματικό πλαίσιο επί της ακολουθούμενης διαδικασίας και παρά το γεγονός ότι δεν κατάφερε να το πετύχει με ευσύνοπτη και σαφή διατύπωση, το κύριο πρόβλημα παρέμεινε η μη σύνδεση των προβλέψεων με την πραγματικότητα της Διοίκησης. Οι τιθέμενες προθεσμίες διεκπεραίωσης των αιτημάτων που διατυπώθηκαν αποτελούν ένα εκτός πρακτικής ευχολόγιο που δημιουργεί εν τέλει σύγχυση και δυσαρέσκεια στους ενδιαφερόμενους, ευνοεί μη σύννομες ενέργειες και ενισχύει το θεμελιακό ερώτημα για την ικανότητα της Διοίκησης να ελέγξει τον

τεράστιο όγκο των αιτημάτων για χρήση και παραγωγή απεικονίσεων μνημείων. Ευχή είναι οι Αποφάσεις που θα εκδοθούν κατ' εξουσιοδότηση του πρόσφατου Ν. 4858/2021 να μην αγνοήσουν αυτή την καίρια ανάγκη εξισορρόπησης της πληθώρας των σχετικών αιτημάτων, των προβλεπόμενων διαδικασιών και της δυνατότητας ανταπόκρισης της Διοίκησης σε αυτά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. Η ΑΛΛΗΛΕΠΙΔΡΑΣΗ ΔΙΚΑΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΙΣ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΕΙΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

4.1 Μνημεία, έργα και η σημασία του χρονικού παράγοντα

Η πολιτιστική κληρονομιά της χώρας αποτελεί εξέχον τμήμα της κοινής μας ταυτότητας και πρωταρχικό στοιχείο στη διαμόρφωση του εθνικού φαντασιακού, παρά το γεγονός ότι ουκ ολίγες φορές στη σύγχρονη ελληνική ιστορία αποτέλεσε όχημα εκμετάλλευσης από παρατάξεις και πρόσωπα. Η εξαιρετική της σημασία για τη διαμόρφωση του μοντέρνου δυτικού κόσμου, πολιτικά, φιλοσοφικά, αισθητικά και σε τόσες άλλες διαστάσεις, θέτει τη βάση της παγκόσμιας αναγνώρισης και αναπόφευκτα του εθνικού αφηγήματος. Από τη γένεση του ελληνικού κράτους και έως σήμερα διατυπώθηκε αδιάλειπτα η επιθυμία νομικής προστασίας της, παρά το γεγονός ότι η υλοποίηση αυτών των κατευθύνσεων δεν ήταν εξίσου επιτυχημένη. Όπως ήταν αναμενόμενο το βάρος δόθηκε στην κλασική αρχαιότητα αλλά από τις αρχές του προηγούμενου αιώνα το Βυζάντιο άρχισε σταδιακά να εντάσσεται ζωηρά στο εν λόγω πλαίσιο.

Όπως και να έχει, ο Ν. 4858/2021, που συμπυκνώνει την απαίτηση για προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στον ελλαδικό χώρο κατά τον 21^ο αιώνα, θέτει ένα ευρύ χρονολογικό πλαίσιο. Είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια ότι εντός αυτού του εύρους ως μνημεία κατατάσσεται πληθώρα υλικών μαρτυριών, ασχέτως της αισθητικής τους αξίας ή της χρηστικής τους ποιότητας, στις οποίες ο χαρακτηρισμός αποδίδεται αυτόματα εφόσον χρονολογούνται πριν το 1453 και κατά ομάδες ή κατά περίπτωση εφόσον προέρχονται από την επόμενη περίοδο και έως το 1830. Στην πλειονότητα αυτών των περιπτώσεων ο δημιουργός είναι άγνωστος αλλά υπάρχουν και περιπτώσεις, στα ύστερα εικαστικά έργα για παράδειγμα, που οι δημιουργίες φέρουν την υπογραφή του καλλιτέχνη ή η σύνδεση μπορεί να συναχθεί μέσω της επιστημονικής έρευνας. Τι γίνεται όμως πέραν του 1830 και ως σήμερα;

Ο νομοθέτης αναγνωρίζοντας την εξελισσόμενη δυναμική του πολιτιστικού

κεφαλαίου, θέλησε να προστατεύσει σημαντικές εκφράσεις του που διαμορφώθηκαν στα προηγούμενα 200 χρόνια, ακόμη και πολύ πρόσφατα. Έχοντας δε κατά νου ότι με την αφετηρία της διαμόρφωσης του μοντέρνου κόσμου έλαβε χώρα η σταδιακή ανέλιξη του δημιουργού από τη διάσταση του τεχνίτη σε εκείνη του αυθύπαρκτου καλλιτέχνη, η σύνδεση αυτών των εκφράσεων με τους γεννήτορες τους είναι πλέον πρόδηλη και αξιώνεται με θέρμη από τους τελευταίους. Εξάλλου, κάτι τέτοιο δεν αποτελεί περιοριστικό στοιχείο για την πιθανότητα να κηρυχθεί ως μνημείο ένα καλλιτεχνικό έργο των τελευταίων δύο αιώνων που συνδέεται με ένα συγκεκριμένο δημιουργό. Το αντίθετο για την ακρίβεια, όπως αναφέρθηκε στο οικείο κεφάλαιο. Εκ των πραγμάτων, ο κύριος όγκος των κηρυγμένων μνημείων σύμφωνα με το πλαίσιο του Ν. 4858/2021 εντοπίζεται στην εκτενέστατη περίοδο πριν το 1830 αλλά στην πορεία του χρόνου, και με βάση την ενεργητικότητα των αρμόδιων Υπηρεσιών, τα νεότερα μνημεία που επεκτείνουν τον σχετικό κατάλογο μπορούν να γίνουν πολλά περισσότερα.

Από την άλλη πλευρά, ο Ν. 2121/1993 διατυπώνει ένα ευρύ πλαίσιο προσδιορισμού του αντικειμένου που τον αφορά και προστατεύει. Πρόκειται για πρωτότυπα έργα λόγου, τέχνης και επιστήμης, ο υλικός φορέας των οποίων κατηγοριοποιείται, ενδεικτικά και μόνον, στην ανάπτυξη του άρθρου 2. Χωρίς αμφιβολία, όμως, αυτά τα έργα αποτελούν υλικές εκφράσεις του πνεύματος του δημιουργού τους. Εκείνο που προστατεύεται, βέβαια, δεν είναι η υλική τους διάσταση αλλά η πρωτότυπη πνευματική δημιουργία. Όπως είναι ευνόητο, αυτό το δημιουργικό πνεύμα που επιδιώκει να προφυλάξει ο νόμος δεν μπορεί να είναι παρά απευθείας συνδεδεμένο με το γεννήτορά του. Εκείνος είναι το υποκείμενο της έμπνευσης και ο νόμος του αποδίδει δικαιώματα εκμετάλλευσης και ηθικής επιμέλειας. Προφανώς, λοιπόν, το πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν μπορεί παρά να εδράζεται και να απαιτεί την ταύτιση και τη σύνδεση με τον κατά περίπτωση δημιουργό, όπως αυτός ορίζεται και τεκμηριώνεται σύμφωνα με τις προβλέψεις του νόμου. Ακόμη και στην περίπτωση ορφανών έργων που η ταυτοποίηση της σύνδεσης με το δημιουργό τους είναι δυσχερής, η ενδελεχής αναζήτησή του παραμένει θεμελιακό ζητούμενο. Ο δημιουργός, λοιπόν, βρίσκεται στον προστατευτικό πυρήνα του νόμου και η ισχύς των δικαιωμάτων του παραμένει ενεργή για σημαντικό χρονικό διάστημα καθώς αν αναλογιστούμε την περίπτωση που

ένα πνευματικό έργο δημιουργείται κατά τη νεότητά του εμπνευστή του και αυτός παραμένει στη ζωή έως τα 100 χρόνια, το συνολικό χρονικό εύρος προστασίας, προ και μετά του θανάτου του, μπορεί να φτάνει ακόμα και τα 150 έτη.

Με βάση αυτά τα δεδομένα, παρατηρούμε ότι κατ' αρχήν οι δύο νόμοι φαίνονται να κινούνται παράλληλα, ως προς το προστατευτέο αντικείμενο. Ένα μεγάλο τμήμα των προστατευόμενων μνημείων που περιλαμβάνονται στο Ν. 4858/2021 χρονολογούνται προ του 1830, έτος που με βάση το χρονικό εύρος που θέτει ο Ν. 2121/1993 είναι εκ των πραγμάτων πρότερο του διαστήματος εντός του οποίου προβλέπεται η απόδοση σχετικών δικαιωμάτων σε γνωστό δημιουργό για τεκμηριωμένο έργο (Καλλινίκου, 1997). Από την άλλη πλευρά, δεν συμβαίνει το ίδιο με τα νεότερα κινητά και ακίνητα έργα στα οποία το ΥΠΠΟΑ μπορεί να έχει αποδώσει την έννοια του μνημείου. Στις περισσότερες περιπτώσεις ο δημιουργός μπορεί να ταυτιστεί και καθώς αυτά χρονολογούνται στα τελευταία 190 έτη, η πιθανότητα να προστατεύονται και από ενεργά πνευματικά δικαιώματα είναι βέβαιη. Είναι όμως αυτό μία προβληματική πραγματικότητα αλληλοεπικάλυψης του υφιστάμενου νομικού πλαισίου; Δεν φαίνεται να ισχύει κάτι τέτοιο. Ο Ν. 2121/1993 αποδίδει στο δημιουργό δικαιώματα που συνδέονται με το έργο του, το οποίο προστατεύεται ανεξάρτητα από τη μορφή του. Αυτά δε τα δικαιώματα στοχεύουν στην αναγνώριση του, στην περιχαράκωση της οικονομικής του ισορροπίας, στην επιβεβαίωση του συνδέσμου του με το έργο του και επί της ουσίας στην απρόσκοπτη μελλοντική παραγωγή ανάλογων εκφράσεων για το κοινό καλό. Αρθρωμένος σε μία άλλη βάση, ο Ν. 4858/2021 επικεντρώνεται στις ίδιες τις υλικές εκφράσεις, στο αποτέλεσμα που είναι υπαρκτό στο χώρο και έχει συμβάλει με την ορατότητά του στη βελτιστοποίηση του ζην και την επίτευξη του ευ ζην.

Υπό αυτή την έννοια, νεότερες υλικές μαρτυρίες που μπορεί να ενσωματώνουν έργα με ενεργά πνευματικά δικαιώματα για το δημιουργό τους, μπορεί παράλληλα να προστατεύονται και ως μνημεία σύμφωνα με τις προβλέψεις του Ν. 4858/2021, χωρίς να υφίσταται αντιπαράθεση. Ο δημιουργός ή οι κληρονόμοι του ασκούν τα νόμιμα δικαιώματα του παρά το γεγονός ότι η δημιουργία του αποτελεί και μνημείο. Το ΥΠΠΟΑ δεν δύναται κατ' αρχήν, και εν πολλοίς δεν στοχεύει, στην εκμετάλλευση δικαιωμάτων πνευματικής δημιουργίας, οποιουδήποτε χαρακτήρα, η οποία ενσωματώνεται σε ένα μνημείο. Άλλωστε, όπως είδαμε, αυτό προκύπτει με σαφήνεια

από τη διατύπωση της παρ. 1 άρθ. 3 της με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 ΥΑ, που καλεί τους ενδιαφερόμενους να προχωρούν στην εκκαθάριση των δικαιωμάτων των πνευματικών δημιουργών για τα έργα που τους ενδιαφέρουν και χαρακτηρίζονται ως μνημεία. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, η κήρυξη συγκεκριμένων νεότερων μνημείων γίνεται άλλωστε ως αναγνώριση της συμβολής τους στην πολιτιστική κληρονομιά της χώρας και σε πολλές περιπτώσεις για λόγους προστασίας της υλικότητάς τους. Ακόμη δε και στην περίπτωση που ένα μνημείο χρήζει παρεμβάσεων για τη διατήρηση του αυτές δεν θα μπορούσαν να αγνοούν το ηθικό δικαίωμα του δημιουργού για το έργο του και ειδικά το δικαίωμα διατήρησης της ακεραιότητάς (άρθ. 4 παρ. 1 στ. γ' του Ν. 2121/1993). Είναι δε σημαντικός ο χαρακτηρισμός μίας δημιουργίας ως νεότερου μνημείου όχι μόνο γιατί αναγνωρίζει την σημαντική συμβολή του εμπνευστή της στον πολιτισμό της χώρας αλλά και γιατί παρέχει αυξημένη προστασία στο υλικό αποτέλεσμα, τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά τη λήξη ισχύος των πνευματικών δικαιωμάτων.

Εν συνόψει, ο μεγαλύτερος όγκος των μνημείων της χώρας, όπως ορίζονται στο Ν. 4858/2021, χρονολογείται πριν από το 1830 και δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας είναι αδύνατον να αποδοθούν στους δημιουργούς τους και στους νόμιμους κληρονόμους τους, εφόσον αυτοί είναι γνωστοί. Έργα που χρονολογούνται στα τελευταία 200 χρόνια και έχουν κηρυχθεί ως μνημεία προστατεύονται σύμφωνα με τις προβλέψεις του οικείου νόμου για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο δε δημιουργός τους απολαμβάνει των προβλεπόμενων δικαιωμάτων του σύμφωνα με το Ν. 2121/1993 χωρίς αυτά να περιορίζονται από την κατηγοριοποίησή του ως μνημείου. Τα εν λόγω δικαιώματά του άλλωστε, εκπορευόμενα από την πνευματική του δημιουργία, δεν ταυτίζονται με την υλοποιημένη μορφή της έμπνευσής τους, που αποτελούν το μνημείο.

4.2 Η Οδηγία 2019/790 και το ισχύον πλαίσιο απεικονίσεων μνημείων

Η πνευματική ιδιοκτησία αποτελεί μία σημαντική παράμετρο των πολυσχιδών δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα στη Γηραιά Ήπειρο και κατά τις τελευταίες δύο δεκαετίες η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), έχει συνειδητοποιήσει την εξέχουσα σημασία της για την οικονομική βιωσιμότητα και τη μακροπρόθεσμη ανάπτυξη και την έχει εκφράσει μέσω των οργάνων και φορέων της⁴⁹.

Στην παρούσα περίπτωση, και σύμφωνα με το αντικείμενο αυτής εδώ της εργασίας, ιδιαίτερο, ενδιαφέρον έχει η Οδηγία 2019/790 της 17ης Απριλίου 2019⁵⁰, για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/ΕΚ και 2001/29/ΕΚ. Όχι τόσο για τη γενική στόχευσή της που, ενημερώνοντας αλλά όχι τροποποιώντας παλαιότερες σχετικές οδηγίες, επιδιώκει την περαιτέρω ομογενοποίηση των ευρωπαϊκών νομικών κειμένων στο πλαίσιο της εσωτερικής αγοράς, ειδικά της ψηφιακής και διασυνοριακής. Ούτε για την κατά τα άλλα πολύ σημαντική θέσπιση εξαιρέσεων και περιορισμών στην πνευματική ιδιοκτησία, παράλληλα με την αναγνώριση σχετικών δικαιωμάτων που απορρέουν από το εξελισσόμενο τοπίο της κοινωνίας της πληροφορίας (άρθρο 1). Κυρίως όμως για την, μάλλον νεωτερική, πρόβλεψη του άρθρου 14 που αφορά στα «έργα εικαστικών τεχνών που έχουν καταστεί κοινό κτήμα»⁵¹, όπου άλλωστε αναφέρεται για πρώτη φορά η έννοια του «δημόσιου τομέα» (public domain) (Μαρίνος, 2004, σ 234; Χίου, 2016α, σ 399, 2019) σε ευρωπαϊκό νομικό κείμενο για την πνευματική ιδιοκτησία (Dusollier, 2020, σ 998; European Copyright Society, 2020, σ 111; Giannopoulou, 2019). Συγκεκριμένα και

⁴⁹Βλ. την Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Πλήρης αξιοποίηση του ενωσιακού δυναμικού καινοτομίας. Σχέδιο δράσης για τη διανοητική ιδιοκτησία με σκοπό τη στήριξη της ανάκαμψης και της ανθεκτικότητας της ΕΕ» COM(2020) 760 final/25-11-2020, 1-2.

⁵⁰ Η Οδηγία συνολικά ήταν αποτέλεσμα μακρών διαβουλεύσεων καθώς και επιρροής από τους ενδιαφερόμενους επαγγελματικούς εταίρους ενώ το τελικό κείμενο έχει προκαλέσει ποικίλες αντιδράσεις, τόσο για το περιεχόμενο όσο και για τις κατά περίπτωση υποτονικές επιλογές του (Dusollier 2020; Wallace και Euler 2020:837).

⁵¹ Το άρθρο 14 αποτέλεσε μία προσθήκη που εισήχθη στην τελευταία φάση της διαμόρφωσης της Οδηγίας (Dusollier 2020:997; Giannopoulou 2019; Stamatoudi και Torremans 2021:719) και έχει δεχθεί εξίσου σημαντική κριτική για την μάλλον προβληματική διατύπωσή της (European Copyright Society 2020:111; Stamatoudi και Torremans 2021:718).

σύμφωνα με το εν λόγω άρθρο «Τα κράτη μέλη προβλέπουν ότι, όταν έχει λήξει η διάρκεια προστασίας ενός έργου εικαστικών τεχνών, κάθε υλικό που προκύπτει από πράξη αναπαραγωγής του εν λόγω έργου δεν υπόκειται σε δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικά δικαιώματα, εκτός εάν το υλικό που προκύπτει από την εν λόγω πράξη αναπαραγωγής είναι πρωτότυπο υπό την έννοια ότι αποτελεί προσωπική πνευματική δημιουργία του δημιουργού».

Η ουσία του κειμένου, πέραν των πιθανών παρερμηνειών που μπορούν να προκύπτουν από τη συγκεκριμένη λεκτική διατύπωση, είναι ότι οι πρωτότυπες πνευματικές δημιουργίες που ανήκουν στην κατηγορία των εικαστικών έργων μπορούν να αναπαράγονται χωρίς οι απεικονίσεις τους να δεσμεύονται από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας ή συγγενικά δικαιώματα από τη στιγμή που ολοκληρώνεται η περίοδος προστασίας τους υπό το συγκεκριμένο πλαίσιο και εφόσον η παραγόμενη αναπαραγωγή (απεικόνιση) δεν συνιστά πρωτότυπο πνευματικό έργο του δημιουργού της. Αιτία του άρθρου υπήρξε η ευρεία διατύπωση του άρθρου 6 της Οδηγίας 2006/116/EK της 12ης Δεκεμβρίου 2006, που αφορούσε στην πρωτοτυπία των φωτογραφικών έργων και όριζε ότι «Οι φωτογραφίες που είναι πρωτότυπες, με την έννοια ότι είναι αποτέλεσμα προσωπικής πνευματικής εργασίας του δημιουργού τους, προστατεύονται...» ανεξάρτητα «...από την εφαρμογή κανενός άλλου κριτηρίου» αλλά και ότι «Τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν την προστασία άλλων φωτογραφιών». Ως τέτοιο παράδειγμα, το άρθρο 72 του Νόμου Πνευματικής Ιδιοκτησίας της Γερμανίας (German Copyright Act) αναγνωρίζει δικαίωμα προστασίας για τις μη πρωτότυπες, «απλές» φωτογραφίες ενώ με την Απόφαση I ZR 104/17, «Museumsfotos» της 20 Δεκεμβρίου 2018, το Ομόσπονδο Ανώτατο Δικαστήριο της χώρας έκρινε ότι αυτή η προστασία μπορεί να περιλαμβάνει και φωτογραφίες που αναπαράγουν πιστά πίνακες ή άλλα δισδιάστατα έργα, ανεξαρτήτως του αν αυτά εντάσσονται πλέον στο public domain ή φέρουν copyright (European Copyright Society, 2020, σ 111; Stamatoudi & Torremans, 2021, σ 719). Άλλωστε ήταν, και παραμένει, συνήθης η τακτική πολλών πολιτιστικών οργανισμών να δεσμεύουν τη δημιουργία αναπαραγωγών πρωτότυπων έργων, τα οποία έχουν στην κατοχή τους και των οποίων έχουν λήξει τα πνευματικά τους δικαιώματα, διαθέτοντας ίδιες αναπαραγωγές που προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα ως απεικονίσεις. Κατ' αυτόν τον τρόπο ενώ τα ίδια τα πρωτότυπα έργα είχαν

απωλέσει τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, οι ελεγχόμενες πιστές αναπαραγωγές τους διαιώνιζαν την οριοθέτηση της χρήσης των απεικονίσεων των έργων από τους ενδιαφερόμενους (Wallace & Euler, 2020, σ 825).

Ωστόσο, η αιτιολογική σκέψη 53 του προοιμίου της Οδηγίας με την ευρύτητα της διατύπωσης που την διακρίνει και με στόχο την «πρόσβαση και προώθηση του πολιτισμού και της πρόσβασης στην πολιτιστική κληρονομιά», χωρίς να δεσμεύεται από επιταγές που «επηρεάζουν τη διασυννοριακή διάδοση έργων εικαστικών τεχνών που έχουν καταστεί κοινό κτήμα», δίνει τη δυνατότητα να ομαδοποιηθούν υπό αυτό το πλαίσιο όλες οι εκφράσεις πνευματικής δημιουργίας με εικαστικό, ή και γενικότερα εικονιστικό, χαρακτήρα. Η θεμελιακή παράμετρος που πρέπει να εξετασθεί είναι η πρωτοτυπία της παραγόμενης αναπαραγωγής, καθώς σε διαφορετική περίπτωση η διάσταση της πιστότητας αποτελεί ικανοποιητικό επιχείρημα που αναιρεί τη δυνατότητα αξίωσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας αλλά και συγγενικών δικαιωμάτων (Stamatoudi & Torremans, 2021, σ 720; Wallace & Euler, 2020, σ 838). Παραμένει να διαπιστωθεί ο χρόνος και ο τρόπος που η ουσία του άρθρου 14 θα ενσωματωθεί στα εθνικά δίκαια ⁵² αλλά και βεβαίως η ανταπόκριση της πραγματικότητας των πολιτιστικών ιδρυμάτων και της αγοράς στην επιδιωκόμενη απελευθέρωση (Wallace & Euler, 2020, σσ 849–853; Χίου, 2019).

Το άρθρο 14 δεν αναφέρεται σε αρχαιότητες, μνημεία ή γενικά έργα που εκφεύγουν των κατηγοριοποιήσεων που έχουν θεσπιστεί για να προστατεύσουν το πνευματικό έργο διαπιστωμένων δημιουργών σε ένα οριοθετημένο χρονολογικό εύρος. Δεν θα μπορούσε άλλωστε εκ του χαρακτήρα και του αντικειμένου του. Παρ' όλα αυτά, η εκφορά της αιτιολογικής σκέψης 53 θα μπορούσε να είναι μία ενδιαφέρουσα αφετηρία προς αυτή την κατεύθυνση αφού η προβληματική της απόδοσης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στις απεικονίσεις των εν λόγω έργων είναι τουλάχιστον συνήθης (Stamatoudi & Torremans, 2021, σσ 720–721). Οι αρχαιολογικές και ιστορικές υλικές μαρτυρίες ούσες τμήμα της πολιτιστικής κληρονομιάς είναι αναπόφευκτα ενταγμένες στην ευρύτερη έννοια του εθνικού, ακόμη και παγκόσμιου, κοινού κτήματος και η ελεύθερη διάθεση των αναπαραγωγών τους δεν θα μπορούσε παρά να είναι αναμενόμενη. Ή ίσως και όχι. Στο επόμενο

⁵²Για τη διαδικασία της ενσωμάτωσης της Οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο βλ. Χίου (2021).

κεφάλαιο θα επιδιώξουμε να διερευνήσουμε τη λογική και των δύο κατευθύνσεων, με άξονα την περίπτωση του ελληνικού νομικού, διοικητικού και κοινωνικο-οικονομικού πλαισίου.

4.3 Η λογική του ελέγχου των απεικονίσεων ως κοινός παρονομαστής των δύο συνόλων κανόνων

Μετά τα παραπάνω, το κύριο ερώτημα που προκύπτει είναι αν και με ποιο τρόπο τα δεδομένα που σχετίζονται με τα δύο σύνολα κανόνων που καθορίζουν στη χώρα το πλαίσιο προστασίας των μνημείων αφενός και αφετέρου των προστατευόμενων πνευματικών δημιουργιών διαπλέκονται, επηρεάζονται ή έστω εμπνέονται, διαμορφώνοντας ένα ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο χρήσης για τις απεικονίσεις μνημείων. Σε αυτή την ανάλυση θα συμπεριληφθεί η παράμετρος της Οδηγίας 2019/790 που μόλις είδαμε, καθώς, και παρόλο που δεν έχει ενσωματωθεί στο ελληνικό δίκαιο, με τις προβλέψεις της για τις απεικονίσεις προσφέρει μία πολύτιμη συλλογιστική και κατεύθυνση.

Αν τα δεδομένα για τα ίδια τα μνημεία και τις πρωτότυπες πνευματικές δημιουργίες είναι σχετικά σαφή, δεν ισχύει το ίδιο με τις απεικονίσεις τους, ειδικά των πρώτων. Ξεκινώντας την ανάλυσή μας από τη δεύτερη κατηγορία, εκείνη των έργων που προστατεύονται από το πλαίσιο πνευματικής ιδιοκτησίας, ίσως ανακαλύψουμε κάποιες απαντήσεις στους ευρύτερους προβληματισμούς μας. Είδαμε πως οι δημιουργοί διατηρούν δικαιώματα, περιουσιακά και ηθικά, σε σχέση με τα έργα της διανοίας τους και μάλιστα για ένα αξιόλογο χρονικό διάστημα που καλύπτει τους απογόνους τους ή νόμιμους κληρονόμους και διαχειριστές αυτών. Κατά τη διάρκεια της ισχύος τους, ο Ν. 2121/1993 περιλαμβάνει συγκεκριμένες διατυπώσεις για τη χρήση και την εκμετάλλευση του πρωτότυπου έργου αλλά και των αναπαραγωγών του από τρίτους. Ο δημιουργός, και οι ορισμένοι από αυτόν διάδοχοί του, έχουν τον απόλυτο λόγο στο τρόπο που αυτά χρησιμοποιούνται ή διατίθενται. Προφανώς υφίστανται εξαιρέσεις σε αυτή την αρχή, οι οποίες επιδιώκουν να διατηρήσουν την ισορροπία μεταξύ των αναφαίρετων δικαιωμάτων του δημιουργού και του εξισορροπητικού πνεύματος του νομοθέτη που δεν παραβλέπει την εξυπηρέτηση της πνευματικής και κοινωνικής ευρυθμίας και ανέλιξης⁵³. Με τη λήξη της περιόδου προστασίας, οι πνευματικές δημιουργίες εντάσσονται στο δημόσιο τομέα και είναι προσβάσιμες και διαθέσιμες για τον ερασιτέχνη ενδιαφερόμενο αλλά

⁵³Βλ. Κεφ. Δ: Περιορισμοί του περιουσιακού δικαιώματος του Ν. 2121/1993.

παράλληλα και για εμπορική εκμετάλλευση από την αγορά.

Το ίδιο ακριβώς θα ήταν αναμενόμενο πως θα ίσχυε και για τα μνημεία, ειδικά εκείνα που χρονολογούνται προ του 1830, αλλά επίσης και για τα μεταγενέστερα, για όποια φυσικά δεν υφίστανται ενεργά δικαιώματα για τους δημιουργούς τους. Όπως είναι σαφές, οι χαρακτηρισμένες ως μνημεία πολιτιστικές μαρτυρίες υπό την κυριότητα του Ελληνικού Δημοσίου δεν μπορούν να ενταχθούν στο πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας αφού, λόγω του αναντίρρητου χρονικού κριτηρίου, έχουν πλέον περιέλθει στη σφαίρα του δημόσιου τομέα. Συνεπώς, η εκμετάλλευση της εικόνας τους και οι παραγόμενες απεικονίσεις αυτών θα έπρεπε να είναι ελεύθερες, ασχέτως της ευνόητης προστασίας που δύναται και οφείλει να ασκεί το ΥΠΠΟΑ, προς τη διατήρησή τους στο διηνεκές.

Οι προβλέψεις του Ν. 4858/2021, ωστόσο, δεν φαίνεται να προκρίνουν ένα τέτοιο καθεστώς. Το αντίθετο μάλιστα. Ενώ οι απεικονίσεις μνημείων που υπερβαίνουν την εικόνα του υπό το πρίσμα της επιστημονικής ερμηνείας ή της δημιουργικής έμπνευσης είναι ελεύθερες, δεν συμβαίνει το ίδιο για εκείνες που αναπαράγουν πιστά το προστατευόμενο μνημείο και έχουν ως σκοπό το κέρδος. Διατυπώνεται κατ' αυτόν τον τρόπο η οριοθέτηση της ελεύθερης χρήσης απεικονίσεων μνημείων, που κατά τα άλλα ανήκουν στο δημόσιο τομέα, αφ' ης στιγμής ο ενδιαφερόμενος στοχεύει στην αποκόμιση οικονομικού οφέλους από αυτή τη χρήση. Και ενώ η πρόβλεψη του Ν. 4858/2021 είναι περισσότερο ανανεωτική σε σχέση με εκείνες που είχαν εκφραστεί κατά τον 20^ο αιώνα, αλλά και με την αρχική εκδοχή του Ν. 3028/2002, ούσες εκτενώς ελεγκτικές, η αναγνώριση περιορισμών στη χρήση απεικονίσεων μνημείων δεν συνάδει με το αντικείμενό της προστασίας της υλικότητας των μνημείων, ακόμη και αν αυτή συνδέεται με τη διάσταση του κέρδους για τον ενδιαφερόμενο.

Υπό αυτή την έννοια, προβληματική υπήρξε και η λανθασμένη επίκληση της διάστασης της πνευματικής ιδιοκτησίας στις ΥΑ του 2005, με περισσότερη ένταση, και του 2019, η οποία πιθανότατα προέκυψε από υπερβάλλοντα ζήλο και πρόθεση νομιμοφανούς ενίσχυσης του πλαισίου ελέγχου. Το νομικό καθεστώς για τα πνευματικά δικαιώματα κινείται παράλληλα με εκείνο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και όπου αυτά τέμνονται δεν αλληλεπικαλύπτονται ούτε υπερβαίνουν τις προβλέψεις του έτερου αλλά συμπορεύονται και ρυθμίζονται

αναλόγως. Η αναφορά σε πνευματικά δικαιώματα, copyright ή λοιπό νομικό λεξιλόγιο που θα άρμοζε σε πρωτότυπα έργα δημιουργών δεν είναι ευκόλως αιτιολογούμενη ούτε χρειαζόμενη.

Εξίσου προβληματικό φαντάζει το πλαίσιο του Ν. 4858/2021 για τις απεικονίσεις μνημείων υπό το πρίσμα της Οδηγίας 290/790 καθώς όπως είδαμε παραπάνω, σύμφωνα με τις προβλέψεις του άρθρου 14, τα κράτη μέλη οφείλουν να απελευθερώσουν τις αναπαραγωγές εικαστικών έργων που δεν προστατεύονται πλέον από δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, ενώ περαιτέρω, και υπό την ένσταση ότι η έννοια του μνημείου δεν ταυτίζεται με εκείνη του εικαστικού έργου, ισχυρή είναι η συλλογιστική της αιτιολογικής σκέψης 53 που προκρίνει την ελεύθερη πρόσβαση και προώθηση της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, χωρίς διασυννοριακούς περιορισμούς. Αναμένεται με πραγματικό ενδιαφέρον η ενσωμάτωση της εν λόγω Οδηγίας στο ελληνικό δίκαιο, με το ερωτηματικό για το αν εν τέλει θα επηρεάσει τις απεικονίσεις μνημείων να παραμένει ισχυρό.

Από την άλλη πλευρά το πλαίσιο προστασίας των απεικονίσεων μνημείων στην Ελλάδα, δεν αποτελεί κάτι καινοφανές, στοιχείο που προκύπτει και από την ανάγκη των σχετικών διατυπώσεων στην προαναφερθείσα ευρωπαϊκή Οδηγία. Πολλοί πολιτιστικοί οργανισμοί περιορίζουν τη δυνατότητα παραγωγής απεικονίσεων εικαστικών έργων στους χώρους τους, παρά το γεγονός ότι έχει παρέλθει η ισχύς των πρωτότυπων πνευματικών δικαιωμάτων τους, και επιπλέον διαθέτουν και κυκλοφορούν αναπαραγωγές τους, τις οποίες περιχαράκωνουν υπό το πλαίσιο της πνευματικής ιδιοκτησίας ως νέες δημιουργίες. Αυτές οι επιλογές μπορεί να χρησιμοποιούν στην επιχειρηματολογία τους την ευθύνη της αυθεντικότητας της μορφής των έργων (Καλλινίκου, 1997, σ 107; Κουμάντος, 2002, σ 252) αλλά είναι πρόδηλο ότι θεμελιώνονται στο οικονομικό όφελος που προκύπτει από την εκμετάλλευσή τους. Η αλήθεια, βέβαια, είναι ότι αυτή η πρόσοδος συνήθως δεν συνδέεται με την τυπική διάσταση του κέρδους. Το μεγαλύτερο ποσοστό των μουσειακών ή πολιτιστικών οργανισμών αποτελούν φορείς μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που ειδικά το τελευταίο διάστημα, με τη δυσχέρεια της πανδημίας του COVID-19, αντιμετωπίζουν ουσιαστικά προβλήματα επιβίωσης. Σε οποιαδήποτε περίπτωση οι πόροι από τη δραστηριοποίησή τους, της σχετιζόμενης με τις απεικονίσεις συμπεριλαμβανομένης, καταλήγουν σε σκοπούς που σχετίζονται με τη

διατήρηση, μελέτη και έκθεση των έργων που κατέχουν.

Η συλλογιστική πίσω από αυτή την προσέγγιση, αλλά και εκείνη των προβλέψεων του Ν. 4858/2021, ομοιάζει με το περιεχόμενο του *domaine public payant*, που αποτέλεσε στο παρελθόν, και μάλιστα σε αρκετές χώρες, ένα είδος φόρου που ο ενδιαφερόμενος ήταν υποχρεωμένος να καταβάλλει προκειμένου να κάνει χρήση έργων, παρόλο που αυτά είχαν περιέλθει στο δημόσιο τομέα (World Intellectual Property Organization 2010:12). Αυτό το αντίτιμο μπορεί να απαιτούσε επιπροσθέτως προηγούμενη αδειοδότηση ενώ αφορούσε σε έργα που τα δικαιώματα των δημιουργών τους είχαν λήξει ή και σε έργα που δεν είχαν ποτέ περιέλθει στο πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της Αργεντινής και της Ουρουγουάης, και κατ' αναλογία στα μνημεία της ελληνικής επικράτειας που εξετάζουμε. Οι φορείς που συγκέντρωναν αυτούς τους πόρους αποτελούσαν οργανισμούς που ελέγχονταν από το Δημόσιο (όπως λ.χ. ο ΟΔΑΠ) ή ήταν ιδιωτικοί φορείς, και συνήθως τους επαναδαπανούσαν για την προστασία των πνευματικών έργων και των ποικίλων ομάδων δημιουργών τους. Υπήρχαν βέβαια περιπτώσεις, όπως εκείνη της Ιταλίας, που το εν λόγω αντίτιμο εμπλούτιζε απλά τις κρατικές εισφορές (Marzetti, 2018, σ 119 κ.ε.). Σήμερα, το σύστημα του *domaine public payant* εξακολουθεί να εφαρμόζεται σε λίγες, κυρίως αναπτυσσόμενες χώρες, ενώ για κάποιο διάστημα υπήρξε κατεύθυνση προς την εφαρμογή του στο πλαίσιο διατήρησης της παραδοσιακής γνώσης και των λαϊκών εκφράσεων. Φαίνεται, ότι παρά το γεγονός ότι δεν απέκτησε θεσμικό χαρακτήρα σε αυτό το επίπεδο, το πνεύμα της υποβόσκει στη λογική του ελέγχου του Δημοσίου επί των απεικονίσεων εικαστικών έργων που βρίσκονται στο δημόσιο τομέα.

Μολονότι οι απεικονίσεις μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο και ευρίσκονται υπό την αρμοδιότητα των Υπηρεσιών του ελέγχονται, το πλαίσιο που τις διέπει είναι αρκετά οριοθετημένο και επιδιώκει να εποπτεύσει παραγωγές που αποφέρουν απευθείας κέρδος για τους δημιουργούς τους. Από την άλλη, τα πνευματικά δικαιώματα που μπορούν να γεννώνται σε σχέση με αυτές τις απεικονίσεις δεν περιορίζονται από αυτή την αξίωση του Δημοσίου, εφόσον υλοποιούνται σύμφωνα με τις προβλέψεις του νόμου. Προφανώς οι εν λόγω όροι δε διαμορφώνουν ένα πλήρως ελεύθερο τοπίο δράσης, αλλά αυτό που αναδύεται ως ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι το γεγονός της διαμόρφωσης ενός πεδίου προστασίας το οποίο κινείται μεταξύ

της υλικότητας του μνημείου, που εντάσσεται απαρέγκλιτα στις προβλέψεις του Ν. 4858/2021, και της άυλης απεικόνισής του, που διαμοιράζεται μεταξύ των προβλέψεων τόσο του 4858/2021 όσο και του 2121/1993. Αυτή η τομή δεν είναι κάτι που συναντάται σπανίως, ωστόσο, παραμένει το ερώτημα για το αν είναι απαραίτητη ή έστω δικαιολογημένη. Θα μπορούσε, ίσως, αυτό το πλαίσιο να αμβλυνθεί ακόμη περισσότερο, περιορίζοντας ίσως το περιεχόμενο του κάθε νόμου στη διάσταση που μνημείου που το αφορά; Η ελεύθερη χρήση των απεικονίσεων μνημείων είναι ένα ζητούμενο αλλά πόσο έτοιμη είναι η ελληνική πολιτεία να την ακολουθήσει, και αν αυτή είναι η επιλογή ποιο είναι το τίμημα;

4.4 Οι απεικονίσεις μνημείων πέραν των προβλέψεων του Ν. 4858/2021: η περίπτωση του Μουσείου Ακρόπολης

Είδαμε παραπάνω τα ισχύοντα σύμφωνα με τις προβλέψεις του Ν. 4858/2021 για τις απεικονίσεις μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο και των κινητών που ευρίσκονται στις συλλογές και στα μουσεία του ΥΠΠΟΑ. Τα τελευταία αποτελούν τον κύριο όγκο των αρχαιολογικών μουσείων στη χώρα και ελέγχονται από τις κατά τόπους Εφορείες Αρχαιοτήτων ή μπορεί να αποτελούν φορείς του Υπουργείου σε επίπεδο Διεύθυνσης. Δεν είναι όμως μόνο αυτά⁵⁴. Υπό την εποπτεία του ΥΠΠΟΑ ευρίσκονται τουλάχιστον δύο ακόμη μουσειακοί οργανισμοί του Δημοσίου με καθεστώς ΝΠΔΔ⁵⁵, οι οποίοι φιλοξενούν κινητά μνημεία⁵⁶. Πρόκειται για το Μουσείο Ακρόπολης και το Μουσείο Παύλου και Αλεξάνδρας Κανελλοπούλου. Ήδη από το 2020, με την τελευταία τροποποίηση του άρθ. 46 του Ν. 3028/2002, το περιεχόμενο του οποίου αναπαράγεται αυτούσιο στο Ν. 4858/2021 και ισχύει, αναφέρεται (αιτιολογική έκθεση Ν. 4708/2020, σελ. 13), ότι οι Οργανισμοί με τέτοιο καθεστώς, δεν παρακολουθούν τις διατάξεις για τις απεικονίσεις των μνημείων που φιλοξενούν.

Είναι ενδιαφέρον, λοιπόν, να δούμε τι ισχύει για το Μουσείο Ακρόπολης, ένα από τα σημαντικότερα μουσεία της χώρας που δέχεται κάθε χρόνο πάνω από ενάμιση εκατομμύριο επισκέπτες, σχεδόν τριπλάσιο από το αμέσως επόμενο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Το μουσείο εγκαινιάστηκε το 2009, 35 σχεδόν χρόνια μετά από την αρχική πολιτική διατύπωση της αναγκαιότητας ίδρυσης ενός νέου

⁵⁴Βλ. σχετικά τη με αρ. πρωτ. ΥΠΠΟΑ/ΑΤΝΠΚΕ/198193/1363/13-7-2016 απάντηση του τότε Υπουργού Αριστείδη Μπαλά σε ερώτηση των βουλευτών Γ. Ψαριανού και Ι. Φωτήλα με θέμα «Πόσα και ποια Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου και Ιδιωτικού Δικαίου Εποπτεύει το ΥΠΠΟΑ», <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/67715b2c-ec81-4f0c-ad6a-476a34d732bd/9654160.pdf> (πρόσβαση 24-1-2022).

⁵⁵Σύμφωνα με εξαγγελία της νυν Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού Λίνας Μενδώνη, επίκειται η μετατροπή πέντε ακόμη αρχαιολογικών μουσείων (Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου, Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο και Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού), τα οποία αποτελούν Υπηρεσίες του ΥΠΠΟΑ επιπέδου Διεύθυνσης, σε ΝΠΔΔ. Βλ. σχετικά Απάντηση της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού σε επίκαιρη ερώτηση στη Βουλή για την μετατροπή μουσείων σε Ν.Π.Δ.Δ. (5-2-2021), <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=3656> (πρόσβαση 24-1-2022) καθώς και την πρόσφατη ομιλία της στη Βουλή κατά τη συζήτηση για την ψήφιση του Προϋπολογισμού του 2022, <https://www.culture.gov.gr/el/Information/SitePages/view.aspx?nID=4044> (πρόσβαση 24-1-2022).

⁵⁶Το Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας-Θράκης θα μπορούσε επίσης να κατέχει νεότερα κινητά μνημεία τα οποία να έχουν κηρυχθεί από το ΥΠΠΟΑ με ειδικές πράξεις.

μουσειακού χώρου που θα αντικαθιστούσε το τότε μουσείο του τέλους του 19^{ου} αιώνα πάνω στο βράχο της Ακρόπολης⁵⁷.

Το νέο μουσείο ιδρύθηκε εξ αρχής ως ΝΠΔΔ με το Ν. 3711/2008 «ίδρυση νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου με την επωνυμία «ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ» και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 224/Α/5-11-2008). Σύμφωνα με το άρθρ. 2 παρ. 1 «Τα κινητά αρχαία μνημεία και τα αρχιτεκτονικά και λοιπά μέλη των μνημείων του Ιερού Βράχου της Ακρόπολης που έχουν αποσπαστεί ή θα αποσπαστούν στο μέλλον, στεγάζονται στο κτήριο του Μουσείου για φύλαξη, προστασία, συντήρηση, τεκμηρίωση, έρευνα, μελέτη, δημοσίευση, έκθεση και παρουσίαση στο ελληνικό και διεθνές κοινό». Ως εκ τούτου, είναι ευνόητο, όπως και αναμενόμενο άλλωστε, ότι το Μουσείο Ακρόπολης κατέχει πληθώρα αρχαιοτήτων που χαρακτηρίζονται ως κινητά μνημεία, όχι λόγω της αρχαιολογικής ή καλλιτεχνικής τους σημασίας αλλά γιατί η πλειονότητά τους χρονολογείται προ του 1453. Ο ιδρυτικός νόμος του μουσείου δεν αναφέρεται στη διαδικασία παραγωγής και χρήσης απεικονίσεων των μνημείων που εκτίθενται σε αυτό. Μόνο στο άρθρ. 4 παρ. 1 περίπτ. στ' ορίζεται ότι στους πόρους του μουσείου συμπεριλαμβάνονται «έσοδα από τη διαχείριση δικαιωμάτων του Μουσείου, που αφορούν τα εκθέματά του στην Ελλάδα και στο εξωτερικό» χωρίς ωστόσο να γίνεται ανάλυση του χαρακτήρα αυτών των δικαιωμάτων. Ούτε και στον Οργανισμό λειτουργίας του, ΠΔ 64/2013 «Οργανισμός του Μουσείου Ακρόπολης» (ΦΕΚ 113/Α/20-5-2013), υπάρχει σχετική πρόβλεψη, πλην της αναφοράς στο άρθρο 12 περίπτ. η', για τις «Αρμοδιότητες Αυτοτελούς Γραφείου Επικοινωνίας και Προβολής», όπου ορίζεται ότι ανάμεσα στις αρμοδιότητες τους Γραφείου είναι και «η διαχείριση αιτημάτων για έκδοση άδειας κινηματογράφησης, βιντεοσκόπησης και φωτογράφισης».

Η αλήθεια είναι, βέβαια, ότι ο ιδρυτικός νόμος του 2008 τροποποιήθηκε πολύ γρήγορα με το άρθρο 43 του Ν. 3773/2009 «Οργανωτική Επιτροπή Μεσογειακών Αγώνων - Βόλος 2013 και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 120/Α/21-7-2009). Ένα από τα λίγα σημεία που τροποποιήθηκαν αφορούσαν και στις απεικονίσεις. Συγκεκριμένα η γενική αναφορά σε δικαιώματα του μουσείου εξειδικεύτηκε και πλέον ορίζεται ότι

⁵⁷Για το ιστορικό της ανέγερσης, μετά από 4(!) αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς, του κτηρίου των Τσουμί και Φωτιάδη στην περιοχή του Μακρυγιάννη, όπου στεγάζετε σήμερα το μουσείο βλ. <https://www.theacropolismuseum.gr/i-istoria-toy-moyseiou> (πρόσβαση 12-1-2022).

αυτά συνδέονται με «...δημοσιεύσεις, που γίνονται για εμπορικό σκοπό, φωτογραφιών των εκθεμάτων του και των συλλογών του, ...δικαιωμάτων λήψης φωτογραφιών, κινηματογράφησης, ανάρτησης αυτών ακόμα και αποσπασματικά στο διαδίκτυο. Τα κάθε είδους δικαιώματα, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, από την αξιοποίηση των εκθεμάτων και συλλογών του Μουσείου παραχωρούνται κατ' αποκλειστικότητα⁵⁸ στο νομικό πρόσωπο αυτού» (άρθ. 4 παρ. 1 εδάφιο στ' όπως τροποποιήθηκε με το Ν. 3773/2009). Άλλωστε, σύμφωνα με το τροποποιημένο εδάφιο β' της ίδιας παραγράφου αναφέρεται ότι στις προσόδους του μουσείου συμπεριλαμβάνονται «...η πώληση γύψινων ή και από οποιοδήποτε υλικό κατασκευασμένων αντιγράφων, κάθε μεγέθους και είδους, απομιμήσεων και παραστάσεων, τα οποία παράγονται από αυτό», αφού άλλωστε στο τροποποιημένο, σύμφωνα με το Ν. 3773/2009, άρθ. 2 παρ. 2 περίπτ. θ' του Ν. 3711/2008 προβλέπεται η διαμόρφωση κατάλληλων εργαστηρίων για την «...παραγωγή εκμαγείων, την έκδοση φωτογραφιών, δελτίων, διαφανειών, αντιγράφων με κάθε μορφή και σε κάθε υλικό φορέα αρχαίων αντικειμένων των συλλογών του και εκθεμάτων του από το ίδιο το Μουσείο».

Με τις παραπάνω προβλέψεις ήταν σαφές ότι το Μουσείο Ακρόπολης θα έπρεπε να αξιοποιήσει στο μέγιστο αυτές τις δυνατότητες που του παραχωρήθηκαν, αφού αποτελούσαν σημαντικό έσοδο για την επίτευξη των στόχων του. Και υπό αυτό το πλαίσιο, που περιλαμβάνει και τις απεικονίσεις των μνημείων που διαθέτει, λειτουργεί έως σήμερα. Ο ιστότοπος του μουσείου το επιβεβαιώνει. Στη σελίδα που αναφέρεται στη φωτογράφιση και κινηματογράφιση⁵⁹ ορίζεται ότι εφόσον πρόκειται για ερασιτεχνικές λήψεις, αυτές επιτρέπονται. Ωστόσο, η προβληματική ήδη γεννάται σε αυτό το σημείο. Σε μία ολόκληρη, εξέχουσα αίθουσα, αυτής της Αρχαϊκής Ακρόπολης, που περιλαμβάνει αριστουργήματα της ελληνικής τέχνης και εντυπωσιάζει με την άρθρωσή της απαγορεύεται συνολικά η φωτογράφιση. Είναι δε εντυπωσιακό ότι δεν αναφέρεται ο λόγος για αυτή την επιλογή. Τα συγκεκριμένα

⁵⁸Είναι πολύ ενδιαφέρουσα η διατύπωση που επιλέγεται σε σχέση με τη αποκλειστική παραχώρηση. Αναφέρεται στα δικαιώματα (κατά κύριο λόγο περιουσιακά αλλά και πέραν αυτών) που προκύπτουν από την αξιοποίηση των μνημείων, η οποία πραγματοποιείται από το μουσείο αλλά και τρίτους. Τίθεται σε αντιδιαστολή με τους πόρους των δημόσιων μουσείων που συγκεντρώνει και διαχειρίζεται ο ΟΔΑΠ.

⁵⁹Βλ. σχετικά <https://www.theacropolismuseum.gr/fotografisikinimatografisi> (πρόσβαση 12-1-2022).

εκθέματα είναι κυρίως έργα γλυπτικής και παρά το γεγονός ότι σε αρκετές περιπτώσεις φέρουν ίχνη χρώματος, η φωτογράφιση δεν θα επηρέαζε την κατάσταση διατήρησή τους.

Το δεύτερο προβληματικό σημείο είναι ότι οι ερασιτεχνικές λήψεις δεν επιτρέπεται να δημοσιευτούν σε έντυπα ή ψηφιακά μέσα. Η απαγόρευση δεν περιλαμβάνει εξαιρέσεις ανάλογα με το χαρακτήρα του μέσου ή το σκοπό της δημοσίευσης. Για παράδειγμα οι μαθητές ενός σχολείου δεν θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν φωτογραφίες της επίσκεψής τους στον ιστότοπο του σχολείου και σίγουρα δεν θα μπορούσαν να τις χρησιμοποιούσαν σε ένα αναμνηστικό έντυπο ημερολόγιο. Κατά την ίδια λογική ανάλογο υλικό δεν θα μπορούσε να δημοσιοποιηθεί ούτε στα κοινωνικά δίκτυα από τους επισκέπτες του μουσείου. Αυτές οι προβλέψεις δεν πηγάζουν από τις διατυπώσεις του τροποποιημένου ιδρυτικού νόμου του μουσείου. Είναι όμως εξειδικευμένες και καταγεγραμμένες στη με αρ. πρωτ. 2544/29-4-2014 Απόφαση του Δ.Σ. του μουσείου «Καθορισμός τελών φωτογράφισης, κινηματογράφησης, χρήσης απεικονίσεων και όρων πρόσβασης και μελέτης στο μουσειακό υλικό του Μουσείου Ακρόπολης» (ΦΕΚ 1217/Β/13-5-2014).

Στην ίδια Απόφαση (άρθρο 2 παρ. 2 εδάφιο 2.2) αναφέρεται ότι για την κινηματογράφηση με επαγγελματικό εξοπλισμό για πολιτιστικούς, επιστημονικούς και εκπαιδευτικούς σκοπούς καταβάλλονται τέλη και προφανώς προηγείται σχετικό αίτημα. Παράλληλα, στο ίδιο άρθρο προσδιορίζεται ότι η χρήση απεικονίσεων στο διαδίκτυο χωρίς εμπορικό ή οικονομικό σκοπό γίνεται ατελώς. Από την άλλη πλευρά, στις παραγράφους 2 και 3 του άρθρου 4 σημειώνεται ότι για οποιουδήποτε χαρακτήρα λήψη, ερασιτεχνική, ερευνητική, εκπαιδευτική κλπ., απαιτείται προηγούμενη άδεια, η οποία παρέχεται κατά χώρα στην περίπτωση που δεν προβλέπονται τέλη. Πάντοτε βέβαια εφόσον δεν περιλαμβάνει δημοσίευση σε έντυπα ή ηλεκτρονικά μέσα!

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η αναφορά στην παράγραφο 1 άρθρο 4 της Απόφασης του 2014 όπου ορίζεται ότι το μουσείο «έχει τα αποκλειστικά δικαιώματα επί της εικόνας και της μορφής» του υλικού που διαθέτει, παραπέμποντας στον τροποποιημένο ιδρυτικό νόμο του μουσείου που είδαμε παραπάνω, ο οποίος βέβαια δεν συνδέει την αποκλειστικότητα των εν λόγω δικαιωμάτων που αποδίδει στο μουσείο με την εικόνα των μνημείων που φιλοξενεί. Επιπλέον, στον ιστότοπο του

μουσείου αναφέρεται ότι αυτό «διατηρεί όλα τα πνευματικά δικαιώματα (copyright) που αφορούν στα αντικείμενα των συλλογών του σύμφωνα με την κείμενη ελληνική και διεθνή νομοθεσία», παραπέμποντας και πάλι στον ιδρυτικό νόμο του. Σημειωτέον ότι ούτε σε αυτόν αλλά ούτε και στην Απόφαση για τα τέλη χρήσης φωτογράφισης-κινηματογράφησης γίνεται αναφορά στην έννοια των πνευματικών δικαιωμάτων.

Το πλαίσιο υπό το οποίο το μουσείο Ακρόπολης διαχειρίζεται τις απεικονίσεις μνημείων στηρίζεται και αντανακλά τις διατάξεις της αρχικής εκδοχής του Ν. 3028/2002 καθώς και των κανονιστικών διατάξεων που ακολούθησαν κατά την πρώτη δεκαετία του αιώνα, δηλ. των ΚΥΑ του 2005 και 2011. Ωστόσο, μετά την ΥΑ του 2019 και κυρίως το Ν. 4858/2021, το μουσείο δεν ανανέωσε την προσέγγισή του για τις απεικονίσεις μνημείων. Αντιθέτως, όπως φαίνεται από τις σχετικές διατυπώσεις που χρησιμοποιούνται στον ιστότοπό του, επιμένει σε ένα μάλλον υπερ-ελεγκτικό, και εν πολλοίς νομικά αμφισβητούμενο πλαίσιο. Το γεγονός ότι δεν επιτρέπει τη φωτογράφιση και κινηματογράφιση σε μία από τις σημαντικότερες αίθουσές του, ότι θέτει δυνητικούς περιορισμούς στη χρήση ερασιτεχνικών λήψεων, με τουλάχιστον θολές προβλέψεις, ότι δεν απελευθερώνει τη χρήση απεικονίσεων για εκπαιδευτικούς, καλλιτεχνικούς ή επιστημονικούς σκοπούς, δείχνουν έντονα προς αυτή την κατεύθυνση. Η δε αναφορά σε πνευματικά δικαιώματα, επικαλούμενο το εθνικό και διεθνές νομικό πλαίσιο, δείχνει την επιδερμική προσέγγιση του συγκεκριμένου, σύνθετου θέματος. Κατά κύριο λόγο όμως καταδεικνύει την ανάγκη του μουσείου να περιφρουρήσει, ακόμη και με έωλες διατυπώσεις, το οικονομικό όφελος που προκύπτει από τη διάχυση των απεικονίσεων των διάσημων έργων που κατέχει, καθώς αναντίρρητα αποτελεί σημαντική πρόσοδο που συμβάλλει ουσιαστικά στην εύρυθμη λειτουργία του.

Οι απεικονίσεις των μνημείων που φιλοξενεί το μουσείο δεν εντάσσονται στις προβλέψεις του Ν. 4858/2021. Η επιλογή της διαχείρισης τους θα μπορούσε συνεπώς μην υιοθετήσει το υφιστάμενο πλαίσιο, πόσω μάλλον μία παλαιότερη διατύπωσή του, και να σταθεί απέναντι στο θέμα των απεικονίσεων των αρχαιοτήτων που φιλοξενεί υπό την προσέγγιση των έργων που δεν φέρουν πλέον δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς επί της ουσίας αυτή είναι η πραγματικότητα. Αντιθέτως, το Μουσείο παρακολουθεί με αυστηρότητα μία ελεγκτική λογική που δεν είναι απαραίτητος πατερναλιστικού χαρακτήρα (Μαρίνος, 2004, σ 235) αλλά περισσότερο

προσομοιάζει με τη λογική του *domaine public payant* που αναφέραμε παραπάνω. Είναι δε βέβαιο ότι πληθώρα άλλων μουσείων στην Ελλάδα, είτε ανήκοντα στον ευρύτερο δημόσιο τομέα είτε ιδιωτικής πρωτοβουλίας, που εκθέτουν μνημεία ή εικαστικά έργα τα δικαιώματα των οποίων έχουν παρέλθει, ακολουθούν τις ίδιες επιλογές, που εύλογα υπογράμμισε η Οδηγία 2019/790, προκρίνοντας την χωρίς οριοθετήσεις διάχυση της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Το μουσείο Ακρόπολης, ως ένα από τα σημαντικότερα μουσεία της χώρας, οφείλει να προχωρήσει άμεσα στην ενημέρωση της πολιτικής του για τις απεικονίσεις μνημείων. Η εν λόγω διαδικασία άλλωστε δεν περιλαμβάνει ιδιαίτερες δυσκολίες στην υλοποίηση της αφού επί της ουσίας αφορά στην αναδιατύπωση της Απόφασης του Διοικητικού του Συμβουλίου από το 2014. Θα ήταν θετική έκπληξη αν το μουσείο προχωρούσε σε μία ανανεωτική προσέγγιση επί του θέματος, παρακολουθώντας το πνεύμα της Οδηγίας 2019/790 και απελευθερώνοντας τη χρήση τους, κάτι που έτσι κι αλλιώς δεν έρχεται σε σύγκρουση με τη ευρεία διατύπωση του ιδρυτικού του νόμου, αλλά σε οποιαδήποτε περίπτωση η υιοθέτηση τουλάχιστον των κατευθύνσεων που έχει θέσει το άρθρο 46 του Ν. 4858/2021, δηλ. την ελεύθερη χρήση για όλες τις περιπτώσεις που δεν σχετίζονται με εμπορικό σκοπό, είναι απαραίτητη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Απεικονίσεις μνημείων: ελευθερία ή οριοθέτηση;

Προχωρώντας σε μία συνολική αποτίμηση του παραπάνω περιγραφέντος πλαισίου, δεν μπορούμε παρά να διαπιστώσουμε ότι το πολιτιστικό κεφάλαιο της χώρας, όπως αυτό έχει εκδηλωθεί με ποικίλης μορφής υλικές, αλλά και άυλες, μαρτυρίες, προστατεύεται ισχυρά με το Ν. 4858/2021. Άλλωστε μεγάλο μέρος αυτών των αρχαιολογικών, ιστορικών, κοινωνικών κλπ. διατυπώσεων ευρίσκεται υπό την κυριότητα του Ελληνικού Δημοσίου που σε οποιαδήποτε περίπτωση οφείλει να διαμορφώνει το κατάλληλο πλαίσιο για την διατήρηση και ανάδειξή τους. Υπό το ίδιο πλαίσιο έχει θεσπιστεί και η προστασία των αναπαραγωγών και αποτυπώσεων του. Η εν λόγω πρόβλεψη δεν είναι καινοφανής, μία μετα-νεωτερική έμπνευση του 21ου αιώνα. Αντίθετα, όπως είδαμε, εδραιώνεται ισχυρά στις διατυπώσεις των εθνικών κανονιστικών κειμένων ήδη από το 19ο αιώνα και με μεγαλύτερη σαφήνεια κατά τον 20ο. Είναι δε σημαντικό σε αυτό το σημείο να σημειώσουμε τη θέση που κατέχει αυτό το υλικό παρελθόν στο εθνικό φαντασιακό, και μαζί και οι απεικονίσεις του. Παρ' όλο που η έννοια της προστασίας της ακεραιότητας της εικόνας του δεν διατυπώνεται ρητά στο θεσμικό πλαίσιο, αλλά προκύπτει εύκολα από τον χαρακτήρα των όρων που τίθενται για την παραγωγή και χρήση της από τρίτους, οι αντιδράσεις που κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί για την κατά περίπτωση αναιρετική της παρουσίαση υποδηλώνουν την αναγωγή της σε εθνικό σύμβολο .

Πέραν όλων αυτών, ωστόσο, εκείνο που και πάλι είναι κυρίαρχο στην προσέγγιση της εποπτείας είναι ο οικονομικός παράγοντας. Από τη γένεση και στη συνέχεια την κλιμάκωση του τουριστικού ρεύματος στη χώρα οι απεικονίσεις της ελληνικής αρχαιότητας αποτέλεσαν ένα προσιτό και σύνηθες αναμνηστικό για τους επισκέπτες ενώ το ενδιαφέρον για την ένταξή τους σε ποικίλα οπτικοακουστικά μέσα διεθνών παραγωγών υπήρξε έντονο και διαρκές. Οι πρόσοδοι από αυτή την πηγή δεν ήταν αμελητέοι, μολονότι οριοθετήθηκαν από την ισχύη δυναμική του αρμόδιου ΤΑΠΑ, και στη συνέχεια του διαδόχου του ΟΔΑΠ, και παραδοσιακά επανεπενδύονταν για την

υλοποίηση ουσιαστικών έργων πολιτισμού αλλά και για την εύρυθμη λειτουργία των χώρων, μνημειακών συνόλων και μουσείων. Η δε πολιτική εκμετάλλευση του αφηγήματος ενός πολιτιστικού κεφαλαίου που συμβάλλει ισχυρά στην οικονομία της χώρας υπήρξε ισχυρή και σίγουρα επηρέασε, και επηρεάζει, τη συλλογική προσδοκία.

Υπό τη διάσταση μίας εθνο-οικονομοκεντρικής ατμόσφαιρας, οι νομικές προβλέψεις για τις απεικονίσεις των μνημείων αρμοδιότητας του ΥΠΠΟΑ δεν θα λέγαμε πως είναι υπερβολικά συντηρητικές. Σίγουρα δεν υπήρξαν ριζοσπαστικές εδραιώνοντας ένα απελευθερωμένο πλαίσιο, ωστόσο ακόμη και στην αρχική διατύπωση του Ν. 3028/2002 διατύπωσαν ένα κρίσιμο διαχωρισμό μεταξύ των χρήσεων με εμπορικό σκοπό και εκείνων που αφορούσαν λοιπές ερασιτεχνικές, εκπαιδευτικές, επιστημονικές και εν γένει πολιτιστικές δράσεις. Η ουσία αυτής της προσέγγισης εκφράστηκε με σαφήνεια με το Ν. 4858/2021, οπότε η απελευθέρωση των χρήσεων χωρίς οικονομικό όφελος υπογραμμίστηκε με τη μη υποχρέωση υποβολής σχετικού αιτήματος. Η ομπρέλα των νομικών διατυπώσεων, ωστόσο, δεν εξειδικεύτηκε με την ίδια επιτυχία από το ερμηνευτικό πλαίσιο που εκπορεύτηκε από το ΥΠΠΟΑ. Οι σχετικές εκτελεστικές Υπουργικές Αποφάσεις εξέφρασαν μία εποπτική λογική που σε αρκετές περιπτώσεις αξίωνε και έθετε όρους πέραν των απαραίτητων για την ικανή διεκπεραίωση των σχετικών αιτημάτων και την επί της ουσίας προστασία των μνημείων. Επιπλέον, η άρθρωση και πρακτική της σχετικής διοικητικής διαδικασίας υπήρξε δαιδαλώδης και αναιμική ταυτόχρονα, οδηγώντας σε διαφορετικές προσεγγίσεις από Υπηρεσίες του ίδιου Υπουργείου και κυρίως σε έντονες καθυστερήσεις που είχαν ως απότοκο τη δικαιολογημένα έντονη δυσαρέσκεια από πολίτες και επαγγελματίες. Μία δυσθυμία που δεν θα πρέπει να ιδωθεί μόνο στο πρώτο επίπεδο ενός αποτυχημένου γραφειοκρατικού αποτελέσματος αλλά στη διαμόρφωση μίας κουλτούρας άρνησης απέναντι στον ελεγκτικό μηχανισμό του Δημοσίου για τις απεικονίσεις των πολιτιστικών αγαθών, ο οποίος παλινωδούσε ως προς τη συλλογιστική και την υλοποίηση του.

Παράλληλα, έχει διαπιστωθεί εδώ και καιρό από το αρμόδιο Υπουργείο το γεγονός της διάθεσης πλήθους, φωτογραφικών κυρίως, αποτυπώσεων μνημείων σε πλατφόρμες του εξωτερικού, ειδικά των ΗΠΑ, όπου πωλούνται με την καταβολή αντιτίμου, προφανώς χωρίς την προηγούμενη νόμιμη άδεια του. Η δυνατότητα παρέμβασής του σε αυτή τη διαδικασία είναι αμυδρή ενώ έως σήμερα δεν έχει

προχωρήσει σε σχετική διερεύνηση των πιθανών νομικών μέτρων που θα μπορούσε να ασκήσει. Επιπλέον, η διοικητική διαχείριση του θέματος της παραγωγής και χρήσης απεικονίσεων δεν στερείται της καταβολής σημαντικής δαπάνης από πλευράς του ΥΠΠΟΑ. Η πληθώρα αιτημάτων και η προβλεπόμενη εμπλοκή και συνεισφορά πολλών Υπηρεσιών συνεπάγεται την ανάγκη απασχόλησης προσωπικού πολλών ειδικοτήτων και την αθροιστική καταμέτρηση πολλών εργατωρών για την διεκπεραίωση των σχετικών θεμάτων. Η δε οικονομική συμβολή των εσόδων από τις απεικονίσεις μνημείων παραμένει άγνωστη. Δεν υφίσταται σχετική μελέτη που να τα καταγράφει ούτε, βέβαια, που να προχωρά ακόμη περισσότερο αντιπαραβάλλοντάς τα με το ομολογουμένως δύσκολα υπολογίσιμο κόστος της δαπάνης που καταβάλλει το Ελληνικό Δημόσιο για τη διαχείριση των απεικονίσεων. Πέραν αυτού, τα διαφυγόντα κέρδη από την πραγματικότητα της αγοράς που δραστηριοποιείται σε διεθνές επίπεδο, και είναι πολύ δύσκολο, ή αδύνατον, να ελεγχθεί, δεν μπορούν να αγνοηθούν.

Από την άλλη πλευρά, σε σχέση με τη νομική ουσία του θέματος, θα πρέπει κυριότατα και πρωτίστως να εντάξουμε το θέμα των απεικονίσεων μνημείων στο πλαίσιο των δύο δικαιικών κλάδων, της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πνευματικής ιδιοκτησίας. Το σύνολο των κανονιστικών κειμένων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, και των μνημείων ειδικότερα, επικεντρώνεται στην προστασία των υλικών μαρτυριών, και κατά περίπτωση σε άυλες εκφράσεις της διαχρονικής κουλτούρας. Αντιθέτως, οι απεικονίσεις τους αποτελούν μία άυλη, πνευματική δημιουργία, που μπορεί να έχει πρωτοτυπία ή όχι, αλλά αυτό εξετάζεται υπό το πρίσμα των προβλέψεων της πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ουσία παραμένει ότι τα μνημεία, στη πλειονότητα τους, λόγω της υπέρβασης του χρονικού ορίου, δεν δύναται να αποδώσουν δικαιώματα προστασίας για τους δημιουργούς τους. Έχουν εν ολίγοις περιέλθει στο δημόσιο τομέα (public domain). Συνεπώς και η παραγωγή και χρήση των αναπαραγωγών τους θα ήταν λογικά ελεύθερη. Το Δημόσιο, ωστόσο, ως κύριος της υλικής διάστασης των μνημείων δύναται να ασκεί έλεγχο και στην εικόνα τους, που κατ' αυτόν τον τρόπο και υπό τη διάσταση της πνευματικής δημιουργίας δεσμεύεται και οριοθετείται.

Είδαμε τις κατευθύνσεις της ΕΕ μέσω της Οδηγίας του 2019, η οποία όντως είναι πολύ σημαντική και παρακολουθεί τη συλλογιστική της προστασίας του δημιουργού

και του έργου του και την αυτονόητη απελευθέρωση των δημιουργιών του μετά την παρέλευση ισχύος των δικαιωμάτων του. Κατά τις διατυπώσεις της, η πλήρης πρόσβαση και χρήση των απεικονίσεων έργων τα πνευματικά δικαιώματα των οποίων έχουν λήξει, είναι απαραίτητη και πρέπει να υποστηριχθεί με κάθε δυνατό μέσο, ειδικά μέσω της συμβολής των νέων τεχνολογιών, διευκολύνοντας την πολιτιστική, επιστημονική και καλλιτεχνική ανέλιξη, αλλά και την οικονομία της αγοράς. Άλλωστε αυτή ακριβώς η πολυδιάστατη σημασία των έργων τέχνης και επιστήμης συνολικά για το κοινό καλό είναι που αποτελεί σημαντική παράμετρο της ένταξής τους στο πλαίσιο προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας και αυτή θίγει και η σχετική Οδηγία του 2019 στο προοίμιό της.

Στο ελληνικό πλαίσιο, η Οδηγία του 2019 θα μπορούσε εύκολα να εφαρμοστεί για τα νεότερα μνημεία που χαρακτηρίζονται ως εικαστικά έργα, και στα οποία μετά την λήξη των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας το Δημόσιο δεν θα πρέπει να παρεμβαίνει σε ό,τι αφορά στην εκμετάλλευση των απεικονίσεων τους. Η διατύπωση της Οδηγίας, ωστόσο, δεν είναι απολύτως προφανής για την περίπτωση των μνημείων προ του 1830 που συχνότατα δεν εμπίπτουν στην κατηγορία του εικαστικού έργου ή τουλάχιστον δεν χαρακτηρίζονται έτσι στο νομικό πλαίσιο της χώρας.

Από την άλλη πλευρά, καθόλου αμελητέο δεν είναι το γεγονός ότι ο έλεγχος της οικονομικής εκμετάλλευσης της εικόνας των μνημείων από τρίτους μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στην καλύτερη διατήρηση, συντήρηση, μελέτη και ανάδειξή τους. Εφόσον, βέβαια, καταφέρει να διαμορφώσει ένα άμεσο και αποτελεσματικό πλαίσιο διαχείρισης και εξυπηρέτησης των ενδιαφερόμενων. Είναι, όμως, μία τέτοια κατεύθυνση λογική και δίκαιη για την αγορά; Δεν θα πρέπει να το δούμε μονοσήμαντα. Η πρόσβαση σε αυτό το κοινό κτήμα εκ των πραγμάτων δεν είναι ελεύθερη. Η επίσκεψη σε χώρους και μουσεία έχει θεσμοθετημένο αντίτιμο εισόδου, σε μερικές περιπτώσεις αρκετά υψηλό, το οποίο υποστηρίζει την εύθραυστη διατήρησή τους στο χρόνο και την παροχή των απαραίτητων υπηρεσιών στον πολίτη. Το ίδιο συμβαίνει με τις παραχωρήσεις μνημείων και αρχαιολογικών χώρων για την πραγματοποίηση εκδηλώσεων. Υπό αυτή την έννοια, πόσο δικαιολογημένη και αυταπόδεικτη είναι η χωρίς αντίτιμο εκμετάλλευση της εικόνας τους από την οικονομική αγορά, αφού και σε αυτή την περίπτωση η συνεισφορά της θα μπορούσε να εμπλουτίσει τη δυναμική της παρουσίας και ερμηνείας του παρελθόντος για την

επίτευξη της ιστορικής κατανόησης, της καλλιτεχνικής εξέλιξης και της επιστημονικής προόδου.

Σε αυτό το σύνθετο τοπίο, η απελευθέρωση της χρήσης των απεικονίσεων μνημείων θα αποτελούσε μία ουσιαστική λύση, όχι χωρίς νομικό έρεισμα. Μία ριζοσπαστική λύση, βέβαια, που θα έπρεπε να παραμερίσει το εθνικό αφήγημα, την πολιτική εκμετάλλευση του θέματος και που θα αποδείκνυε, μέσω της πραγματοποίησης μίας εμπειριστατωμένης μελέτης, το πιθανώς ισχυρό οικονομικό όφελος που προκύπτει από τη διατήρηση του σχετικού πλαισίου ειδικά σε αντιδιαστολή με τα έμμεσα κέρδη από την ανάπτυξη των σχετικών πολιτιστικών βιομηχανιών και τη δυνητική άνθιση διεθνών παραγωγών με φόντο τα μνημεία της χώρας. Και αν κατ' αυτόν τον τρόπο προκύπτει ο ισοσκελισμός του πιθανού οικονομικού οφέλους που προσπορίζει στο Δημόσιο ο έλεγχος των απεικονίσεων, η διαφύλαξη της ακεραιότητας της εικόνας των μνημείων μπορεί να επιτευχθεί με την ενεργοποίηση του άρθ. 29 παρ. 2 του Ν. 2121/1993 που προβλέπει την άσκηση των ηθικών εξουσιών του δημιουργού από τον Υπουργό Πολιτισμού, μετά τη λήξη των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Υπό αυτή τη λογική, ο πιθανώς αναιρετικός ή προσβλητικός τρόπος που δύναται να χρησιμοποιηθεί για την παρουσίαση ενός μνημείου ελέγχεται και μπορεί να οριοθετηθεί σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στον οικείο νόμο.

Το δίλημμα είναι ουσιαστικό και σύνθετο και η λύση του σε οποιαδήποτε περίπτωση θα οδηγούσε σε ένα νέο θεσμικό πλαίσιο που θα καθόριζε τη διάσταση της προστασίας των απεικονίσεων μνημείων. Αυτό που είναι όμως βασικό πριν από ένα τέτοιο βήμα είναι η προηγούμενη έρευνα. Μόνο η σε βάθος ανάλυση των υφιστάμενων δεδομένων, οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών, των διεθνών τάσεων και νομικών κατευθύνσεων θα μπορούσε να οδηγήσει σε ένα αποτελεσματικό και σύγχρονο σύστημα που παρακολουθεί το σύγχρονο περιβάλλον αλλά έχει ως θεμέλιό του τις θεμελιώδεις αξίες της προστασίας τόσο της πολιτιστικής κληρονομιάς όσο και της πνευματικής ιδιοκτησίας.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Cechi, A. (2014). Protecting Holy Heritage in Italy—A Critical Assessment through the Prism of International Law. *International Journal of Cultural Property*, 21(4), 397–421.
- Dusollier, S. (2020). The 2019 Directive on Copyright in the Digital Single Market: Some progress, a few bad choices, and an overall failed ambition. *Common Market Law Review*, 57(4), 979–1030.
- European Copyright Society. (2020). Comment of the European Copyright Society on the Implementation of Art. 14 of the Directive (EU) 2019/790 on Copyright in the Digital Single Market. *Journal of Intellectual Property, Information Technology and E-Commerce Law*, 11(2), 110–114. Ανακτήθηκε από <https://www.jipitec.eu/issues/jipitec-11-2-2020/5103>
- Giannopoulou, A. (2019). The new Copyright Directive: Article 14 or when the public domain enters the new Copyright Directive. Ανακτήθηκε 13 Μάρτιος 2022, από <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2019/06/27/the-new-copyright-directive-article-14-or-when-the-public-domain-enters-the-new-copyright-directive/>
- Lucas-Schloetter, A. (2021). Is there a concept of European copyright law? History, evolution, policies and politics and the *acquis communautaire*. Στο I. Stamatoudi & P. Torremans (Επιμ.), *EU copyright law: a commentary* (σσ 6–16). Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.
- Marzetti, M. (2018). *The law and economics of the 'Domaine Public Payant': a case study of the Argentinian system* (Universities of Bologna, Hamburg and Rotterdam). Universities of Bologna, Hamburg and Rotterdam. Ανακτήθηκε από <https://repub.eur.nl/pub/112363/PROEF-Maximiliano-Marzetti-BW.pdf>
- Ramalho, A. (2021). The competence and rationale of EU copyright harmonization. Στο E. Rosati (Επιμ.), *The Routledge Handbook of EU Copyright Law*. London, UK: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Stamatoudi, I., & Torremans, P. (2021). *EU copyright law: a commentary*. Cheltenham, UK; Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing.

- Wallace, A., & Euler, E. (2020). Revisiting Access to Cultural Heritage in the Public Domain: EU and International Developments. *IIC - International Review of Intellectual Property and Competition Law*, 51(7), 823–855.
- World Intellectual Property Organization. (2010). *Note of the meanings of the term 'public domain' in the intellectual property system with special reference to the protection of traditional knowledge and traditional cultural expressions of folklore*. Ανακτήθηκε από https://www.wipo.int/edocs/mdocs/tk/en/wipo_grtkf_ic_17/wipo_grtkf_ic_17_inf_8.pdf
- Αντωνιάδης, Β. (2010). *Το Δικαίωμα Παρακολούθησης στο Δίκαιο της Πνευματικής Ιδιοκτησίας* (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανακτήθηκε από https://www.academia.edu/34933368/The_Right_of_Observation_in_Copyright_Law_To_Δικαίωμα_Παρακολούθησης_στο_Δίκαιο_της_Πνευματικής_Ιδιοκτησίας
- Αχματάς, Μ. Σ. Κ. (2019). *Σύμβαση δημιουργίας και εκμετάλλευσης κινηματογραφικού έργου/Σύμβαση οπτικοακουστικής παραγωγής* (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε από <https://ikee.lib.auth.gr/record/311156>
- Βουδούρη, Δ. (2003). *Κράτος και Μουσεία: το θεσμικό πλαίσιο των αρχαιολογικών μουσείων*. Εκδόσεις Σάκκουλα.
- Βράττη, Α. (2016). Οι Φωτογραφίες ως προστατευόμενα έργα του πνεύματος. *HealJournal*, 2(2), 52–62. Ανακτήθηκε από <http://hdl.handle.net/10797/15109>
- Καζανάς, Α.-Τ. (2010). *Η ποινική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς: το προστατευόμενο έννομο αγαθό και η επίδρασή του στο αξιόποινο των εγκλημάτων του ν. 3028/2002* (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης). Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε από <http://ikee.lib.auth.gr/record/124519/files/Kazanas.pdf>
- Καλλινίκου, Δ. (1997). Πνευματική Ιδιοκτησία Αρχαία Έργα – Αποκατάσταση Παλαιών Κειμένων – Επιγραφές. *Κριτική Επιθεώρηση Νομικής Θεωρίας και Πράξης*, 1.
- Καλλινίκου, Δ. (2000). *Πνευματική ιδιοκτησία & συγγενικά δικαιώματα*. Αθήνα: Π.Ν.

Σάκκουλας.

Κανελλοπούλου-Μπόττη, Μ. (2005). Χρήση βάσεων δεδομένων και βιβλιοθήκες και αρχεία. *Ιόνιος Επιθεώρηση του Δικαίου*, (5), 11–21. Ανακτήθηκε από

https://bottis.ihr.gr/download.php?file=downloads/articles_2008_01.pdf

Κανελλοπούλου – Μπόττη, Μ. (2014). Νομολογιακή εξέλιξη της προστασίας των βάσεων δεδομένων. Στο Έ. Π. Ένωση Πνευματικής & (ALAI) (Επιμ.), *20 χρόνια εφαρμογής του Ν. 2121/1993 για την πνευματική ιδιοκτησία και τα συγγενικά δικαιώματα* (σσ 169–181). Αθήνα.

Κατσούλη, Κ. (2010). *Η νομική προστασία των αρχιτεκτονικών έργων (κυρίως από την σκοπιά του δικαίου πνευματικής ιδιοκτησίας)* (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Ανακτήθηκε από

<https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/1322614/theFile>

Κοτρώνης, Σ. (2022). Η γερμανική νομική επίδραση στο ελληνικό αστικό δίκαιο κατά την εποχή της βασιλείας του Όθωνα: Υποδοχή και μετεξέλιξη. Στο Α.-Α. Κύρτσης & Μ. Πεχλιβάνος (Επιμ.), *Επιτομή των ελληνογερμανικών διασταυρώσεων*.

Ανακτήθηκε από <https://comdeg.eu/el/compendium/essay/102419/>

Κουκούτση, Η. (2013). *Η νομική προστασία των εικαστικών έργων* (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανακτήθηκε από

<https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/1322614>

Κουμάντος, Γ. Α. (2002). *Πνευματική ιδιοκτησία*. Αθήνα: Α. Σάκκουλας.

Λαδάς, Χ. (2015). *Η νομική κατοχύρωση της φωτογραφίας* (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών). Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ανακτήθηκε από

<http://hdl.handle.net/10442/hedi/42761>

Λαζαρίνης, Φ. (2015). *Πολυμέσα*. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε από

<https://repository.kallipos.gr/handle/11419/2045>

Μαρίνος, Μ. Θ. (2004). *Πνευματική ιδιοκτησία*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Νικολαΐδης, Η. (2021). *Η Κινηματογραφική Παραγωγή Στην Ελλάδα*. Ανακτήθηκε 12

Μάρτιος 2022, από <https://www.dianeosis.org/2021/12/i-kinimatografiki-paragogi-stin-ellada/>

Σταπατόρη, Δ. (2016). *Οι βάσεις δεδομένων και η προστασία τους από το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας* (Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Ανακτήθηκε από <https://ikee.lib.auth.gr/record/285060>

Τσακανίκας, Ά., Αθανασιάδης, Θ., Danchev, S., Παπαδάκης, Μ., & Παρατσιώκας, Ν.

(2014). *Παραγωγή κινηματογραφικών ταινιών στην Ελλάδα: Επιδράσεις στην οικονομία*. Αθήνα. Ανακτήθηκε από http://iobe.gr/research_dtl.asp?RID=102

Χίου, Θ. (2016a). No photos please! Ψηφιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς: Ο

δημόσιος τομέας υπό διωγμό; Στο Κ. Σκριάπας & Δ. «ΠΕΡΡΑΙΒΙΑ» (Επιμ.),

Πρακτικά 1ου Πανελληνίου συνεδρίου Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής

Κληρονομιάς 2015 (σσ 399–404). Βόλος: Δίκτυο «ΠΕΡΡΑΙΒΙΑ». Ανακτήθηκε από

<http://www.euromed-dch.eu/wp-content/uploads/2021/03/Diorhoseis-teliko.pdf>

Χίου, Θ. (2016b). Η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ και πώς επηρεάζει το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας στην Ελλάδα: Η έννοια της πρωτοτυπίας. *2ο Συνέδριο ΔιΜΕΕ, Νομική Βιβλιοθήκη*. Αθήνα. Ανακτήθηκε από

<https://www.iprights.gr/gnomes/137-i-proipothesi-tis-prototypias-sto-enosiako-dikaio-pneumatika-dikaiomata-pneumatiki-idiokthsia-dikigoros-chiou-theodoros-xioug>

Χίου, Θ. (2019). Η πνευματική ιδιοκτησία ως δίκαιο προστασίας του κοινού

κτήματος: Το μέλλον του Δημόσιου Τομέα και της ελληνικής πολιτιστικής

κληρονομιάς μετά το άρθρο 14 της Οδηγίας 2019/790. Ανακτήθηκε 26 Μάρτιος

2022, από <http://blog.openaccess.gr/?p=4503>

Χίου, Θ. (2021). Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2019/790- À quand? Ανακτήθηκε 12

Μάρτιος 2022, από <https://www.iprights.gr/gnomes/339-ensomatosi-tis-odigias-2019-790-a-quand-dikigoros-pneumatikon-dikaiomaton-theodoros-chiou>

<https://www.iprights.gr/gnomes/339-ensomatosi-tis-odigias-2019-790-a-quand-dikigoros-pneumatikon-dikaiomaton-theodoros-chiou>

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΝΟΜΩΝ

- Ν. της 10/22 Μαΐου του 1834 «Περί των επιστημονικών και τεχνολογικών συλλογών, περί ανακαλύψεως και διατηρήσεως των αρχαιοτήτων και της χρήσεως αυτών» (ΦΕΚ 22/16-6-1834)
- Ν. ,ΒΡΜΘ΄/1893 «Περί ιδρύσεως εργαστηρίου και μουσείου εκμαγείων» (ΦΕΚ 30/Α/15-2-1893)
- Ν. ,ΒΧΜς΄/1899 «Περί αρχαιοτήτων» (ΦΕΚ 158/Α/27-7-1899)
- Ν. ,ΓΨΚΘ΄(3729)/1910 «Περί ιδρύσεως ειδικού αρχαιολογικού ταμείου» (ΦΕΚ 178/Α/24-05-1910)
- Ν. 453/1914 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του περί ιδρύσεως αρχαιολογικού ταμείου ,ΓΨΚΘ΄ νόμου του 1910» (ΦΕΚ 367/Α/9-12-1914)
- Ν. 2387/1920 «Περί της πνευματικής ιδιοκτησίας» (ΦΕΚ 148/Α/03-07-1920)
- Ν. 4212/1929 «Περί κυρώσεως του από 23 Μαρτίου 1929 Ν.Δ. “Περί χαρακτηρισμού ως αρχαιολογικού χώρου τμήματος της πόλεως των Αθηνών”»(ΦΕΚ 240/Α/23-7-1929)
- Ν. 4823/1930 «Περί ανεγέρσεως, επισκευής και συντηρήσεως Αρχαιολογικών Μουσείων» (ΦΕΚ 243/ Α/ 18-7-1930)
- Ν. 5351/1932 «Περί τροποποιήσεως και προσθηκών εις τον νόμον ,ΒΧΜς΄ “περί αρχαιοτήτων”» (ΦΕΚ 93/Α/28-3-1932)
- Κ.Ν. 5351/1932 «Περί κωδικοποιήσεως των διατάξεων του Νόμου 5351/32, ως και των εν ισχύι σχετικών διατάξεων των Νόμων ,ΒΧΜς΄/1899, 491/1914, 2447/1920, 4823/1930 και του Ν.Δ. της 12/26 Ιουνίου 1926 εις εν ενιαίον κείμενον Νόμου φέρον τον αριθμόν 5351 και τον τίτλο “περί αρχαιοτήτων”» (ΦΕΚ 275/Α/24-9-1932)
- Α.Ν. 1947/1939 «Περί οργανώσεως Υπηρεσίας Αρχαιοτήτων και Ιστορικών Μνημείων του Κράτους» (ΦΕΚ 366/Α/6-9-1939)
- Α.Ν. 2217/1940 «Περί εικονογραφημένων ταχυδρομικών δελταρίων» (ΦΕΚ 62/Α/16-2-1940)
- Ν.Δ. 4177/1961 «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως της νομοθεσίας, της διεπούσης την Υπηρεσίαν Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεως και το Ταμείον Απαλλοτριώσεων Αρχαιολογικών Χώρων» (ΦΕΚ 131/Α/19-8-1961)

- Ν. 736/1977 «Περί Οργανισμού Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων» (ΦΕΚ 316/Α/15-10-1977)
- Πράξη Νομοθετικού Περιεχομένου της 31-3-1980 «Περί τηρητέας διαδικασίας δια την παραγωγήν και πώλησιν υπό τρίτων πάσης φύσεως εκμαγείων, αντιγράφων, απομιμημάτων κλπ. παντός έργου, αποτελούντος περιουσίαν των Μουσείων και αρχαιολογικών χώρων του Κράτους» (ΦΕΚ 74/Α/31-3-1980)
- Ν. 1064/1980 «Περί κυρώσεως της από 31 Μαρτίου 1980 Πράξεως Νομοθετικού Περιεχομένου του Προέδρου της Δημοκρατίας “περί τηρητέας διαδικασίας δια την παραγωγήν και πώλησιν υπό τρίτων πάσης φύσεως εκμαγείων, αντιγράφων, απομιμημάτων κλπ. παντός έργου, αποτελούντος περιουσίαν των Μουσείων και αρχαιολογικών χώρων του Κράτους”» (ΦΕΚ 167/Α/22-7-1980)
- Ν. 2121/1993 «Πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα» (ΦΕΚ 25/Α/4-3-1993)
- Ν. 2557/1997 «Θεσμοί, μέτρα και δράσεις πολιτιστικής ανάπτυξης» (ΦΕΚ 271/Α/24-12-1997)
- Ν. 2819/2000 «Ίδρυση Εταιρείας "Ολυμπιακό Χωριό 2004 Α.Ε." Προστασία Ολυμπιακών Συμβόλων και Σημάτων και άλλες διατάξεις (ΦΕΚ 84/Α/15-3-2000)
- Ν. 3028/2002 «Για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΦΕΚ 153/Α/18-6-2002)
- Ν. 3524/2007 «Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας προς τις Οδηγίες 2001/84/ΕΚ και 2004/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Σεπτεμβρίου 2001 και 29ης Απριλίου 2004 σχετικά με το δικαίωμα παρακολούθησης υπέρ του δημιουργού ενός πρωτοτύπου έργου τέχνης και την επιβολή των δικαιωμάτων της διανοητικής ιδιοκτησίας αντίστοιχα και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 15/Α/26-1-2007)
- Ν. 3711/2008 «Ίδρυση νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου με την επωνυμία «ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ» και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 224/Α/5-11-2008)
- Ν. 3773/2009 «Οργανωτική Επιτροπή Μεσογειακών Αγώνων - Βόλος 2013 και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 120/Α/21-7-2009)
- Ν. 4002/2011 «Τροποποίηση της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου – Ρυθμίσεις για την ανάπτυξη και τη δημοσιονομική εξυγίανση – Θέματα αρμοδιότητας

Υπουργείων Οικονομικών, Πολιτισμού και Τουρισμού και Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης» (ΦΕΚ 180/Α/22-08-2011)

- ΠΔ 64/2013 «Οργανισμός του Μουσείου Ακρόπολης» (ΦΕΚ 113/Α/20-5-2013)
- Ν. 4212/2013 «Ενσωμάτωση της Οδηγίας 2011/77/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 27ης Σεπτεμβρίου 2011 και της Οδηγίας 2012/28/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2012 στο ελληνικό δίκαιο και τροποποίηση του ν. 2121/1993 «Πνευματική ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και πολιτιστικά θέματα» (ΦΕΚ 257/Α/03-12-2013)
- Ν. 4447/2016 «Χωρικός σχεδιασμός - Βιώσιμη ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 241/Α/23-12-2016)
- Ν. 4598/2019 «Ίδρυση παιδικού σταθμού στο Υπουργείο Πολιτισμού και Αθλητισμού, ρύθμιση θεμάτων του Ταμείου Αλληλοβοήθειας Υπαλλήλων Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού, κατάργηση του Οργανισμού Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 36/Α/01-03-2019)
- Ν. 4672/2020 «Ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2017/1564 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 13ης Σεπτεμβρίου 2017 σχετικά με ορισμένες επιτρεπόμενες χρήσεις ορισμένων προστατευόμενων έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας δυνάμει δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων προς όφελος των τυφλών, των αμβλυώπων και των ατόμων με άλλα προβλήματα ανάγνωσης εντύπων και για την τροποποίηση της Οδηγίας 2001/29/ΕΚ για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας» (ΦΕΚ 48/Α/4-3-2020)
- Ν. 4708/2020 «Κέντρο Πολιτισμού και Δημιουργίας ΑΚΡΟΠΟΛ και λοιπές διατάξεις» (ΦΕΚ 140/Α/21-7-2020)
- Ν. 4761/2020 «Αναδιοργάνωση του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων και μετονομασία του σε Οργανισμό Διαχείρισης και Ανάπτυξης Πολιτιστικών Πόρων, προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς στο εξωτερικό, ρυθμίσεις για το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης και το μουσείο “Φοίβος Ανωγειανάκης” και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 248/Α/13-12-2020)
- Ν. 4858/2021 «Κύρωση Κώδικα νομοθεσίας για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς» (ΦΕΚ 220/Α/19-11-2021).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΥΠΟΥΡΓΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ, ΕΓΚΥΚΛΙΩΝ ΚΛΠ

- ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΜΕΕΠ/Γ2/Φ51-52-54/81397/2199/12-9-2005 Κ.Υ.Α. «Καθορισμός τελών: α) φωτογράφισης- κινηματογράφησης-βιντεοσκόπησης σε Μουσεία, Μνημεία και Αρχαιολογικούς Χώρους, β) δημοσίευσης φωτογραφιών αρχαιολογικού περιεχομένου για εμπορική εκμετάλλευση γ) ηλεκτρονικών εκδόσεων, δ) χρήσης εικόνων στο Διαδίκτυο και ε) εκδηλώσεων σε αρχαία θέατρα και άλλους αρχαιολογικούς χώρους. στ) Διαδικασία καταβολής τελών για εκμαγεία, αντίγραφα και απεικονίσεις ακινήτων και κινητών μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο. ζ) Διαδικασία καταβολής τελών για χρήση ακινήτων και κινητών μνημείων σε λογότυπο» (ΦΕΚ 1491/Β/27-10-2005)
- Γνωμοδότηση 391/2011 του ΝΣΚ «Ερμηνεία διατάξεων του άρθρου 46 του Ν 3028/2002 σε σχέση με την αντιμετώπιση αιτημάτων χρήσης εικόνων αρχαιολογικού περιεχομένου στο Διαδίκτυο ή και Ενδοδίκτυο»
- ΥΠΠΟΤ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/126463/28-12-2011 Κ.Υ.Α «Τέλη φωτογράφισης-κινηματογράφησης και χρήσης οπτικοακουστικών έργων και απεικονίσεων αρχαιολογικών χώρων, ιστορικών τόπων, μνημείων, μουσειακών εκθέσεων και συλλογών. Τέλη πραγματοποίησης εκδηλώσεων σε αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους και ακίνητα μνημεία» (ΦΕΚ 3046/Β/30-12-2011)
- ΥΠΠΟΤ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/12569/7-2-2012 Κ.Υ.Α. «Τροποποίηση της αριθμ. ΥΠΠΟΤ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/126463/28-12-2011 κοινής υπουργικής απόφασης με θέμα “Τέλη φωτογράφισης-κινηματογράφησης και χρήσης οπτικοακουστικών έργων και απεικονίσεων αρχαιολογικών χώρων, ιστορικών τόπων, μνημείων, μουσειακών εκθέσεων και συλλογών. Τέλη πραγματοποίησης εκδηλώσεων σε αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους και ακίνητα μνημεία”» (ΦΕΚ 648/Β/7-3-2012)
- ΥΠΠΟΤ/ΓΔΑΠΚ/ΑΡΧ/Α1/Φ42/1020/62/10-04-2012 Υ.Α. «Έγκριση όρων και διαδικασιών για την πραγματοποίηση κινηματογραφικών λήψεων σε μνημεία, αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικούς τόπους και σε μουσεία, σύμφωνα με το συνημμένο κατάλογο» (ΦΕΚ 1138/Β/10-04-2012)

- 2544/29-4-2014 Απόφαση του Δ.Σ. του Μουσείου Ακρόπολης «Καθορισμός τελών φωτογράφισης, κινηματογράφησης, χρήσης απεικονίσεων και όρων πρόσβασης και μελέτης στο μουσειακό υλικό του Μουσείου Ακρόπολης» (ΦΕΚ 1217/Β/13-5-2014)
- Γνωμοδότηση 96/2018 του ΝΣΚ «Διάθεση δεδομένων Υπουργείου Πολιτισμού προς περαιτέρω χρήση για εμπορικούς σκοπούς - Διάθεση με επιβολή όρων, μέσω αδειοδότησης ή τελών - Απεικονίσεις και κείμενα - Πνευματικά δικαιώματα επί κειμένων που συντάχθηκαν από απασχολούμενους στο Δημόσιο»
- ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 Υ.Α. «Όροι, προϋποθέσεις, διαδικασίες και καθορισμός των οργάνων χορήγησης άδειας παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης στο κοινό, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο, αντιγράφων και απεικονίσεων μνημείων που ανήκουν στο Δημόσιο» (ΦΕΚ 2812/Α/4-7-2019)
- Γνωμοδότηση 227/2019 του ΝΣΚ «Παράλειψη υπογραφής των εισηγητών συλλογικού διοικητικού οργάνου επί της γνωμοδότησης αυτού και συνέπειες στην εγκυρότητα της πράξης του αποφασιστικού οργάνου. Έννοια της απεικόνισης και της αναπαράστασης μνημείου. Υπέρβαση της νομοθετικής εξουσιοδότησης. Αναδρομική εφαρμογή κανονιστικής πράξης. Αρχές της χρηστής διοίκησης και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης των διοικούμενων»
- ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/8128/5924/141/76/9-1-2020 Υ.Α. «Μερική ανάκληση της αριθμ. ΥΠΠΟΑ/ΓΔΑΠΚ/ΔΙΠΚΑ/ΤΠΚΑΧΜΑΕ/356481/254593/7509/2927/2-7-2019 Υ.Α. “Όροι, προϋποθέσεις, διαδικασία και καθορισμός των οργάνων χορήγησης άδειας παραγωγής, αναπαραγωγής και διάδοσης στο κοινό, με οποιονδήποτε τρόπο και μέσο, αντιγράφων και απεικονίσεων μνημείων που ανήκουν στο δημόσιο” (Β 2812) της Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, κατά το μέρος που αναφέρεται σε “αναπαραστάσεις μνημείων” κατόπιν της αριθμ. 227/2019 γνωμοδότησης του ΝΣΚ» (ΦΕΚ 221/Β/3-2-2021).

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΑΦΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΟΔΗΓΙΩΝ, ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ ΚΛΠ

- Διεθνής Σύμβαση Βέρνης για την προστασία των λογοτεχνικών και καλλιτεχνικών έργων 1886 (τελευταία αναθεώρηση 28-9-1979)
- Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), Ρώμη 25-3-1957
- Πράσινη βίβλος της 7ης Ιουνίου 1988 για το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας (copyright) και την τεχνολογική πρόκληση – Προβλήματα του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας που χρειάζονται άμεση αντιμετώπιση, COM(88) 172 final
- Οδηγία 91/250/ΕΕC της 14 Μάϊου 1991 για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών OJ L 122, 17-5-1991, 42–46
- Οδηγία 92/100/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 19ης Νοεμβρίου 1992 σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας, OJ L 346 της 27-11-1992, 61-66
- Οδηγία 93/83/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 27ης Σεπτεμβρίου 1993 περί συντονισμού ορισμένων κανόνων όσον αφορά το δικαίωμα του δημιουργού και τα συγγενικά δικαιώματα που εφαρμόζονται στις δορυφορικές ραδιοτηλεοπτικές μεταδόσεις και την καλωδιακή αναμετάδοση, OJ L 248 της 06-10-1993, 15-21
- Οδηγία 93/98/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 29ης Οκτωβρίου 1993 για την εναρμόνιση της διάρκειας προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενών δικαιωμάτων, OJ L 290 της 24-11-1993, 9 – 13
- Οδηγία 96/9/ΕΟΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 1996, σχετικά με τη νομική προστασία των βάσεων δεδομένων, OJ L 077 της 27-03-1996, 20 – 28
- Οδηγία 2001/29/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2001, για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας, OJ L 167 της 22-06-2001, 10-19

- Οδηγία 2001/84/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Σεπτεμβρίου 2001, σχετικά με το δικαίωμα παρακολούθησης υπέρ του δημιουργού ενός πρωτότυπου έργου τέχνης, ΟJ L 272 της 13-10-2001, 32 – 36
- Οδηγία 2004/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με την επιβολή των δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας, ΕΕ L 157 της 30-4-2004, 45-86
- Οδηγία 2006/115/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 2006 σχετικά με το δικαίωμα εκμίσθωσης, το δικαίωμα δανεισμού και ορισμένα δικαιώματα συγγενικά προς την πνευματική ιδιοκτησία στον τομέα των προϊόντων της διανοίας (κωδικοποίηση), ΟJ L 376 της 27-12-2006, 28–35
- Οδηγία 2006/116/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 12ης Δεκεμβρίου 2006 για τη διάρκεια προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενικών δικαιωμάτων ΟJ L 372, 27-12-2006, 12–18
- Οδηγία 2009/24/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 23ης Απριλίου 2009 για τη νομική προστασία των προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών (κωδικοποίηση) ΟJ L 111 της 5-5-2009, 16–22
- Οδηγία 2011/77/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 27ης Σεπτεμβρίου 2011 , για τροποποίηση της οδηγίας 2006/116/ΕΚ για τη διάρκεια προστασίας του δικαιώματος πνευματικής ιδιοκτησίας και ορισμένων συγγενικών δικαιωμάτων, ΟJ L 265 της 11-10-2011, 1–5
- Απόφαση Painer της 1^{ης} Δεκεμβρίου 2011 (Τρίτο Τμήμα), Eva-Maria Painer v. Standrad Verlags GmbH and Others, υπόθεση C-145/10, European Court Reports 2011
- Οδηγία 2012/28/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 25ης Οκτωβρίου 2012, σχετικά με ορισμένες επιτρεπόμενες χρήσεις ορφανών έργων, ΟJ L 299 της 27-10-2012, 5-12
- Συνθήκη του Μαρακές για τη διευκόλυνση της πρόσβασης σε δημοσιευμένα έργα προς όφελος των τυφλών, των αμβλυώπων και των ατόμων με άλλα προβλήματα ανάγνωσης εντύπων 27-6-2013
- Κανονισμός 2017/1128 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 2017, για τη διασυννοριακή φορητότητα των υπηρεσιών επιγραμμικού περιεχομένου στην εσωτερική αγορά, ΟJ L 168 της 30-6-2017, 1-11

- Κανονισμός 2017/1563 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, για τη διασυνοριακή ανταλλαγή μεταξύ της Ένωσης και τρίτων χωρών αντιγράφων σε προσβάσιμο μορφότυπο ορισμένων προστατευόμενων έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας δυνάμει δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων προς όφελος των τυφλών, των αμβλυώπων ή ατόμων με άλλα προβλήματα ανάγνωσης εντύπων, OJ L 242 της 20-9-2017, 1-5
- Οδηγία 2017/1564 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Σεπτεμβρίου 2017, σχετικά με ορισμένες επιτρεπόμενες χρήσεις ορισμένων προστατευόμενων έργων και άλλων αντικειμένων προστασίας δυνάμει δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και συγγενικών δικαιωμάτων προς όφελος των τυφλών, των αμβλυώπων και των ατόμων με άλλα προβλήματα ανάγνωσης εντύπων και για την τροποποίηση της οδηγίας 2001/29/EK για την εναρμόνιση ορισμένων πτυχών του δικαιώματος του δημιουργού και συγγενικών δικαιωμάτων στην κοινωνία της πληροφορίας, OJ L 242 της 20-9-2017, 6-13
- Οδηγία 2019/789 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τον καθορισμό κανόνων σχετικά με την άσκηση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και των συγγενικών δικαιωμάτων που ισχύουν για ορισμένες επιγραμμικές μεταδόσεις ραδιοτηλεοπτικών οργανισμών και αναμεταδόσεις τηλεοπτικών και ραδιοφωνικών προγραμμάτων, και για την τροποποίηση της οδηγίας 93/83/ΕΟΚ του Συμβουλίου, OJ L 130 της 17-5-2019, 82-91
- Οδηγία 2019/790 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 17ης Απριλίου 2019, για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και τα συγγενικά δικαιώματα στην ψηφιακή ενιαία αγορά και την τροποποίηση των οδηγιών 96/9/EK και 2001/29/EK, OJ L 130 της 17-5-2019, 92-125
- Ανακοίνωση COM (2020) 760 final/25-11-2020 της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο, την Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή των Περιφερειών «Πλήρης αξιοποίηση του ενωσιακού δυναμικού καινοτομίας. Σχέδιο δράσης για τη διανοητική ιδιοκτησία με σκοπό τη στήριξη της ανάκαμψης και της ανθεκτικότητας της ΕΕ».